

Yıl: 2016 Cilt:1 Sayı:1

Year: 2016 Vol:1 No:1

**İKTİSADİ İDARİ VE SİYASAL
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**



Journal of Economics Business and Political Researches



İKTİSAD

JEBUPOR

İKTİSADİ İDARİ VE SİYASAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS BUSINESS AND POLITICAL RESEARCHES

Cilt: 1 • Sayı: 1 • Eylül-Ekim 2016
Vol: 1 • No: 1 • September-October 2016

ISSN:

<http://dergiparkgov.gov.tr/iktisad>
iktisaddergisi@gmail.com

Bu dergi, uluslararası hakemli ve açık erişimli bilimsel bir dergidir.

Kurucu (Founder)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY

Editörler (Editors)

Doç. Dr. Sadettin PAKSOY
Dr. Kazım SARIÇOBAN
Arş. Gör. Elif KAYA
Arş. Gör. Özcan ÖZKAN

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY (Başkan)
Doç. Dr. Sadettin PAKSOY
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZÇALICI
Dr. Kazım SARIÇOBAN

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefer ŞENER (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Mikail EROL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil TUNALI (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa AKAL (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem TANOVA (Doğu Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Lubica BAJZÍKOVÁ (Univerzita Komenského v Bratislave)

Sekretery (Secretaries)

Arş. Gör. Orhan BALIKÇI
Arş. Gör. Gümrah Can BAŞDAĞ
H. Beyza PAKSOY

Adres (Address)

Kilis 7 Aralık Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
79100 Kilis / TÜRKİYE

E-mail: iktisaddergisi@gmail.com

Web: dergipark.gov.tr/iktisad

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Doç. Dr. Tayfur BAYAT (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Adnan ÇELİK (Selçuk Üniversitesi)	Doç. Dr. Uğur ADIGÜZEL (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferit KÜÇÜK (Harran Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Engin DÜCAN (Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ (Pamukkale Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Fatih KAPLAN (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Himmet KARADAL (Aksaray Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Hülya DERYA (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Mustafa BAYHAN (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Eubica BAJZÍKOVÁ (Univerzita Komenského v Bratislave)	Yrd. Doç. Dr. Ömer LİMANLI (Artvin Çoruh Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ (Muğla Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Utku ONGUN (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Mikail EROL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	Dr. Ahmad Ismail Al MAANI (Philadelphia University, Jordan)
Prof. Dr. Murat DEMİR (Harran Üniversitesi)	Dr. Ahcene TIAR (Université 20 août 1955 Skikda)
Prof. Dr. Mustafa AKAL (Sakarya Üniversitesi)	Dr. Amar CHALABI (Université 20 août 1955 Skikda)
Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Anadolu Üniversitesi)	Dr. Eldin MEHIC (University of Sarajevo)
Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	Dr. Erhan KILINÇ (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramazan ERDEM (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Dr. Hüseyin KOÇARSLAN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)	Dr. Kazım SARIÇOBAN (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Sıtkı İLKAY (Erciyes Üniversitesi)	Dr. M. Sait KORKMAZ (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefer ŞENER (İstanbul Üniversitesi)	Dr. Nouredine MEZIANI (Université 20 août 1955 Skikda)
Prof. Dr. Tarik ZAIMOVIC (University of Sarajevo)	
Doç. Dr. Birol ERKAN (Uşak Üniversitesi)	
Doç. Dr. Celaleddin SERİNKAN (Pamukkale Üniversitesi)	
Doç. Dr. Halil TUNALI (İstanbul Üniversitesi)	
Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)	
Doç. Dr. Ramazan Akbulut (Harran Üniversitesi)	
Doç. Dr. Sadettin PAKSOY (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	

İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi yılda üç kez Ocak-Şubat, Mayıs-Haziran ve Eylül-Ekim aylarında yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez.

Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır.

Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

Journal of Economics Business and Political Researches is an international peer-reviewed journal which is published three times a year in January-February, May-June and September-October. The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources.

The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors.

The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published.

Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

Makaleler / Articles

İşyerinde Mobbing: Çalışanlar Üzerine Yapılan Bir Araştırma

Mobbing in the Workplace: A Survey Conducted on Employees

Nihat GÜLTEKİN & Zahide DENİZ

1-11

Küreselleşme ve Küresel Doğan İşletmeler: Konya Karatay Organize Sanayi Bölgesinde Nitel Bir Araştırma

Globalization and Born Global Firms: A Qualified Research in Konya Karatay Organized Industrial Area

M. Halit YILDIRIM & Ahmet Tuncay ERDEM

12-28

Yoksulluk ve Kırsal Kalkınma Politikaları: Güneydoğu Anadolu Projesi için Bir Değerlendirme

Poverty and Policy of Rural Development: An Assessment for Southeast Anatolia Project

Hüseyin ÇELİK

29-48

2011-2013 Yılları Arasında Düzenlenen Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment of IFRS Symposium in The Turkish Region Between 2011-2013

Yrd. Doç. Cuma ERCAN

49-56

Piyasa Ekonomisi ve Türk Cumhuriyetleri: Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonraki Süreç Üzerine Bir Değerlendirme

Market Economy and Turkish Republics: An Evaluation on The Process After Dissolution of The Soviet Union

Süleyman Adil AŞCI

57-72

EDİTÖRDEN,

İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi (Journal of Economics Business and Political Researches), azim ve heyecan dolu ekibin umutla yola çıkarak hazırladığı, uluslararası hakemli sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların basıldığı elektronik bir dergidir.

Ekip olarak, dergimizin ilk sayısını bilim dünyası, araştırmacılar ve toplumla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Ekibimiz bir taraftan 25 yıllık akademik deneyimlerin, diğer taraftan uluslararası deneyime sahip gençlerin bulunduğu bilim aşığı akademisyenlerden oluşmaktadır. Böyle olunca, tecrübeler genç ufuklarla yoğrularak uygun kıvamda bir bakış açısı elde edilmiştir. Bu bakış açısıyla, bilimsel araştırmaların paylaşılmasına ve bilimin gelişmesine bir zerre de olsa katkı sağlayabilmeyi ümit ediyoruz.

Bilim, evrenin kendine özgü özelliklerinden, evrensel gerçeklerden ve bilimsel araç ve yöntemlerle elde edilecek bilgilerden yoksun olamaz. Bilim bir taraftan var olan gerçekleri anlamamıza yardımcı olurken, diğer taraftan yeniliklerin ışığında insan ihtiyaçlarını karşılayacak yeni mal ve hizmetlerin üretilmesine de fırsat oluşturacaktır. İnsan yaşamı kolaylaştıkça yaşam kalitesi artarak yaşam süreleri uzayabilecektir. Kısaca bilim, insan tarafından geliştirilerek insanlar için kullanıldıkça daha müreffeh bir dünyaya ulaşabileceğiz.

Derginin sizlerle buluşmasında emeği geçen tüm ekip arkadaşlarıma, makaleleriyle bizim sizlerle buluşmamıza vesile olan yazarlarımıza ve Dergipark yetkililerine teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla...

Ekim 2016

Prof. Dr. H. Mustafa PAKSOY
İKTİSAD Baş Editörü/Kurucusu

İŞYERİNDE MOBBİNG: ÇALIŞANLAR ÜZERİNE YAPILAN BİR ARAŞTIRMA

*

MOBBING IN THE WORKPLACE: A SURVEY CONDUCTED ON EMPLOYEES

Doç. Dr. Nihat GÜLTEKİN

Harran Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
nigultekin@hotmail.com

Zahide DENİZ

Harran Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi
zahidedeniz@yahoo.com

Öz

İşyerinde Mobbing (Psikolojik Taciz), bir işçinin diğer çalışanlar veya işveren tarafından kasıtlı olarak sürekli olarak ve sistematik bir şekilde duygusal saldırı yoluyla yıpratılması anlamını taşımaktadır. İşyerinde Mobbing (Psikolojik Taciz), tüm kültürlerde ve tüm ülkelerde cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi, dış görünüş, kıdem, hiyerarşik konum farkı gözetilmeksizin çalışan herkesin başına gelebilecek bir işyeri sorunudur. Bu çalışmada, öncelikle mobbing'e genel bir teorik çerçeve oluşturulduktan sonra, işyerinde psikolojik taciz (mobbing) üzerine yapılan araştırmanın sonuçlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, psikolojik taciz, psikolojik şiddet, duygusal taciz, duygusal baskı.

Jel Kodları: M50, M54.

Abstract

Mobbing (psychological abuse) in the workplace defines the situation where an employee is being worn out intentionally, continuously and systematically through emotional harassment by other employees or the employer. Mobbing is a work life problem which may happen to everybody regardless of their gender, age, education level, physical appearance, seniority and hierarchical position. In this study, a theoretical framework of mobbing is followed by the results of a survey conducted regarding our research topic.

Keywords: Mobbing, psychological abuse, psychological violence, emotional harassment, emotional pressure.

Jel Codes: M50, M54.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Günümüzde oldukça sık karşılaşılan, ancak ne olduğu pek bilinmeyen bir kavram olan mobbing, sosyal yaşantının olduğu her yerde karşımıza çıkmakta ve üzerinde pek düşünülmemekle, olağan karşılanmaktadır (Laçiner, 2006).

Türk Dil Kurumu'na mobbing kelimesinin karşılığı; "bezdiri" olarak belirtilmekte ve söz konusu bu kavram; "iş yerlerinde, okullarda, vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme" şeklinde açıklanmaktadır.

"Mob" kelimesi, 16'ncı yüzyılın sonlarına doğru Latince "mobile vulgus" kararsız kalabalık sözcüklerinin kısa söylemi olarak ortaya çıkmıştır. İngilizcede; kalabalık, saldırmak, birine üşüşüp hücum etmek" gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Yüçetürk, 2003:184).

Mobbing kavramının Batı literatürüne yeni giren bir kavram olması nedeniyle, Türkçe karşılığı konusunda henüz bir netlik bulunmamakta ve Türkçe literatürde bir terminoloji sorunu yaşanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de mobbing olgusu açıklanırken, işyerinde duygusal şiddet, duygusal taciz, duygusal terör, psikolojik şiddet, işyeri travması, işyerinde zorbalık, yıldırma vb. terimler tercih edilmektedir (Çobanoğlu, 2005:35).

Mobbing kavramının tanımında esas alınan üç kriter bulunmaktadır. Bu kriterler "sıklık", "süreklilik" ve "güç farklılıkları"dır. Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda en kısa mobbing süresinin 6 ay; genelde ortalama uygulama süresinin 15 ay; sürecin kalıcı ağır etkilerinin ortaya çıktığı ana dönemin ise, 29-46 ay olduğu saptanmıştır (Tınaz, 2006:13). Bu süreç, işyerlerinde bir ya da birden çok çalışanın bir başka kişi ya da gruba karşı sergilenen etik dışı davranışları kapsar. Söz konusu davranışlar, hedef alınan kişiyi sindirmek veya ortamdan uzaklaştırmak için uzun süreli ve sistematik şekilde uygulanır (Şimşek, 2009:13)

Genel olarak iki tür mobbingden söz edilmektedir. Birisi hassas mobbing, diğeri ise stratejik mobbingdir. İlkinde, olaylar iki kişi arasında gerçekleşmektedir. Stratejik mobbingde ise örgüt kasıtlı olarak çalışanlarına mobbing uygulanmasını sağlamaktadır. Örgütlerde en sık görülen mobbing türünün güç eşitsizliğine dayanan yukarıdan aşağıya doğru uygulanan mobbing olduğu araştırmalardan anlaşılmaktadır (Çelen ve Uluğ, 2014:196). Yukarıdan aşağıya doğru uygulanan yani dikey mobbingde, yönetici ya da amir konumundaki kişinin astlarına uyguladığı etik olmayan davranışlar yer almaktadır. Sahip oldukları yetkilerle, onlara bağlı çalışanlara heer istedikleri şekli verme isteği ve arzusu onları mobbing uygulama yoluna gidebilmektedir. Aynı zamanda kendilerine itaat etmeyen, yaptıkları yanlışları dile getiren veya onlardan daha yetenekli ve çalışkan olan astlar, onları rahatsız etmektedir (Karakale, 2011:1). Yatay mobbing ise, aynı unvan veya aynı statüdeki eşit çalışanlar arasında görülen mobbingdir (Uzunçayırılı ve Yoloğlu, 2007:2).

İş yerlerinde psikolojik şiddetin belli bir nedeni yoktur; birçok faktör mobbingin ortaya çıkmasına kaynaklık edebilir. Mobbing uygulayanın kıskanç, iki yüzlü olması veya narsist, obsesif, sadist, paronoid veya anti-sosyal kişilik bozukluklarının olması da psikolojik şiddet nedeni olabilmektedir(Çobanoğlu, 2005:35). Mobbing uygulayanlar, şahsi eksikliklerini telafi etmek için mobbinge başvururlar. Şahıslarını ve konumlarını korumak adına duydukları korku ve güvensizlik, onları, bir başkasını küçültücü davranışlar sergilemeye iter. Bu açıdan bakıldığında mobbing eylemi, açık bir kompleksli kişilik sorunudur (Leymann, 1996).

Günlük hayatın önemli bir kısmı işyerinde geçmekte ve insanlar ailelerinden, arkadaşlarından daha fazla iş arkadaşlarıyla vakit geçirmektedirler. İş hayatı kendi içerisinde rekabet, kar baskısı, stres, kişisel hırslar vb. hususları barındırmaktadır. "Özellikle günümüzde artan işsizlik oranları, ekonomik krizlerin sıklığının artması nedeniyle firmaların küçülme eğilimine girmeleri ve yeni

kariyer hedeflerinin oluşturduğu firma içi rekabet ortamı, mobbing (psikolojik taciz) davranışlarını önemli ölçüde artırmıştır (Leymann, 1990:123).

Kamu kurumlarında ve özel sektörde çalışma ilişkilerini ve mağdurun sağlığını olumsuz yönde etkileyen, işyerinin ve çalışanların verimini düşüren “psikolojik taciz”; tek bir nedenle açıklanamayacak kadar kapsamlı ve karmaşık bir süreçtir. İşyerlerinde psikolojik taciz, kişilik özellikleri, mağdurun iş konumu, örgütsel ve sosyo-ekonomik koşulların etkileşimi sonucu ortaya çıkan ve tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sıkça kamuoyu gündemine gelen bir işyeri sorunu olmaktadır (www.csgb.gov.tr). Çok yaygın bir işyeri sorunu olarak bilinen “Psikolojik Taciz (Mobbing)” olaylarını engellemek, toplumun bilinçlendirilmesini sağlamak amacıyla tüm çalışanları kapsamak üzere “İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi” konulu 2011/2 sayılı Başbakanlık Genelgesi 19 Mart 2011 tarihli ve 27879 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanmıştır. Söz konusu Genelgenin 5 inci maddesi gereğince; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde, sivil toplum kuruluşları ve ilgili tarafların katılımıyla “Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu” oluşturulmuştur. Kurul, çalışanların uğradığı psikolojik taciz olaylarını izlemek, değerlendirmek ve önleyici politikalar üretmekle görevlendirilmiştir.

“Psikolojik Tacizle Mücadele Kurulu”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürü başkanlığında, Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Devlet Personel Başkanlığı, TİSK, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, MEMUR-SEN, KAMU-SEN ve KESK’ in Genel Sekreterlerinin katılımı ile yılda iki kere olağan, gerekli hallerde olağanüstü toplanmaktadır. Kurul, işyerlerinde psikolojik tacizin önlenmesine yönelik olarak ülke çapında politikaların belirlenmesine katkı sağlamak, eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerini koordine etme, ihtiyaç duyulan konularda araştırma ve inceleme yapma/ yaptırma, rapor, rehber ve bilgilendirme dokümanları hazırlama ve kamuoyunu bilinçlendirme çalışmaları yürütmektedir (www.csgb.gov.tr).

Mobbingin işyerlerinde ortaya çıkma nedenleri üzerine yapılan araştırmalar, yanlış personel seçimi ve işe alımı, dönemsel işçi istihdamı, işyerindeki bazı mevkilerin elde edilebilmesi için yaşanan rekabet gibi nedenleri ortaya çıkarmıştır. Ancak sadece bu nedenlerin mobbinge yol açtığını söylemek mümkün değildir. Bazı örgütsel ve yönetsel nedenlerde olabilir (Tınaz, 2006: 115-116).

- Psikolojik tacizin, disiplinin ve verimin artırılmasında araç olarak kullanılması,
- İnsan kaynakları masraflarının düşürülmek istenmesi,
- Hiyerarşik yapı,
- İletişim kanallarının zayıflığı,
- Sorunları çözme ya da yönetmedeki yetersizlikler,
- Şikâyet prosedürünün işletilmemesi,
- Liderlik vasıflarında zayıflık,
- Birini suçlama ve bir suçlu bulmaya dair toplumsal alışkanlıklar,
- Takım çalışması anlayışının olmaması ya da çok düşük olması,
- Örgüt içi eğitimlerin önemsenmemesi.

Mobbing uygulamaları etik kodlara uyum güclüğü yanında, bunlara ulaşma yönündeki çabaları da sekteye uğratmaktadır. Gerçekten de mobbing kapsamlı saldırılar; bireyin kendini ifade etmesini engelleme, sosyal ilişkilerini sınırlama, sosyal itibarını yok etme, yaşam ve iş kalitesini düşürme, doğrudan sağlığını olumsuz kılma biçiminde olabilir. Bu türde bireye ve bireyin varlığına zarar veren her saldırı, aynı zamanda meslek etiği açısından da etik değerlere saldırı anlamını taşımaktadır (Kırcıoğlu ve Çelik, 2012:62).

Mobbing, örgütlerin karşılaştığı çok önemli bir sorundur. Mobbingin örgütlere, verimlilik ve çalışanların iş doyumları açısından çok olumsuz etkileri olabilmektedir. Çünkü mobbingin örgütlerde ortaya çıkardığı ilk sonuç örgütte stresli bir havanın oluşmasıdır. Örgütte egemen olan stres, örgütteki her çalışanı rahatsız etmekte çalışanın verimliliğini düşürmekte ve çalışanların örgüte bağımlılığının kaybolmasına neden olabilmektedir (Gürhan, 2013:50).

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Bu çalışma, işletmelerde yaşanan psikolojik tacizi (mobbing) araştırmayı ve ne gibi sonuçlara yol açacağını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın hipotezi şu şekilde belirlenmiştir.

H₁: Cinsiyet ile araştırmada kullanılan ifadeler arasında pozitif bir ilişki vardır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

2.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini Malatya'daki kamu ve özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Ana kütleyi oluşturan kurumlar arasından tesadüfî örnekleme yöntemi ile (125'i kadın 175'i erkek olmak üzere) toplam 300 kişiden oluşan bir örneklem grubu belirlenmiştir. Fakat (29'u kadın 71'i erkek olmak üzere) toplam 100 kişi çeşitli nedenlerden dolayı anket formunu cevaplandırmak istemediğinden araştırmada 200 kişiye anket uygulanmıştır. Bu aynı zamanda araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

2.2.2. Ölçek ve Veri Toplama

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Ölçek, 5'li Likert sıkalasına göre tasarlanmış olup, 5'li ölçekteki ifadelerin puanlaması; "1: Hiç", "2: Nadiren", "3: Bazen", "4: Sık Sık" ve "5: Çok Sık" şeklinde yapılmıştır. Veri toplama aşaması; anketlerin dağıtılması ve uygulanması, bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmek için araştırma verileri analiz edilmiştir. Güvenilirlik "bir testin veya ölçeğin ölçmek istediği şeyi tutarlı ve istikrarlı bir şekilde ölçme derecesidir (Altunışık ve diğ., 2004)." Güvenilir bir ölçek, benzer şartlarda tekrar tekrar uygulandığında belirli bir standart sapma dahilinde benzer sonuçları vermelidir. Güvenilirlik düzeyi, 0 ile 1 arasında değişen değerler almakta olup, 0 içsel tutarlılığın olmadığını, 1 ise tamamen içsel tutarlılığın olduğunu göstermektedir. Literatürde kabul görmüş olan değer 0,7 ve üzeridir (Nunnally, 1978). Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) güvenilirlik analizi sonucu ortaya çıkan Cronbach Alpha değeri verilmiştir.

Tablo 1: Güvenilirlik Düzeyi (n=200)

Cronbach Alpha Katsayısı
0,962

Tablo 1'deki sonuçlara bakıldığında, hesaplanan Cronbach Alpha değerlerinin, sosyal bilimler açısından oldukça güvenilir ve kabul edilebilir bir düzeyde olduğu söylenebilir.

2.2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizine geçilmeden önce, kullanılan ölçeğin güvenilirliği test edilmiş, daha sonra anketin birinci bölümü (kişisel bilgiler) için yüzde ve frekans analizi yöntemi kullanılmıştır. Anketin ikinci bölümünde yer alan her ifade için yüzde, frekans ve ki-kare analizleri yapılarak yorumlanmıştır.

2.3. Bulgular

2.3.1. Araştırmaya Katılanlara İlişkin Kişisel Bilgiler

Bu bölümde araştırmaya katılan çalışanlar demografik özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Ankete katılan çalışanların cinsiyet, medeni durum, yaş, öğrenim durumu, çalışma süresi, unvan, gelir durumu, haftalık çalışma saati, işin seçilme nedeni ve mobbing'in tanımı ile ilgili kişisel bilgilerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Buna göre, ankete katılan çalışanların % 52'si erkek, % 48'i ise kadınlar oluşurken, aynı katılımcıların %54'ü evli olup, %46'sı ise bekârlardan oluşmaktadır. Ankete katılanların öğrenim durumlarını belirten aşağıdaki tabloya göre; %4,5'i ilköğretim, %30'u lise, %39'u ön lisans, %25'i lisans ve %1,5'i ise lisansüstü mezundur. Ankete katılanların %31,5'i 18-25 yaş, %36,5'i 26-35 yaş, %24'ü 36-45 yaş ve %8'i de 46 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır.

Tablo 2'de görüldüğü üzere, ankete katılanların %71,5'i memur/işçi kesimi olup en büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. %15,5'i ise diğer kesimi oluştururken, orta düzey yönetici ve stajyer/öğrenci %6'lık oranlara sahip kesimi oluşturmaktadır. Katılımcıların %48,5'i 1-5 yıl, % 31'i 6-10 yıl, %17'si 11-15 yıl, %13'ü ise 16-20 yıl çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %79,5 gibi büyük çoğunluğu 41-60 saat çalışmakta olup en büyük çoğunluğu oluşturmaktadırlar.

Yine Tablo 2'de görüldüğü üzere, çalışanların çalıştıkları işi tercih etme sebeplerine bakıldığında, ankete katılanların %22 ile sigortalı olduğu için ve iyi bir iş bulamadığı için cevabını, % 19'u daha iyi bir iş cevabını, % 18,5'i diğer cevabını, % 5,5'i iyi bir gelir cevabını ve %4,5'i ise aile/çevre baskısı cevabını vermiştir. Ankete katılanların %63'ü mobbing tanımını bildiği, %37'si ise bilmediği cevabını vermiştir.

Katılımcıların %47,5'i 1501-2500 TL arası, %40,5'i 1500 TL ve altı, %12'si ise 2501 TL ve üstü gelire sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Akademisyenlere İlişkin Kişisel Bilgiler

Kişisel Bilgiler		f	%
Cinsiyet	Kadın	96	48,0
	Erkek	104	52,0
Medeni Durum	Evli	108	54,0
	Bekar	92	46,0
Eğitim Durumu	İlköğretim	9	4,5
	Lise	60	30,0
	Ön Lisans	78	39,0
	Lisans	50	25,0
Yaş	Lisansüstü	3	1,5
	18-25	63	31,5
	26-35	73	36,5
	36-45	48	24,0
Pozisyonu	46 ve üzeri	16	8,0
	Üst Düzey Yönetici	2	1,0
	Orta Düzey Yönetici	12	6,0
	Memur/İşçi	143	71,5
Stajyer/Öğrenci	12	6,0	

	Diğer	31	15,5
Çalışma Süresi	5 yıl ve daha az	97	48,5
	6-10 yıl	62	31,0
	11-15 yıl	34	17,0
	16 yıl ve üzeri	7	3,5
Haftalık Çalışma Süresi	40 saat ve altı	27	13,5
	41-60 saat	159	79,5
	61-80 saat	10	5,0
	81 saat ve üstü	3	1,5
İş tercih etme sebebi	Aile/Çevre baskısı	9	4,5
	Daha İyi bir iş	38	19,0
	İşsiz kaldığım için	17	8,5
	İyi bir gelir	11	5,5
	İyi bir iş bulamadığım için	44	22,0
	Sigortalı olduğum için	44	22,0
	Diğer	37	18,5
Mobbing tanımını bilme durumu	Biliyor	126	63,0
	Bilmiyor	74	37,0
Gelir Durumu	1500 TL ve altı	81	40,5
	1501-2500 TL	95	47,5
	2501TL ve üstü	24	12

2.3.2. Araştırmaya Katılanların Mobbing'e İlişkin İfadelere Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Tablo 3'te ankete cevap verenlerin Mobbing'e ilişkin ifadelerine verdikleri cevapların frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Tablo 3'e baktığımız zaman en çok dikkat çeken ifadeler şunlar olmaktadır. Buna göre, "Sizden, mantıklı olmayan görevler yapmanız isteniyor mu?" (%53), "Kapasitenizi aşan iş yüküyle karşı karşıya kalıyor musunuz?" (51,5), "Çalışmalarınız ve çabalarınız sürekli olarak eleştiriliyor mu?" (%44), "Kapasitenizin altında görevleri yapmaya zorlanıyor musunuz?" (%42,5), "Yaptığınız işler abartılı biçimde kontrol ediliyor mu?" (%41) ifadelerine verilen cevaplarda, katılımcıların önemli bir kısmı, nadiren de olsa işyerinde mobbinge maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan, katılımcılar %90 gibi önemli bir oranda, "İş arkadaşlarınız, onlarla iletişim kurmanızı reddediyor mu?" (%91), "Gözünüzü korkutmak için hafif şiddet uygulanıyor mu?" (%89,5), "Küçük düşürücü isimlerle çağırılıyor musunuz ve saygısız davranılıyor mu?" (%89), "İşyerinizde fiziksel zarar veriliyor mu?" (%88,5), "İş arkadaşlarınız orada değilmiş gibi davranıyor mu?" (%88) ifadelerine verdikleri cevaplarda, hiçbir şekilde işyerinde mobbinge maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir.

Ankette dikkati çeken bir diğer nokta, ifadelerin çoğunda, katılımcılar mobbinge uğramadıklarını (%70'in üzerinde) ifade etmişlerdir. Bu durum şu şekilde de okunabilir. Katılımcıların %30-35'i her konuda (bütün ifadeler için) bir şekilde mobbinge maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Mobbing konusunda yapılan çalışmalarda, mobbing sıklığını %25-90 arasında değişen oranlarda olduğu belirtilmektedir (Bilgel ve ark. 2006, Yıldırım ve Yıldırım 2007, Erçetin ve ark. 2008, Dikmetaş ve ark. 2011).

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Mobbing'e İlişkin İfadelere Verdikleri Cevapların Frekans ve Yüzde Dağılımları

İfadeler	1		2		3		4		5	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yaptığınız işlerle bağlantılı olarak küçümseniyor musunuz?	123	61,5	23	11,5	39	19,5	11	5,5	4	2,0
Görevinizle ilgili önemli olan yetkileriniz elinizde alınmıyor mu?	127	63,5	18	9,0	40	20,0	12	6,0	3	1,5
Sizden, mantıklı olmayan görevler yapmanız isteniyor mu?	94	47,0	20	10,0	61	30,5	16	8,0	9	4,5
Kapasitenizi aşan iş yüküyle karşı karşıya kalıyor musunuz?	97	48,5	17	8,5	49	24,5	24	12,0	13	6,5
Kapasitenizin altında görevleri yapmaya zorlanıyor musunuz?	115	57,5	14	7,0	40	20,0	21	10,5	10	5,0
Sizden, gerçekleştirilmesi imkânsız işler yapmanız isteniyor mu?	122	61,0	19	9,5	39	19,5	10	5,0	10	5,0
Size, önemsiz hoş gitmeyecek görevler veriliyor mu?	128	64,0	15	7,5	37	18,5	12	6,0	8	4,0
Çalışmalarınız ve çabalarınız sürekli olarak eleştiriliyor mu?	112	56,0	13	6,5	61	30,5	5	2,5	9	4,5
Yaptığınız işler abartılı biçimde kontrol ediliyor mu?	118	59,0	17	8,5	49	24,5	10	5,0	6	3,0
Görüş/fikir ve önerileriniz dikkate alınmıyor mu?	131	65,5	11	5,5	42	21,0	9	4,5	7	3,5
Birilerine yaklaştığınızda düşmanca karşılanıyor musunuz?	160	80,0	5	2,5	24	12,0	9	4,5	2	1,0
İşyerinizde performansınızı etkileyecek bilgiler sizde saklanıyor mu?	151	75,5	9	4,5	31	15,56	3,0	3	1,5	
Çalıştığınız kişiler kendinizi gösterme olanaklarını kısıtlıyor mu?	143	71,5	6	3,5	40	20,0	4	2,0	7	3,5
Jest ve mimiklerle tehdit ediliyor musunuz?	157	78,5	6	3,0	28	14,0	1	0,5	8	4,0
Sözlü olarak tehdit ediliyor musunuz?	157	78,5	2	1,0	34	17,0	4	2,0	3	1,5
Yüksek sesle azarlanıyor musunuz?	156	78,0	10	5,0	28	14,0	4	2,0	2	1,0
Yönetim iş arkadaşlarınızla konuşmanız engelleniyor mu?	161	80,5	9	4,5	19	9,5	5	2,5	6	3,0
İşyerinizde yaptığınız işler sürekli olarak eleştiriliyor mu?	133	66,5	10	5,0	45	22,5	9	4,5	3	1,5
Özel yaşamınızla ilgili hakaret içeren dedikodular çıkarılıyor mu?	155	77,5	7	3,5	20	10,0	15	7,5	3	1,5
Göz ardı ediliyor musunuz ve olayların dışında bırakılıyor musunuz?	149	74,5	7	3,5	32	16,0	10	5,0	2	1,0
Diğer çalışanlarla iletişim kurmanız engelleniyor mu?	156	78,0	5	2,5	30	15,0	6	3,0	3	1,5
İş arkadaşlarınız iş harici sizinle konuşmuyor mu?	164	82,0	8	4,0	21	10,5	4	2,0	3	1,5
Yönetim ve diğer çalışanlar tarafından önemsenmiyor musunuz?	165	82,5	4	2,0	18	9,0	7	3,5	6	3,0
İş arkadaşlarınız orada değilmiş gibi davranıyor mu?	176	88,0	4	2,0	14	7,0	3	1,5	3	1,5
İş arkadaşlarınızdan izole edilmiş çalışma ortamı oluşturuluyor mu?	172	86,0	5	2,5	18	9,0	3	1,5	2	1,0
Mesleki yetenekleriniz eleştiriliyor mu?	152	76,0	9	4,5	34	17,0	4	2,0	1	0,5
Ağır şakalar maruz kalıyor musunuz?	159	79,5	9	4,5	25	12,5	6	3,0	1	0,5
Hatalarınız diğer çalışanların yanında sürekli hatırlatılıyor mu?	161	80,5	6	3,0	27	13,5	5	2,5	1	0,5
Mesleği bırakmanız ima ediliyor mu?	173	86,5	4	2,0	20	10,0	2	1,0	1	0,5
Haksız suçlamalara maruz kalıyor musunuz?	161	80,5	14	7,0	18	9,0	5	2,5	2	1,0
Alaya maruz kalıyor musunuz?	166	83,0	4	2,0	25	12,5	4	2,0	1	0,5
Kişiliğinize yönelik hakaret içeren yorumlarda bulunuyor mu?	172	86,0	12	6,0	8	4,0	7	3,7	1	0,5
Küçük düşürücü isimlerle çağırılıyor musunuz ve saygısız davranılıyor mu?	178	89,0	6	3,0	9	4,5	6	3,0	1	0,5
Fiziksel olarak zor görevler veriliyor mu?	151	75,5	10	5,0	31	15,5	5	2,5	3	1,5
Gözünüzü korkutmak için hafif şiddet uygulanıyor mu?	179	89,5	9	4,5	8	4,0	3	1,5	1	0,5
İşyerinizde fiziksel zarar veriliyor mu?	177	88,5	2	1,0	17	8,5	4	2,0	0	0,0
Hakkınızda asılsız söylentiler çıkarılıyor mu?	173	86,5	8	4,0	16	8,0	2	1,0	1	0,5
İş arkadaşlarınız, onlarla iletişim kurmanızı reddediyor mu?	182	91,0	0	0,0	15	7,5	2	1,0	1	0,5
Sözünüz sürekli kesiliyor mu?	147	73,5	7	3,5	39	19,5	5	2,5	2	1,0

1=Hiç, 2=Nadiren, 3=Bazen, 4=Sık Sık, 5=Çok Sık

Tablo 4'te ankete cevap verenlerin, cinsiyet ile ifadelere verilen cevaplar arasındaki ilişkiye ait bulguların yer aldığı ki-kare analizi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlara baktığımızda, " Jest ve mimiklerle tehdit ediliyor musunuz?" ve "Yüksek sesle azarlanıyor musunuz?" ifadelerini (p) değerleri 0,05'ten küçük olduğundan, sadece bu iki ifade ile cinsiyet arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile, bu iki ifade için hipotezimiz doğrulanmış, diğer ifadeler için hipotezimiz doğrulanmamıştır. Yapılan bazı çalışmalarda da benzer sonuçların alındığı görülmektedir (Şimşek vd. 2014; Schweitzer, 1994; Yaman ve Urgan, 2002). Bu sonuç da aslında mobbingin kadın-erkek ayırmadan herkesin ortak sorunu olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Cinsiyet İle İfadelere Verilen Cevaplar Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular (Ki-Kare)

İfadeler	Cinsiyet	1		2		3		4		5		P
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Yaptığınız işlerle bağlantılı olarak küçümseniyor musunuz?	Erkek	65	32,5	10	5	20	10	7	3,5	2	1	0,859
	Kadın	58	29	13	6,5	19	9,5	4	2	2	1	
Görevinizle ilgili önemli olan yetkileriniz elinizde alınıyor mu?	Erkek	67	33,5	11	5,5	18	9	6	3	2	1	0,800
	Kadın	60	30	7	3,5	22	11	6	3	1	0,5	
Sizden, mantıklı olmayan görevler yapmanız isteniyor mu?	Erkek	50	25	12	6	29	14,5	8	4	5	2,5	0,781
	Kadın	44	22	8	4	32	16	8	4	4	2	
Kapasitenizi aşan iş yüküyle karşı karşıya kalıyor musunuz?	Erkek	52	26	8	4	24	12	15	7,5	5	2,5	0,652
	Kadın	45	22,5	9	4,5	25	12,5	9	4,5	8	4	
Kapasitenizin altında görevleri yapmaya zorlanıyor musunuz?	Erkek	58	29	5	2,5	23	11,5	12	6	6	3	0,633
	Kadın	57	27,5	9	4,5	17	8,5	9	4,5	4	2	
Sizden, gerçekleştirilmesi imkânsız işler yapmanız isteniyor mu?	Erkek	62	31	10	5	19	8,5	6	3	7	3,5	0,743
	Kadın	60	30	9	4,5	20	10	4	2	3	1,5	
Size, önemsiz hoş gitmeyecek görevler veriliyor mu?	Erkek	68	34	6	3	16	8	8	4	6	3	0,743
	Kadın	60	30	9	4,5	21	10,5	4	2	2	1	
Çalışmalarınız ve çabalarınız sürekli olarak eleştiriliyor mu?	Erkek	51	25,5	7	3,5	32	16	2	1	4	2	0,309
	Kadın	61	30,5	6	3	29	14,5	3	1,5	5	2,5	
Yaptığınız işler abartılı biçimde kontrol ediliyor mu?	Erkek	62	31	10	5	23	11,5	5	2,5	4	2	0,934
	Kadın	56	28	7	3,5	26	13	5	2,5	2	1	
Görüş/fikir ve önerileriniz dikkate alınıyor mu?	Erkek	65	32,5	6	3	23	11,5	5	2,5	5	2,5	0,865
	Kadın	66	33	5	2,5	19	9,5	4	2	2	1	
Birilerine yaklaştığımızda düşmanca karşılanıyor musunuz?	Erkek	76	38	4	2	17	8,5	6	3	1	0,5	0,816
	Kadın	84	42	1	0,5	7	3,5	3	1,5	1	0,5	
İşyerinizde performansınızı etkileyecek bilgiler sizde saklanıyor mu?	Erkek	80	40	5	2,5	13	6,5	4	2	2	1	0,150
	Kadın	71	35,5	4	2	18	9	2	1	1	0,5	
Çalıştığınız kişiler kendinizi gösterme olanaklarını kısıtlıyor mu?	Erkek	83	41,5	2	1	13	6,5	3	1,5	3	1,5	0,711
	Kadın	60	30	4	2	27	13,5	1	0,5	4	2	
Jest ve mimiklerle tehdit ediliyor musunuz?	Erkek	77	38,5	3	1,5	18	9	1	0,5	5	2,5	0,014
	Kadın	80	40	3	1,5	10	5	0	0	3	1,5	
Sözlü olarak tehdit ediliyor musunuz?	Erkek	72	36	0	0	26	13	3	1,5	3	1,5	0,649
	Kadın	85	42,5	2	1	8	4	1	0,5	0	0	
Yüksek sesle azarlanıyor musunuz?	Erkek	81	40,5	4	2	14	7	3	1,5	2	1	0,003
	Kadın	75	37,5	6	3	14	7	1	0,5	0	0	
Yönetim iş arkadaşlarınızla konuşmanız engelleniyor mu?	Erkek	85	42,5	4	2	10	5	2	1	3	1,5	0,506
	Kadın	76	38	5	2,5	9	4,5	3	1,5	3	1,5	
İşyerinizde yaptığınız işler sürekli olarak eleştiriliyor mu?	Erkek	73	36,5	5	2,5	21	10,5	5	2,5	0	0	0,969
	Kadın	60	30	5	2,5	24	12	4	2	3	1,5	
Özel yaşamınızla ilgili hakaret içeren dedikodular çıkarılıyor mu?	Erkek	81	40,5	4	2	9	4,5	7	3,5	3	1,5	0,371
	Kadın	74	37	3	1,5	11	5,5	8	4	0	0	
Göz ardı ediliyor musunuz ve olayların dışında bırakılıyor musunuz?	Erkek	75	37,5	6	3	18	9	4	2	1	0,5	0,525
	Kadın	74	37	1	0,5	14	7	6	3	1	0,5	
Diğer çalışanlarla iletişim kurmanız engelleniyor mu?	Erkek	75	37,5	4	2	19	9,5	5	2,5	1	0,5	0,437
	Kadın	81	40,5	1	0,5	11	5,5	1	0,5	2	1	
İş arkadaşlarınız iş harici sizinle konuşmuyor mu?	Erkek	84	42	2	1	14	7	3	1,5	1	0,5	0,407
	Kadın	80	40	6	3	7	3,5	1	0,5	2	1	
Yönetim ve diğer çalışanlar tarafından önemsenmiyor musunuz?	Erkek	85	42,5	0	0	11	5,5	5	2,5	3	1,5	0,198
	Kadın	80	40	4	2	7	3,5	2	1	3	1,5	
İş arkadaşlarınız orada değilmiş gibi davranıyor mu?	Erkek	89	44,5	3	1,5	8	4	2	1	2	1	0,798
	Kadın	87	43,5	1	0,5	6	3	1	0,5	1	0,5	
İş arkadaşlarınızdan izole edilmiş çalışma ortamı oluşturuluyor mu?	Erkek	89	44,5	4	2	8	4	1	0,5	2	1	0,373
	Kadın	83	41,5	1	0,5	10	5	2	1	0	0	
Mesleki yetenekleriniz eleştiriliyor mu?	Erkek	83	41,5	3	1,5	15	7,5	2	1	1	0,5	0,522
	Kadın	69	34,5	6	3	19	9,5	2	1	0	0	
Ağır şakalar maruz kalıyor musunuz?	Erkek	85	42,5	3	1,5	11	5,5	4	2	1	0,5	0,353
	Kadın	74	37	6	3	14	7	2	1	0	0	
Hatalarınız diğer çalışanların yanında sürekli hatırlatılıyor mu?	Erkek	83	41,5	5	2,5	14	7	2	1	0	0	0,442
	Kadın	78	39	1	0,5	13	6,5	3	1,5	1	0,5	
Mesleği bırakmanız ima ediliyor mu?	Erkek	87	43,5	2	1	14	7	1	0,5	0	0	0,421
	Kadın	86	43	2	1	6	3	1	0,5	1	0,5	
Haksız suçlamalara maruz kalıyor musunuz?	Erkek	85	42,5	5	2,5	10	5	3	1,5	1	0,5	0,903
	Kadın	76	38	9	4,5	8	4	2	1	1	0,5	

Alaya maruz kalıyor musunuz?	Erkek	89	39,5	2	1	11	5,5	2	1	0	0	0,875
	Kadın	77	38,5	2	1	14	7	2	1	1	0,5	
Kişiliğinize yönelik hakaret içeren yorumlarda bulunuyor mu?	Erkek	85	42,5	5	2,5	1	0,5	4	2	1	0,5	0,333
	Kadın	87	43,5	7	3,5	7	3,5	3	1,5	0	0	
Küçük düşürücü isimlerle çağırılıyor musunuz ve saygısız davranılıyor mu?	Erkek	86	43	3	1,5	3	1,5	3	1,5	1	0,5	0,757
	Kadın	92	46	3	1,5	6	3	3	1,5	0	0	
Fiziksel olarak zor görevler veriliyor mu?	Erkek	69	34,5	4	2	19	9,5	3	1,5	1	0,5	0,506
	Kadın	82	41	6	3	12	6	2	1	2	1	
Gözünüzü korkutmak için hafif şiddet uygulanıyor mu?	Erkek	84	42	5	2,5	6	3	1	0,5	0	0	0,433
	Kadın	95	47,5	4	2	2	1	2	1	1	0,5	
İşyerinizde fiziksel zarar veriliyor mu?	Erkek	88	44	1	0,5	6	3	1	0,5	0	0	0,540
	Kadın	89	44,5	1	0,5	11	5,5	3	1,5	0	0	
Hakkınızda asılsız söylentiler çıkarılıyor mu?	Erkek	81	40,5	5	1,5	8	4	1	0,5	1	0,5	0,844
	Kadın	92	46	3	1,5	8	4	1	0,5	0	0	
İş arkadaşlarınız, onlarla iletişim kurmanızı reddediyor mu?	Erkek	91	45,5	0	0	3	1,5	1	0,5	1	0,5	0,216
	Kadın	91	45,5	0	0	12	6	1	0,5	0	0	
Sözünüz sürekli kesiliyor mu?	Erkek	68	34	3	1,5	21	10,5	3	1,5	1	0,5	0,898
	Kadın	79	39,5	4	2	18	9	2	1	1	0,5	

1=Hiç, 2=Nadiren, 3=Bazen, 4=Sık Sık, 5=Çok Sık

3. SONUÇ

Günümüz iş dünyasında mobbing, cinsiyet farkı gözetmeksizin her kademedeki çalışan için gerçekleşen bir olgudur. Üstelik mobbinge maruz kalma riski her kültür ve her sektör için söz konusudur.

Çalışma Hayatında Mobbing' in sonuçlarını, hem bireysel hem kurumsal düzeyde ele almak gerekir. Yaşanan fiziksel ve psikolojik sağlık sorunları, ekonomik sorunlar, özgüven ve özsaygının yitilmesiyle birlikte genel saygınlığın kaybı ve işe yaramayan insan olma endişesi; ileri ve ağır olgularda ise intihar eğilimi, mobbingin bireysel sonuçlarıdır. Sağlık harcamalarının artması, işe gelmeme ve işten ayrılma oranlarında yükselme; iş doyumunu ve çalışma huzurunda azalma; verimde düşüş; kurumun isim ve saygınlığının zarar görmesi ise, belli başlı kurumsal sonuçlardır.

Mobbing mağduru olduğu kadar, uygulandığı örgütü de olumsuz yönde etkilemektedir. Her şeyden önce, işletmeler mobbing sonucunda deneyimli ve birikimli çalışanlarını kaybetme durumuyla karşı karşıya kalabilir. İşgücü devir oranı ve devamsızlık oranı artar, örgütte çatışma ortamı oluşur ve çalışanların moralleri olumsuz etkilenir. Sonuçta iş kazası riski artar, maliyetler artar, verimlilik düşer ve nihayetinden çalışanlar örgütün temel amaçlarından uzaklaşırlar.

Diğer yandan, mobbing olayına sadece mağdur açısından bakmamak gerekir. Mobbing'e maruz kalmayan diğer çalışanlar da, benzer durumlarla karşı karşıya kalabilecekleri psikolojisiyle, verimsizlik, moral bozukluğu ve örgüte ve yöneticiye güvenin azalması gibi olumsuzluklar yaşayabilirler.

Araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi, her ülkede, her kültürde ve her iş kolunda, başta cinsiyet olmak üzere, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin başına gelebilecek bir işyeri sorunu olan mobbing, hem insani hem de hukuki boyutuyla, bir insan hakkı ihlalini de içinde barındıran bir kavramdır.

Araştırmaya katılanların mobbinge ilişkin ifadelerine verdikleri cevaplara baktığımızda, mobbinge en fazla maruz kaldıklarını belirttikleri ifade "Sizden, mantıklı olmayan görevler yapmanız isteniyor mu?" (%53) olmuşken, mobbinge en az maruz kaldıklarını belirttikleri ifade ise "İş arkadaşlarınız, onlarla iletişim kurmanızı reddediyor mu?" (%91) ifadesi olmuştur.

Genel itibari ile araştırma bulgularında ortaya çıkan sonuç, benzer diğer bazı çalışmalarda (Şimşek vd. 2014; Yaman ve Urgan, 2002; Schweitzer, 1994) olduğu gibi, cinsiyet ile mobbing

algılama düzeyi arasında önemli bir farklılık görülmemiştir. Araştırmada kullanılan 39 ifadeden sadece iki tanesi, “Jest ve mimiklerle tehdit ediliyor musunuz?” ve “Yüksek sesle azarlanıyor musunuz?” ifadeleri ile cinsiyet arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Geriye kalan 37 ifade ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Yönetimin taciz olayına ve sürecine yaklaşımı, mobbingin şiddetini azaltmada ve sonlandırmada son derece önemlidir. Sürece objektif yaklaşmak ve zamanında müdahale etmek, mobbingin yol açacağı olumsuz sonuçları minimuma indireceği açıktır.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK Remzi, Recai COŞKUN, Serkan BAYRAKTAROĞLU ve Engin YILDIRIM; (2004), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Kitabevi, Sakarya.
- BİLGEL, Nazan, S. Erdem AYTAÇ, Nuran BAYRAM; (2006), “Bullying in Turkish White-Collar Workers”, *Occup Med*, 56(4), ss. 226-231.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) Bilgilendirme Rehberi*; (2013), Ankara, www.csgb.gov.tr, (Erişim Tarihi: 25.07.2014).
- ÇELEN, Birce Ceren ve Feyzi ULUĞ, (2014), Türkiye’de Yapılan Mobbing Araştırmaları Üzerine Bir Analiz, 2. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı, Melikşah Üniversitesi, Kayseri, s.195-200.
- ÇOBANOĞLU, Şaban; (2005), Mobbing İşyerinde Duygusal Saldırı ve Mücadele Yöntemleri, Timaş Yayınları, İstanbul.
- DİKMETAŞ, Elif, Mehmet TOP, Ergin GÜLPembe; (2011), “Asistan Hekimlerin Tükenmişlik ve Mobbing Düzeylerinin İncelenmesi”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(3), ss. 137-49.
- ERÇETİN, Ş. Şule, M. Ali HAMETOĞLU., Çelik S.; (2008), “Mobbing in Primary Schools (A Case Study for Hendek Country, Sakarya)”, *WASC*, 3(6): pp. 945-955.
- GÜRHAN, Nermin; (2013), A’dan Z’ye Mobbing, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- KARAKALE, S. Berna, (2011) Mobbing ve Mobbinge Başa Çıkma Yöntemleri: Mobbing Mağdurlarına Yönelik Bir Araştırma, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- KARCIOĞLU, Fatih ve ÇELİK, Ü. H., (2012), Mobbing (Yıldırma) ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, s.59-75.
- LAÇİNER, Vedat; (2006), Mobbing (İşyerinde Psikolojik Taciz), USAK Stratejik Gündem (USG), <http://www.mobbingturkiye.net>, (Erişim Tarihi: 17.08.2014).
- LEYMANN, Heinz; (1996), “The Content and Development of Bullying at Work”, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 5(2), pp. 165-184.
- LEYMANN, Heinz; (1990), “Mobbing and Psychological Terror at Workplaces”, *Violence and Victims*, 5(2), pp. 119-126.
- NUNNALLY, Jum; (1978), *Psychometric Theory*, McGraw Hill, New York.
- SCHWEITZER, Bahn, (1994), “Stress and Burnout in Juniorsdoctors”, *South African Medicine Journal*, 84(6), pp. 352-354.
- ŞİMŞEK, S. E., (2009), Yıldırma ve Yıldırma Mağduru Öğretmenler Üzerine Bir Araştırma, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- ŞİMŞEK, Şerif vd.; (2014), “Mobbing ve Örgütsel Adaletin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi: Bankacılık Sektöründe Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, 2. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı, Kayseri Melikşah Üniversitesi, ss. 201-208.
- TINAZ, Pınar; (2006), İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing), Beta Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, Ülkü ve Nurhayat YOLOĞLU, (2007), “Mobbing/İş Yerinde Duygusal Taciz: Ulusal ve Uluslararası Boyutu ile Çatışma Yüklü Bir İletişim Biçimi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:27,
- YAMAN, Hakan ve Mehmet UNGAN; (2002), “Tükenmişlik: Aile Hekimliği Asistan Hekimleri Üzerine Bir İnceleme”, Türk Psikoloji Dergisi, 17(49), ss. 37-44.
- YILDIRIM, Aytola ve Dilek YILDIRIM; (2007), “Mobbing in the Workplace by Peers and Managers: Mobbing Experienced by Nurses Working in Healthcare Facilities in Turkey and Its Effect on Nurses”, J. Clin Nurs, 16(8), pp. 1444-1453.
- YÜCETÜRK, Elif; (2003), “Bilgi Çağında Örgütlerin Görünmeyen Yüzü: Mobbing”, Kocaeli Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi II. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, İzmit, , ss.179-193.

KÜRESELLEŞME VE KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER: KONYA KARATAY ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

GLOBALIZATION AND BORN GLOBAL FIRMS: A QUALIFIED RESEARCH IN KONYA KARATAY ORGANIZED INDUSTRIAL AREA

Yrd. Doç. Dr. M. Halit YILDIRIM

Aksaray Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
hyildirim@gmail.com

Ahmet Tuncay ERDEM

Aksaray Üniversitesi, SBE, İşletme ABD
ahmeterdem@selcuk.edu.tr

Öz

Çağımızda küreselleşme kavramıyla birlikte meydana gelen hızlı değişimler gerek işletmelerin yapılarını gerekse faaliyet ve fonksiyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Günümüzde işletmelerin dış dünyaya ve çevrelerine kayıtsız kalmaları olanaksızdır. Bu durum işletmelerin açık sistem olarak adlandırılan yapılarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle örgütler çevreleriyle sürekli etkileşim halindedir. Çevrelerinden sürekli girdi alıp çıktı vererek dengeli yapılarını korumaya çalışmaktadır. Yani dış çevrenin belirsizliklerinden korunmaya çalışarak, en temel amaçları olan yaşam faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. Özellikle küresel pazarlarda faaliyet gösteren çokuluslu işletmelerin pazarda hayatta kalabilmesi ve rekabet şanslarını kaybetmemeleri için oluşturdukları yapı ile geliştirdikleri stratejileri anlamak ve araştırmak günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Araştırma kapsamında kurulur kurulmaz veya kurulduktan çok kısa bir süre sonra uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren “Küresel Doğan İşletmeler” in geleneksel yollarla ulusallaşmış rakiplerine göre nasıl küreselleştiği araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada örnek olay incelemesi yöntemi uygulanmıştır. Küresel doğan işletme özelliği gösteren 5 işletme ile çevresel faktörlerin, işletme değerlerinin ve teknolojinin küresel doğan işletmelere etkisini belirlemek amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Çevresel faktörler ve gelişen teknolojiyi takip etmenin küresel doğan işletmeler üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu belirlenirken, yasal zorunluluklar ve rakiplerin güçlü olması işletmeleri etkileyen olumsuz faktörler olarak belirlenmiştir. Bu çalışma ışığında küresel işletmeler alanında çalışacak kişilere yol göstermek amacıyla bu işletmelerin ne gibi stratejiler geliştirdiklerini belirleme konusunda literatüre katkısının olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küresel Doğan İşletmeler, Geleneksel Uluslararasılaşma Modelleri.

Jel Kodları: M10, M13, M16.

Abstract

Rapid changes that take place together with the concept of globalization in our age affect both the structures of the enterprises and their activities and functions significantly. Today, it is impossible for businesses to remain indifferent to the outside world and its surroundings. This situation arises from what is called the open system of the enterprises. For this reason, organizations are constantly interacting with their environment. Firms are working to preserve their balanced structure by continuously receive output and input from their environment. In other words, by trying to protect from the uncertainties of the external environment, it tries to maintain its most basic aims of life activities. It is becoming more and more important today to understand and research the strategies that multinational enterprises operating in global markets, especially the ones that they have developed with the structure they have established for survival in the market and not to lose their

competitive chances. In the scope of the research, it is tried to investigate how globalization of the "Global Born Enterprises" operating in the international markets in a very short period after the foundation established or as soon as it is established, has traditionally been globalized according to its nationalized competitors. A case study method was applied in the research. Five enterprises with globally emerging business capabilities were interviewed to determine the impact of environmental factors, business values and technology on global emerging businesses. While it has been determined that environmental factors and pursuing developing technology have a positive impact on global emerging businesses, legal requirements and strong competitiveness have been identified as negative factors affecting businesses. It is believed that the literature will contribute to determining what strategies these businesses have developed in order to guide people working in the global business arena.

Keywords: Globalization, Born Global Firms, Traditional Internationalization Models.

Jel Codes: M10, M13, M16.

1. GİRİŞ

Ticari işletmelerin ülke ekonomileri açısından önemleri azımsanmayacak kadar büyüktür. Gerek istihdam yaratarak ve gerekse ülke ekonomilerine katma değer sağlayarak ekonomik gelişmelere katkı sağlamaktadır. İşletmelerin ana amaçları pazardaki konumlarını korumak ve hayatlarını sürdürmektir. Bu nedenle işletmeler pazarda faaliyetlerini sürdürebilmeleri için çok çeşitli stratejiler geliştirerek, faaliyetlerini şekillendirmektedir. İşletmeler bu noktada kendi iç dinamiklerini ve faaliyetlerini rakiplerine karşı geliştiremezlerse, pazar paylarını kaybedebilirler hatta yaşamlarını dahi yitirebilirler. İşte bu noktada iç pazardaki dalgalanma, nakit akış sıkıntısı, müşteri istek belirsizliği ve benzeri çeşitli olumsuzluklar nedeniyle işletmeler dış pazarlara açılmaya yani ihracat faaliyetlerine yönelerek küreselleşme adı verilen çok boyutlu bir sürece geçmeyi tercih etmektedirler.

Günümüz dünyasının küreselleşme çağı olarak adlandırılan bir ortamında, bulunduğumuz çağın çok çeşitli tanımları mevcuttur. Bu tanımlar tarih sürecinin sonu, soğuk savaşın bitişi, serbest piyasa ekonomisi olan çok uluslu kapitalizmin kültürel etkisi ile ortaya çıkan "post-modernizm" veya diğer başka nitelendirmeler olarak tanımlansa da ana temasını küreselleşme olgusu oluşturmaktadır (Keyman, 2002:1). Uluslararası işletmecilik is yazında, işletmelerin ulusal sınırları yani ülke sınırları dışında gerçekleştirdiği yatırım ve ticaret faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır (Çavuşgil vd, 2011:7; Weidenbaum, 2003:3; Andersen, 1993)

İletişim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler nedeniyle oluşan süreç yazında küreselleşme kavramıyla açıklanmaktadır. 20. Yüzyılda AB ile mal ve hizmetlerin uluslararası dolaşım ve paylaşımına girmesiyle ekonomik ilişkiler gelişmiştir. Bu durum nedeniyle ideolojik farklılık kutuplaşmaları ortadan kalkmış, yerini liberalleşme kavramına bırakmıştır. Bu durum insanların kültür ve inançlarını etkileyerek benzer bir hale dönüştürmüştür (Erbay, 1996: 3; Tağraf, 2002: 35). Bu benzerlikler insanlar arası etkileşimi kolaylaştırmıştır. Böylece dünya sınırları olmayan küçük bir köye dönüşmüştür. Weidenbaum (2003)' e göre küreselleşme 21. Yüzyıla hâkim olan bir gerçektir. Ekonomik ilişkilerin artan önemi ile birlikte ulaşım ve iletişim devrimindeki yenilikler, yeni teknolojiler, yeni fikirler ve yeni hastalıklar küresel iletişim biçimlerini oluşturmaktadır. 1990'larda küreselleşme genellikle büyük ölçüde kaçınılmaz ve iyi huylu olarak görülürken, uluslararası terörizmdeki dalgalanma, SARS hastalığının hızla yayılması ve hızlı ekonomik değişim maliyetlerinin giderek artma endişeleri hükümet ve akademisyenlerin küreselleşme olgusuna daha karmaşık bir bakış açısı ile bakmalarına sebep olmuştur (Weidenbaum, 2003: 3).

Bu çalışmada geleneksel küreselleşme modellerine karşı çıkan ve her geçen gün sayıları artmakta olan küresel doğan işletmeler ele alınmaktadır. Konya ili dâhilinde küresel doğan işletme

sahip ve yöneticileri ile görüşmeler yapılarak işletmelerin özellikleri, rakiplerine karşı ne gibi stratejiler geliştirdikleri araştırılması amaçlanmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme bir diğer anlamıyla uluslararasılaşma, işletmelerin faaliyet alanlarının ulusal sınırlar dışına taşınmasıdır. Uluslararasılaşma gerek işletmeler açısından gerekse ülkelerin ekonomi ve siyasi alanda kalkınmaları açısından önemli rol oynamaktadır. Günümüzde uluslararası alanlarda siyasi, ekonomik, kültürel ve teknoloji gibi birçok konuda değişimler yaşanmakta ve bu değişimlerle birlikte inanç ve kültürler de değişime uğramaktadır. Bu nedenle bilgi ve değişim çağı, küreselleşme gibi birçok yeni kavramlar yazında yerini almaktadır. Mutlu (1996:16)' ya göre küreselleşme "ulusal boyutta yapılanların bütün dünya küresine taşınabilmesidir". Seymen ve Bolat (2005) küreselleşmenin tek bir tanımı olmadığını, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel boyutları olan çok boyutlu bir olgu olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme, bazı yazarlara göre dünyanın küçülmesi, sıkışması, sınırların ortadan kaldırılması, bazılarına göre de kültür piyasası, bağımlılık ve iş birliği olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak küreselleşme kimi araştırmacılara göre ekonomik bir süreç iken, kimlerine göre siyasi ve kültürel küreselleşme şeklinde ifade edilip, çok farklı boyutları da içeren bir genel kabul kavramı olarak görülmektedir (Seymen ve Bolat, 2005:4).

2.1. İşletmelerin Küreselleşme Nedenleri

İşletmeler faaliyette bulunacakları yeni pazarlar arama, maliyetleri düşürme ve diğer çeşitli stratejik nedenlerden dolayı uluslararası pazarlara girme yolunu seçmektedirler. Ulusal sınırlarda faaliyet gösteren işletmeler, iç pazardaki dalgalanma ve daralma ile birlikte rekabetin de artmasıyla dış pazarlara yönelmektedirler (Koçak, 1997:469). İşletmeler aşağıdaki nedenlerden dolayı uluslararası pazarlara yönelme zorunluluğu hissetmektedirler (Çavuşgil vd. 2011:8):

- Pazar çeşitlendirme yoluyla büyüme isteği,
- Kârlı yabancı pazarlardan yüksek kazanç elde etme beklentisi,
- Üretim ve pazarlama faaliyetlerinde ölçek ekonomilerini gerçekleştirme isteği,
- Ürün geliştirme ile uluslararası pazarlarda faaliyet yürütme yoluyla ortaya çıkan maliyetleri kıyaslama,
- Yabancı ülke şartlarında yeni ürün üretme ve geliştirme fikirleri elde etme,
- Kendi ulusal sınırları dâhilindeki rakiplerine karşı etkili şekilde rekabet edebilmektir.

2.2. Küreselleşme Olgusuna Kavramsal Bakış ve Eleştiriler

Gelişen teknoloji ve iletişim imkânları ile birlikte bilgi teknolojilerinin, bilgiye ulaşmada hız ve maliyetin düşmesi sonucunda ekonomik ve siyasi anlamda küreselleşmenin oluşmasının zorunluluğu genel kabul olarak görülmektedir. Sosyal, ekonomik ve politik olarak gelişmekte olan dünyada küreselleşme olgusu bir taraftan gerek işletmelere gerekse ülkelere kazançlar sağlarken, eşitsizlikleri de beraberinde getirmesiyle olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Seymen ve Bolat (2005: 8), küreselleşme kavramı hakkında birbirinin tersi görüşler olduğunu ileri sürmektedir. Bazı yazarlar küreselleşmeye pozitif yönlü bakarken bazıları olumsuz olarak görmektedir. Bir diğer taraf olarak da temkinli görüş belirten yazarların olduğunu ileri sürmektedir. Weidenbaum (2003), küreselleşmenin gerek gelişmekte olan ve gerekse gelişmişliğini tamamlamış toplumlar açısından, ülke ekonomilerine ve bireylere hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin olduğunu, bu iki görüşü ayrı ayrı savunanların ortak bir noktada buluşarak birbirlerini ikna etme konusunda yetersiz olduklarını belirtmektedir.

Küreselleşmeye negatif bakan kişilerin endişelerinin giderilmesi için Weidenbaum (2003:4-9), aşağıdaki önerileri getirmiştir:

- Dünya ticaret örgütü hakkında birçok eleştiriler bulunmakta, örgütün yeniden düzenlenerek daha etkin ve işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir. DTO dünya ticaretini daha etkin ve verimli yapmak için çözüm önerileri sunarak, bürokratik ulaşılamaz yapısından kurtulması gerekmektedir.
- Küreselleşmeden olumsuz yönde etkilenen insanlara yardım edilmelidir.
- Küresel çalışma hakkında örgütler ile hükümetlerin koydukları kural ve standartlara uymayan ülke veya işletmeler internet aracılığıyla açıklanmalı, tüketiciler bunlar hakkında uyarılmalıdır.
- Dünya genelinde özellikle Amerika’da çoğu insan, çocuk yaştaki işçilerin çalıştırılmasından rahatsız olmaktadır. Bu konuda ve diğer olumsuz durumlar hakkında çalışma örgütlerinin daha etkin çalışması gerekmektedir.
- Uluslararası çalışma örgütü (ILO) güçlendirilmelidir. Ayrıca dünya genelinde çalışma standartlarının daha güvenilir ve sağlıklı yürütülmesi sağlanarak, örgütün denetim ve yaptırım gücünün artırılması gerekmektedir.

2.3. Küreselleşme Modelleri

Uluslararasılaşma kavramı işletmelerin faaliyetlerine yönelik bir süreç olarak ele alınmış, bu süreçlerin aşamaları iki şekilde tanımlanmıştır. Bu süreçleri, 1970’li yıllardan itibaren ortaya atılan çeşitli modellerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu modellerin başında: Johanson ve Wiedersheim-Paul (1975) ve Johanson ve Vahle’in (1977) ortaya koydukları “Uppsala Modeli” ile Bilkey ve Tesar (1977), Çavuşgil (1980), Reid (1981) ve Czinkota’nın (1982) aynı süreci farklı noktalardan değerlendirdikleri “Yenilikçi” uluslararasılaşma modeli gelmektedir (Atlı ve Kartal, 2015; Andersen, 1993: 210; Moen ve Servais, 2002:50).

2.3.1. Uppsala Modeli (U Modeli)

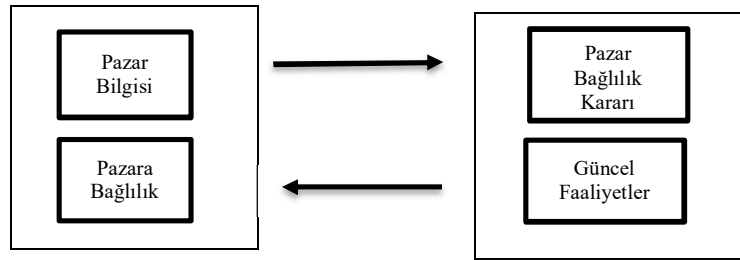
İskandinav kökenli akademisyenlerin ortaya attığı bir model olması nedeniyle, adını İsveç bulunan Uppsala Okulu’ndan almıştır (Kalyoncuoğlu ve Üner, 2010: 4-5). Uppsala Modeli yazında ilk olarak Johanson ve Wiedersheim-Paul (1975) ve Johanson ve Vahle’in (1977) tarafından ortaya koyulmuştur. Bu modelde işletmelerin dış pazarlara açılmalarında dört safhasının olduğunu ve ancak bu safhaları gerçekleştirdikten sonra işletmelerin uluslararası işletme sayılacağını belirtmiştir (Andersen, 1993:210; Kalyoncuoğlu ve Üner, 2010: 5). Bu safhalar aşağıda gösterilmektedir (Andersen, 1993:210);

1. *Safha*: Düzensiz ihracat faaliyetleri,
2. *Safha*: Bağımsız temsilci aracılığıyla ihracat (acente)
3. *Safha*: Dış ülkelerde açılan satış büroları aracılığıyla ihracat,
4. *Safha*: Yurt dışı üretim / imalat bölümü

Andersen (1993)’e göre bu modelde işletmelerin uluslararası pazarlarda faaliyet göstermeleriyle kazanç elde etme ve pazardaki müşterileri hakkında bilgi edinme yoluyla, faaliyette buldukları pazarda söz sahibi olabileceklerini belirtmektedir. Bu modelde işletmeler öncelikle dış pazarları tanımalı ve belirli bilgi birikimine sahip olmalıdır. Daha sonra işletmeler sahip oldukları kaynakları bu pazarlara yönlendirmeli, pazar faaliyetleri hakkında belirlenen hedef ve kararlara bağlı

olmalıdır. Son olarak işlem yapacağı pazarda faaliyetlerin yerine getirilmesi şeklinde sıralamaktadır (Andersen, 1993: 212). Uppsala modeline göre işletmeler kendi ulusal sınırlarında gelişimlerini tamamladıktan sonra faaliyetlerini ulusal sınırlar dışına taşımayı istemektedirler. Bu safhada işletmeler en çok bilgi ve kaynak eksikliğinden etkilenmektedir. İşletmeler uluslararası pazardaki rakiplerini tanıdıkça ve pazar hakkında bilgi edindikçe risk ve fırsatları daha kolay belirleyecek bununla birlikte pazara bağlılıkları artacak, bilginin elde edilmesiyle uluslararasılaşma süreci daha da hızlanacaktır (Johanson ve Wiedersheim-Paul, 1975:306; Johanson ve Vahlne, 1977; Andersen, 1993). Ayrıca bu yolla işletmeler, pazarda daha esnek hareket edebilecektir. Bu durum rakiplerine karşı üstünlük sağlamalarında avantaj olacak ve işletmelerin pazara giriş riskleri minimum seviyelere inecektir.

Şekil 1. İşletmelerin Uluslararasılaşma Süreci



Kaynak: Johanson ve Vahlne, 1977:26.

Uppsala modelinde vurgulanan en önemli unsur bilgidir. İşletme yabancı pazar hakkında bilgi edindikçe daha kararlı bir tutum sergileyecektir. Bu modele göre yöneticilerin verecekleri kararlardaki çekingenlik azalacaktır. Ek olarak pazar hakkında bilgi sahibi olan işletmeler dış olumsuzluklara karşı daha esnek bir yapı ile daha dengeli bir duruş sergileyecektir.

2.3.2. Yenilikle İlgili Uluslararasılaşma Modeli

Uppsala uluslararasılaşma modelinden sonra “Yenilikle İlişkili Uluslararasılaşma Modeli” geliştirilmiştir. Bu modele en çok katkıyı Bilkey ve Tesar (1977) yapmıştır (Andersen, 1993). Yenilikle ilgili uluslararasılaşma modeli, uluslararasılaşmayı bir öğrenme süreci olarak ele almaktadır (Üner, 1994:462).

Uppsala modeli ile yenilikle ilgili uluslararasılaşma modeli, uluslararasılaşmayı bir süreç olarak kabul ederek davranışsal bir boyut şeklinde ele almaktadır. Bu modelde uluslararasılaşma, adım adım gelişim süreci şeklinde kabul edilmektedir. Bu model öğrenme modeli olarak, dinamik özellikli bir model olduğu varsayılmaktadır. Bilkey ve Tesar çalışmasında aşamalar modeli olarak da adlandırdığı modelde küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihracat faaliyetlerindeki davranışlarını incelemiştir. Uppsala modelinde ise işletme ölçekleri ile ilgili bir sınırlama getirilmemektedir. Yenilikle ilgili uluslararasılaşma modeline ise zaman ve alan olarak daha az sınırlandırılmış bir çerçeve çizerek daha genel bir değerlendirme yapmaktadır (Andersen, 1993:216-218).

Yenilik ilişkili model ile ilgili süreç ve görüşler Tablo 1’de belirtilmektedir. Bilkey ve Tesar (1977) ve Czinkota (1982) uluslararasılaşmayı altı aşamada açıklamakta, Çavuşgil (1980) ve Reid (1981) ise beş aşamada açıklamaktadır. Yenilik ilgili modeli bütün yazarlara göre anlam ve işleyiş olarak benzerken aralarında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır. Yazarların görüşlerinde birçok ortak yön olmasına karşın, farklılık; aşama sayılarında ve tanımlamalarında bulunmaktadır. Yenilik ilişkili modellerde, Bilkey ve Tesar (1977) ile Czinkota (1982), Çavuşgil (1980) ve Reid (1981) çalışmalarında (süreç 1) ihracatın başlama noktaları benzer özellikler göstermektedir.

Bilkey ve Tesar (1977) ile Czinkota (1982)'e göre işletmelerde uluslararasılaşmaya neden olan sebepler dışsal faktörlerdir. Dışsal faktörde “itme mekanizması” işlemektedir. İşletmeler dışsal aktörlerce desteklenerek uluslararasılaşma sürecine başlamaktadır. Bu aktörlerin genel özellikleri güçlü güdülere sahip, ileri görüşlü girişimciler olmalarıdır. Ayrıca girişimciler dünyanın büyük bir bölümünü kendi pazarları olarak görmektedirler (Çavuşgil vd, 2011: 21).

Çavuşgil (1980) ve Reid (1981) modellerinde ise, işletme yönetimi tarafından uluslararasılaşma desteklenerek “ihracata çekme mekanizması” işlemiş olmaktadır. Çavuşgil vd. (2011: 21) ihracata çekmeyi; ulusal alıcıların ihtiyaçlarını karşılayacak ürünlerin uluslararası ülkelerden yani dış ülkelerden satın alınması şeklinde tanımlamaktadır.

Tablo 1. Yenilik İlişkili Uluslararasılaşma Modelleri

	Bilkey ve Tesar (1977)	Çavuşgil (1980)	Reid (1981)	Czinkota (1982)
Süreç 1	Yönetim ihracatla ilgilenmemektedir.	Yurtiçi Pazarlama: İşletme sadece iç pazara satış yapmaktadır.	İşletme ihracatın farkındadır.	İşletme ihracat yapmaya karşı ilgisizdir.
Süreç 2	Yönetim sipariş almaya isteklidir. Fakat ihracat için çaba sarf etmemektedir.	İhracat Öncesi Aşama: İşletme bilgi toplamakta ve ihracatın yapılabilirliğini araştırmaktadır.	İşletme ihracat yapma niyetindedir.	İşletme ihracat yapmaya kısmen isteklidir.
Süreç 3	Yönetim aktif ihracatın uygunluğunu araştırmaktadır.	Deneyim Açısından Katılım: İşletme sınırlı sayıda psikolojik olarak yakın ülkelere ihracata başlamaktadır.	İşletme sınırlı sayıda ihracat denemesi yapmaktadır.	İşletme ihracatın uygunluğunu araştırmaktadır.
Süreç 4	İşletme deneyim amacıyla psikolojik olarak yakın ülkelere ihracat yapmaktadır.	Aktif Katılım: İşletme yeni ülkelere doğrudan ihracat yapmaktadır. Satış hacmi artmaktadır.	İşletme ihracat sonuçlarını değerlendirmektedir.	İşletme ihracata uygundur, fakat ihracatla çok az derecede ilgilenmektedir.
Süreç 5	İşletme deneyimli ihracatçılardan olmuştur.	Gerçekleşmiş Katılım: Yönetim sınırlı kaynakları yurtiçi ve yurtdışı pazarlara ayırma konusunda tercih yapmaktadır.	İşletme ihracatı kabul etmekte veya ret etmektedir.	İşletme küçük ihracatçı olup, sınırlı sayıda ihracat yapmaktadır.
Süreç 6	İşletme psikolojik olarak uzak ülkelere ihracat yapmanın uygulanabilirliğini araştırmaktadır.			İşletme tecrübeli ihracatçısıdır.

Kaynak: Andersen,1993: 213

3. KÜRESEL DOĞAN İŞLETMELER

Kuruluşlarıyla birlikte veya kuruluş sonrası kısa sürede dış pazara yani ülkeleri dışındaki pazarlara açılmayı gerçekleştiren ve bu pazarlarda aktif bir piyasa elde ederek, genç yaşta ihracata başlayıp toplam üretimlerinin en az %25'ini veya daha fazlasını ihraç eden işletmelere küresel doğan işletmeler denilmektedir (Çavuşgil vd. 2011:13). Genelde küresel doğan işletmeler küçük ve orta ölçekli özelliklere sahip olup, esnek bir yapıdadır ve 500'den az çalışan sayısı olan, yıllık ürün satışları 100 milyon doların altında olan işletmelerdir (Çiçek ve Demirer, 2009: 1). Günümüzde sayıları her geçen gün artmakta olan küresel doğan işletmeler, geleneksel uluslararasılaşma modeline karşı çıkmaktadır. Geleneksel uluslararasılaşma süreciyle işletmelerin yavaş ve gelişen bir süreçte, evrim geçirerek küreselleştğine inanılmaktadır.

Küresel doğan işletmeler ile ilgili ilk araştırmalar 1985 yılında Hedlund ve Kvernland tarafından Japonya pazarına giren İsveç işletmeler incelenerek yapılmış, işletmelerin pazara girişleri ve etkin büyüme stratejilerine daha hızlı ve etkin yollarla ulaştıkları sonucuna ulaşmıştır. Ganitsky (1989), küresel doğan işletmelerde lider vasfını incelemiş, "yüksek performans gösterenler ve niş pazarları hedefleyenler şeklinde ilk taksonomiye gerçekleştirmiştir". Alanında bilgi eksikliği ile kısıtlı kaynaklara sahip olması küresel doğan işletmeler açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Başarılı olan işletmeler ihracata uyum sağlayan işletmeler olup, esnek stratejiler uygulamaları başarılı olmaları için en önemli sebeplerdendir (Çavuşgil vd. 2011:41). Patrica McDougall (1980) çalışmasında kuruluşları itibariyle küreselleşen işletmeleri "uluslararası girişimci işletmeler" olarak tanımlamakta, 188 işletme arasında yaptığı çalışmada bu işletmelerin pazarda saldırgan stratejiler geliştirip, kuruluşlarından itibaren farklı dağıtım kanallarıyla, belirli müşterilere hitap eden ürün imajına yönelik stratejiler geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Patrica McDougall (1989)' ın çalışması literatürde erken küreselleşmeyi ilk inceleyen çalışma özelliğini taşımaktadır (McDougall, 1989). Rennie 1993 yılında ilk olarak işletmeler için "küresel doğan (global born)" terimini ortaya atmıştır (Rennie, 1993). 1997 yılında küresel doğan işletmeler konusunda birçok makalesi olan Gary Knight, Amerika'daki Michigan State Üniversitesindeki doktora tezini küresel doğan işletmeler üzerine yazmıştır. Knight tezinde kuruluşu itibariyle veya hemen kısa süre içinde küreselleşen işletmeler ile geleneksel yollarla yıllar önce kurulup sonrada küreselleşen işletmeleri karşılaştırmıştır. Küresel doğan işletmelerin ne gibi stratejiler belirlediğini, kuruluş şeklini ve bu şirketlerin yapılarını incelemiştir (Knight, 1997:54).

3.1. Küresel doğan işletmelerin özellikleri

Küresel rekabetin yoğun olduğu günümüz iş dünyasında gelişen teknoloji ve iletişim olanaklarıyla ürün yaşam süreleri azalırken, müşteri istek ve ihtiyaçları devamlı değişim halindedir (Eren, 2003: 132; Tağraf, 2002: 35; Çavuşgil vd., 2011). Günümüzde bilgi işleme olanakları, iletişim ve teknolojik imkânlardaki çok hızlı değişimler nedeniyle, işletmeler üretim teknolojilerin ve faaliyet süreçlerini yeniden düzenleyerek, çağımız koşullarına uyum sağlamak zorunda kalmaktadır (Eren, 2003: 11; Tağraf, 2002: 35).

Küresel doğan işletmeler genelde KOBİ'lerden oluşmaktadır. Bu tür işletmelerin bu özelliklerinde dolayı büyük firmalara göre daha az finans kaynağına sahip olmaktadırlar. Bu firmaların yöneticilerinin ileri görüşlü olmaları ve güçlü uluslararası bakış kabiliyetine sahip bireyler olmaları nedeniyle uluslararası pazarlara girmede büyük ölçekli firmalara göre daha cesaretli davranış sergilemektedir. Ayrıca rakiplerine göre iç pazar payıyla yetinme eğiliminde olmamaktadırlar. Küresel doğan işletmeler farklı ürünlere yönerlerek, pazarda büyük ölçekli firmaların ilgilenmediği niş pazarlara girme hedefleri nedeniyle belirli özellikteki müşterilere hitap ederek onların sadakatini elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu da günümüz müşterilerinin kişiye özel ürün satın alma eğiliminde olmaları ve uzmanlaşmış ürün beklentisi içerisinde olmaları bu tür işletmeler için fırsat

oluşturmaktadır (Çavuşgil vd. 2011:14-15). Küresel doğan işletmeler ürün çeşitlendirme gibi stratejileri benimsemeleri nedeniyle genelde belirli endüstri kesimlerinde dağılım göstermeyip geniş bir alanda faaliyetlerini yürütmektedirler (Moen, 2002:157). Bu faaliyet alanları metal ve sac üretme, gıda ürünleri, teknolojik ve bilimsel ürünler vb. ürünler şeklinde olmaktadır.

Küresel doğan işletmeler sıklıkla ürün kalitesine vurgu yaparak piyasadaki rakiplerinden daha kaliteli ürün üretme özelliklerinin olduğunu belirtirler. Rakiplerine göre daha iyi tasarlanmış ürünler üreterek ve geniş ürün pazarı içinde bulunmayıp sadece belli ürünlere yönelerek ileri teknolojileri sayesinde niş pazarda üstünlük kurmaya çalışmaktadırlar (Çavuşgil vd. 2011:16).

3.2. Küresel Doğan İşletmelerin Ortaya Çıkışını Hızlandıran Faktörler

İşletmelerin ulusal sınırları dışında faaliyet gösterme zorunluluğu çeşitli faktörler nedeniyle olmaktadır. İşletmelerin yurt içi pazarda faaliyet göstermeleri yurt içindeki rekabeti artırmakta ve artan rekabetle birlikte rakiplerine üstünlük sağlamak için çareyi dış pazarlara yönelmekle bulmaktadırlar. Uluslararası pazardaki yeni fırsatlar, uygun döviz oranları, yurt içi pazardaki kötü ekonomik koşullar işletmelerin hızlı uluslararasılaşmalarına neden olan sebepler arasında gösterilmektedir. Bell vd. (2001)'e göre kritik olaylar ve “devirler” doğrudan odaklanılan firmaları etkileyen yurtiçi ve yurtdışı müşterileri veya diğer ağ ortaklarının uluslararasılaşma stratejileri benzer kuvvetlerin etkilerini tetikleyebilmektedir. Yurt dışındaki ticaret koşullarının zorluğu ya da ihracat yapan diğer işletmelerin güçlü olmaları, uluslararası pazarlara açılmak isteyen işletmelerin yurt dışı pazarlara odaklanmalarına sebep olmaktadır. Bu kritik olaylar işletmelerin küresel doğan işletme olmalarını teşvik etmektedir (Bell vd. 2001:177).

3.3. Türkiye’de Küresel Doğan İşletmeler

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerinde 2013 yılı ihracat rakamı 151,8 milyar dolar ve bu meblağın %59,8’ini büyük bir kısmını küresel doğan işletmelerin oluşturduğu küçük ve orta ölçekli işletmeler gerçekleştirmiştir. Bu işletmelerin yaklaşık %60’ının 250 ve daha altında çalışanı bulunmaktadır. 2014 yılında ise küçük ve orta ölçekli firmaların ihracat tutarı toplamda 157,6 milyar dolara yükselmiştir. Bu istatistiklere de bakıldığında küresel doğan işletmelerin ülke ekonomisine katkılarının ne kadar önemli derecede olduğu görülmektedir (TUİK ithalat ve ihracat verileri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046).

Küresel doğan işletmeler kavramı bu kadar önemli iken Türkiye’de bu alanda yapılmış çalışma sayısı oldukça kısıtlıdır. Küresel doğan işletmeler, kavramsal olarak ve faaliyet yapısı ile çeşitli değişkenler açısından incelenmiş çalışmalar çok az sayıdaki yazarlar (Tağraf, 2002; Seymen ve Bolat, 2005; Çiçek ve Demirer, 2009; Kalyoncuoğlu ve Üner, 2010; Aktepe vd, 2011; Atlı ve Kartal, 2015) tarafından incelenmiştir. Ayrıca bazı yabancı yazarlar (Riddle ve Gillespie, 2003; Karra ve Philip, 2004) Türkiye’deki küresel doğan işletmeleri incelemişlerdir. Riddle ve Gillespie (2003) yaptıkları çalışmada Türkiye’de hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmeleri incelemiştir. İncelediği 250 şirketin hepsinin ortak özelliği küresel doğan işletme özelliği göstermesidir. Bulgularında genelde bu tür işletmelerin aile şirketi olduğu ve yönetim alanında aile fertlerinin bulunduğudur. Çalışma yaptığı firmaların örgütsel ağları kuvvetli olduğu sonucuna ulaşarak sosyal bağların işletmeler açısından önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karra ve Philip (2004) ise çalışmasında İstanbul’da İsmail Karaoğlu adından bir girişimcinin 2000 yılında bavul ticaretine başlayıp şirket kurması ve ihracata başlaması olayını anlatmaktadır (Karra ve Philip, 2004). Küresel doğan işletmeler hakkında Türkiye’de yapılmış akademik araştırmalar arasında doktora tezleri (İşcan, 2002; Konaklıoğlu, 2011; Faiz, 2013; Beğendik, 2013; Şengüler, 2013) ile yüksek lisans tezleri (Kurt, 2001; Ünalp, 2007; Güler, 2009) de bulunmaktadır. İşcan (2002) tezinde 13 farklı sektörde faaliyet gösteren 37 firmada

çalışan, 363 üst düzey yöneticiye, küresel işletme liderlerini ele alarak bu kişilerin ne ölçüde dönüştürücü liderlik modelde davranış sergilemelerini incelemiş ve liderlik modelinin davranışsal boyutunu ele almıştır. Bu işletme liderlerinin dönüştürücü lider oldukları sonucuna varmıştır. Konaklıoğlu (2011) yaptığı tezde küresel doğan işletmelerin yönetici özelliklerine odaklanan nitel bir çalışma yapmış, Ankara'da bulunan 6 işletmeyi örnek olay deseni ile incelemiştir. Bu çalışmada Türkiye'deki küresel doğan işletme yöneticilerinin ve girişimcilerinin sahip oldukları özellikler önceden yapılan çalışmalar ile karşılaştırılmıştır. Medeni hal, sosyal sorumluluk bilinci ve ülke sevgisi özellikleri ilk defa bu çalışmayla araştırılmıştır. Faiz (2013) çalışmasında Sakarya ilinde faaliyet gösteren 6 küresel işletmede nitel bir çalışma yapmış, küresel doğan işletmelerin proaktif olmalarını etkileyen faktörlerin fuarlar, bilgi kaynakları, yönetici özellikleri, ağ bağlantıları ve güven olduğu sonucuna varmıştır. Beğendik (2013) doktora tez çalışmasında Ankara'da yer alan küresel doğan işletmelerin yöneticilerinin girişimcilik özelliklerini araştırmış, bu kişilerin genel özelliklerinin dar bakış açısı, kadercilik, sağlamcı olma, rasyonel davranış, kanaatkârlık, kopyalama ve çok yönlü düşünme olduğu sonucuna ulaşmıştır. Görüldüğü gibi literatürde yapılan araştırmalar genellikle küresel doğan işletme girişimcilerinin özelliklerine vurgu yapmaktadır.

4. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

4.1. Model Geliştirme

Araştırmada 3 önerme bulunmaktadır;

Önerme 1. Dış çevre etkenleri işletmelerin erken küreselleşmesinde etkindir.

Dış çevreyle işletmeler etrafındaki fırsatları görerek ve gözlemleyerek kendi iç pazarlarından dış pazarlara yani uluslararası pazarlara açılmayı arzulamaktadır. Burada dış çevrenin küreselleşmeye etkisi olduğu görüşü varsayılmaktadır. Hymer (1976) ile Çavuşgil, Knight ve Üner (2011) işletmelerin erken uluslararasılaşmasında dış çevre faktörlerinin önemli rolü olduğunu belirtmektedir. Dış çevre faktörlerinin en önemlisini de dış piyasalardaki rakiplerin yapısı ve rekabet gücü olarak nitelendirilmektedir.

Önerme 2. İç çevre etkenleri erken küreselleşmeyi etkilemektedir.

İşletmeler örgüt içi ve örgüt dışı çevre unsurları değişimlerine uyum sağlayabilmeleri, rakiplerine göre rekabet avantajı elde edebilmeleri noktasında büyük öneme sahiptir. İşletmelerin başarıya ulaşabilmelerinde kendi öz kaynakları ile iç değer ve dinamiklerine büyük roller düşmektedir. Zahra, Ireland ve Hitt (2000) iç çevre kavramı olarak işletmelerin girişimcilik özellikleri ile müşteri ve pazar odaklı olmaları gerekliliğini belirtmekte ve yurt dışı pazarlarda başarılı olmaları bu gibi faktörlere bağlanmaktadır.

Önerme 3. Müşteri odaklı faaliyet göstermek ve yenilikçilik erken küreselleşmeyi etkiler.

Günümüzde işletmelerin rakipleriyle rekabet edebilmeleri için sadece kaliteli ürün veya hizmet üretmeleri yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda müşteri odaklı yaklaşım benimseyerek, müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya da yönelmelidir. Knight ve Çavuşgil (2004)'e göre işletmelerde yenilikçilik diğer bir ifadeyle yeni ürün/hizmet üretme, yenilik oluşturma kültürü erken uluslararasılaşma eğilimini etkilemektedir. Bu durumdaki işletmeler daha farklı stratejiler geliştirme yoluna gitmektedir. Küresel doğan işletmeler pazarda belirli bir müşteri potansiyeline yani daha küçük (niş) pazarlara hitap ederek faaliyetlerini sürdürmektedir.

4.2. Araştırma Yöntemi

Araştırma bulguları, endüstriyel makine üretim sanayinde faaliyette bulunan işletme sahipleriyle görüşmeler sonucu elde edilmiştir. Son yıllarda sayıları giderek artan nitel araştırmalara bir örnek olan çalışmamızda firma sahipleriyle 1 saat süreyle yüz yüze mülakat uygulaması yapılmış, çeşitli sorular yöneltilerek cevaplar alınmıştır. Araştırma yöntemi çoklu örnek olay incelemesi şeklinde yapılmıştır. Çoklu örnek olay çalışmasının kullanım amacı yapılan araştırmada konuya ilişkin tanımlamalar yapmak, teoriler oluşturmak ve teoriyi test etmek şeklinde ifade edilmektedir (Aktepe vd. 2001:69). Araştırma modeli Yin (2003) ve Aktepe vd. (2011)'den elde edilmiştir. Araştırma Konya ili Karatay Organize Sanayi bölgesinde uygulanmıştır. Araştırma evrenini Karatay OSB'de kayıtlı 330 işletme oluşturmaktadır. Bu işletmelerin 106 adedi endüstriyel makine üreten işletmeler olup içlerinden sadece 19 adedi küresel doğan işletme vasfına uymaktadır. Küresel doğan işletme özelliği gösteren bu işletmelerden 5 adedi ile görüşme yapılmış olup işletme özellikleri aşağıda belirtilmektedir;

Tablo 2. Analiz edilen firmalar

Firmalar	Kuruluş Tarihi	Kuruluş Tarihi	Faaliyet Alanları	Çalışan İşçi Sayısı	Toplam Satışların İhracata Oranı	İhracat Yaptıkları Ülke Sayısı
1. İşletme	2008	2010	İçten yanmalı motor imalatı ve türbin sistemleri	26	%50	75
2. İşletme	2002	2002	Endüstriyel Makine Üretimi	38	%60	20
3. İşletme	1989	1991	Tarım Makineleri Üretimi	25	%20	5
4. İşletme	1993	1995	Vinç ve ağır vasıta üretimi	75	%68,25	30
5. İşletme	1988	1991	Motor Piston ve Motor Gömlek Üretimi	103	%60	68

Mülakatta küresel doğan işletme özelliği gösteren aynı sektördeki 5 firmayla görüşülmüştür. Aynı zamanda bu firmaların resmi internet siteleri incelenerek ikincil veri kaynaklarından elde edilen bilgilerle özellikleri karşılaştırılmış, elde edilen bulgular sonucunda küresel doğan işletme olduklarına karar verilmiştir. Birinci işletme, 2008 yılında kurulmuş ve 2010 yılında 2 senelik bir süre sonra ihracata başlamıştır. İçten yanmalı motor imalatı ve türbin sistemleri üzerine faaliyet göstermekte olup, 26 çalışanı bulunmaktadır. 75 ülkeye ihracat yapmakta ve üretiminin %50'sini ihraç etmektedir. İkinci işletme 2002 yılında kurulmuş aynı tarihte hemen ihracata başlamıştır. Endüstriyel makine üretimi üzerine faaliyet göstermektedir ve 38 çalışanı bulunmaktadır. 20 ülkeye ihracat yapmakta ve üretiminin %60'ını ihraç etmektedir. Üçüncü işletme, 1989 yılında kurulmuş ve 1991 ihracata başlamıştır. Tarım makineleri üretimi üzerine faaliyet göstermektedir. Toplam 25 çalışanı bulunmaktadır. 5 ülkeye ihracat yapmakta ve üretiminin %20'lik kısmını ihraç etmektedir. Dördüncü işletmenin kuruluş yılı 1993'tür ve 1995 yılında ihracata başlamıştır. Vinç ve ağır vasıta üretimi üzerine faaliyet göstermekte olup, 75 çalışanı bulunmaktadır. 30 ülkeye ihracat yapmaktadır. Üretiminin yaklaşık %70'ini ihraç etmektedir. Son işletme ise 1998 yılında kurulmuş ve 2001 yılında ihracat faaliyetine başlamıştır. Motor piston ve motor gömlek üretimi sistemleri üzerine faaliyet

göstermekte olup, 103 çalışanı bulunmaktadır. 68 ülkeye ihracat yapmakta ve üretiminin %60'ını ihraç etmektedir.

4.3. Analiz ve Bulgular

Yapılan araştırmada çalışmaya konu olan işletme sahipleriyle görüşülmüştür. Söz konusu girişimcilerin hem yönetici pozisyonunda olması hem de işletmenin sahibi durumunda olması, bu işletmelerin aile işletmeleri olduğunu göstermektedir. Girişimcilerin tamamı yurt dışı ihracat tecrübesine sahip, çeşitli nedenlerle sürekli dış ülkelere seyahat eden kişilerdir. Sadece 5. işletme yöneticisi kısa süreli yurt dışı turistik gezileri sayesinde tecrübesinin olduğunu belirtmiş, diğer kişiler ya uzun yıllar yurt dışında eğitim görmüş ya da uzun süreler dış ülkelerde çalışma yapmaktadır. İki işletme hariç (1. ve 4. İşletme) diğer işletme sahipleri ekonomi alanında eğitim almıştır. Ekonomi alanında eğitim alan işletme sahipleri aldıkları eğitimin faaliyet gösterdikleri iş kolunda etkili ve başarılı olmalarının ana nedeni olduğunu belirtmişlerdir. 1. işletme sahibi İngiliz dili ve edebiyatı bölümü mezundur. 4. İşletme sahibi ise üniversite eğitimi almadığını belirtmiştir. He iki işletme de (1. ve 4.) yaptıkları işle eğitim gördükleri alanın ilişkili olma zorunluluğunun olmadığını belirtmiş, “önemli olan bilgi ve tecrübedir” şeklinde görüş bildirmiştir. Knight ve Çavuşgil (2004), Styles ve Seymour (2006) yaptıkları çalışmada da belirttiği gibi edinilen bilgi ve deneyimin işletmelerin erken uluslararasılaşmasında önemli etken olduğunu belirtmektedir.

İşletmelere yurt içi pazar potansiyeli ile yurt dışı pazar potansiyellerinin durumu sorulduğunda bütün girişimciler dış pazar faaliyetlerinden memnun olduklarını, iç pazara göre potansiyelin daha yüksek olduğunu ve dış pazar faaliyetlerine devam etmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. İç ve dış pazardaki potansiyel farkını işletmelerin tamamı iç piyasada yeterince sosyal ve ekonomik gelişmelerin olmadığından ve düzenli bir nakit akışının sağlanamadığından kaynaklandığını belirtmişlerdir. Üç işletme (1, 3. ve 5.) Türkiye’deki büyüme potansiyelinin büyüme sürecinde olacağını ve büyümenin devam edeceğini belirtirken, 2. ve 4. işletmeler iç pazarda daha fazla gelişmenin olmayacağını ileride iç pazar çabalarını dış pazara yönlendirebileceklerini ifade etmişlerdir. Her 5 firma da iç piyasa olumsuzluklarını nakit akışının düzensiz olması, vade probleminin etkisi ve iç piyasa potansiyelinin düşük olması şeklinde cevaplar vererek benzer yaklaşımlar sergilemişlerdir. Ek olarak sadece 2. firma iç pazarda rakiplerinin çok fazla olduğunu, rekabet ortamının şiddetli olduğunu ve iç pazarın bu sektörde doymuş olduğunu belirtmiştir.

İşletmelerin tümü iç ve dış rakiplerinin durumunun onları etkileyeceğini belirtmiştir. 1. 3. 4. ve 5. işletmeler rakiplerinin güçlü olması nedeniyle teknolojik gelişmelere daha çok önem verdiklerini belirtmiştir. 2. firma özellikle Çin’deki rakipleriyle aralarında amansız bir rekabet ortamının oluştuğunu belirtmiştir. Bu nedenle 2. işletme yetkilisine “Çin kalitesiz ürün üretir imajı olduğu ve bu durumun Çin’deki rakiplerini olumsuz etkilemesinin size olumlu etkisinin var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. 2. işletme yetkilisi “Çin’de kalitesiz ürün de üretiliyor kaliteli ürünler de üretiliyor ama bizim kalitemizde üretim yapan Çin firmaları emsal ürünlerimize göre birim başına nakliye de eklediğimiz zaman dahi yaklaşık %10-20 daha az maliyette üretim yapıyor, bu durum bizi rekabet konusundan olumsuz etkiliyor” demiştir. Bunun nedeninin ise Çin’deki düşük işgücü maliyetinin olduğunu ifade etmiştir.

İşletmeler, yapılan yasal düzenlemelerin genelde sektörde olumlu etkilerinin bulunduğunu, sektördeki hukuki uygulamaların sürekli geliştiğini ve bu durumun etik rekabette gerek işletmeleri ve gerekse müşterileri koruduğu için yapılan yasal düzenlemelerin olumlu etkilerinin olduğunu belirtmişlerdir. 2. ve 5. işletmeler “ihracatçıya yapılan ihracat vergi teşvikinin olumlu olduğunu” belirtmiştir. Genelde tüm işletmeler yasal düzenlemelerin yetersizliğinden yakınmaktadır. 1. işletme şahıs firmalarındaki fuar teşvik desteğinin kaldırılmasını ve fuar katılımlarında kota uygulamasına geçilmesini olumsuz durum olarak nitelendirirken, her 5 firma yetkilileri de kayıt dışı istihdam ile

merdiven altı diye tabir edilen fason ve kalitesiz üretimle devletin mücadele etmemesi durumunu olumsuzluk olarak dile getirmiştir. Sadece 4. firma yetkilisi ağır vergi yükünden şikâyet etmiştir.

İhracat oranı yüksek İşletmeler genelde sektördeki diğer işletmeleri kendileri için tehdit unsuru olarak görmemektedir. Özellikle 3. işletmenin ihracat yapma oranının %20 gibi diğer işletmelerden daha düşük bir oran olması nedeniyle iç pazardaki rakiplerinin güçlü olmaları rekabet gücünü diğer işletmelere göre daha çok etkilemektedir. İşletme sahibi bu durumun kendi zayıf yönleri olduğunu kabul etmektedir. 1. işletme “amacımız rakiplerimizi yok etmek değil, onlarla iş birliği içerisinde olmak ve teknoloji transfer etmek amaçlarımızdandır. Herkes kendi kısmetini yer” şeklinde ifade ederek rakiplerini bir tehdit olarak görmediğini belirtmiştir.

İşletme sahipleri düzenli olarak yurt dışı iş seyahatlerine çıkmaktadır. Bu kişilerden 3. işletme sahibi hariç diğer kişiler yurt dışı gezilerini genelde fuarlara katılmak şeklinde değerlendirmektedir ve uluslararası fuarlara katılımın yararları olduğu görüşünü savunmaktadır. 3. işletme fuarlara karşı olmadıklarını geçmişte birçok fuara katıldıklarını ama artık fuarların onlara katkı sağlayamayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir. Diğer işletme sahipleri ise fuarlara katılımın özellikle yeni müşteri edinme, firmaların tanıtımının yapılması ve yeni teknolojileri takip etme gibi olumlu katkılarından olduğunu ifade etmiştir. Ek olarak 2. işletme sahibi “fuarlara katılımın gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında imajımızın gelişmesinde olumlu yararı vardır” cevabını vermiştir. Crick ve Jones (2000) fuar veya benzeri faaliyetlerin işletmelerin küresel doğan işletme olma aşamasında olumlu katkılarından olduğunu belirtmiştir.

İşletmeler, ancak sahip veya yöneticilerinin vizyonları oranında yurt dışı pazarlarda başarılı olabilmektedir. Yönetici ve sahiplerinin yabancı işletmelerle gerek ticari iş yapmaları gerekse ortaklık kurmaları, yurt dışı deneyimlerini olumlu olarak etkilemektedir (Hunt, 2002: 85; Çavuşgil vd, 2011). Araştırmada incelenen işletmelerden 1. ve 3. işletmeler yurt dışı faaliyet tecrübesini Ticaret Odası ve Sivil kuruluşlardan edindiğini ifade etmiştir. Diğer işletmeler ise büyük oranda dış ülkelerle ilişkileri sonucu bu tecrübeyi elde ettiklerini belirtmiştir. 2. işletme kuruluş aşamasında tanıştığı Amerikalı meslektaşından çok şey öğrendiğini, 4. işletme kuruluşları aşamasında küçük oranda da olsa yabancı ülkedeki firmalarla ortaklık anlaşması yaparak edindiğini ve son işletme ise ortaklarından birinin dış ticaret tecrübesinden yararlandığını belirtmiştir. İşletmelerin hepsi ticari faaliyetlerinde tercih ettikleri bir ülkenin olmadığını, şartlarının uyacağı her ülke firmalarıyla çalışabileceklerini ifade etmişlerdir. İşletmelerin tümü dış pazar faaliyetlerinde başarı sağlayacaklarından emindir. İşletmeler kendilerine gerek alt yapı yönünden ve gerekse dış pazar müşterilerinin taleplerini karşılama yönlü bilgi ve teknolojilerinin yeterliliğinden oldukça eminlerdir. Önerme 1-2 kabul edilmiştir.

Knigt ve Çavuşgil (1996) ile Crick ve Jones (2000)’un da belirttiği müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılamada yeni ürün ve hizmet üreten yenilikçi işletmeler sadece kendilerinin ürettiği farklı özellikteki üretimlerle rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Çalışmaya konu olan işletmelerin hepsi farklı ve gelişen teknolojiyle farklı ürün ve hizmet üretmenin rekabet gücünü sağlayan ana etken olduğunu belirtmişlerdir. 1. işletme “Elde ettiğimiz kazancın büyük bölümünü AR-GE çalışmalarına harcıyoruz. Bu sayede hem teknolojik alt yapıyı güçlendirmekle hem de müşterilerimize daha yeni imkânlar sunmuş olmaktadır. Bu da bizi pazarda daha güçlü konuma taşımaktadır” şeklinde ifade etmesiyle yenilikçiliğe en yakın işletme olma özelliğini gösterirken, 3. işletme yeterince güncel ekipmanlara sahip olduklarını, artık teknolojik yatırım yapmadıklarını ve yapmayacaklarını, mevcut durumun devam ettirilmesinin gerektiğini belirterek yenilikçiliğe en kapalı işletme olduklarını göstermiştir. Diğer işletmeler (2., 4. ve 5.) gerektiğinde ürünlerinde müşteri odaklı ve yenilikçilik faaliyeti yapabileceklerini, işletme faaliyetlerinde ürün değişikliğinin sık olmadığını ama bu fikre de karşı olmadıklarını ifade etmişlerdir. Önerme 3 kabul edilmiştir.

İşletmelere karşılaştıkları başka olumsuz durumlar olup olmadığı sorulduğunda ve yurt içi ile yurt dışı pazar faaliyetlerinin karşılaştırılması istendiğinde yurt dışı pazar faaliyetlerinde yurt içi pazara göre daha geniş imkânların bulunduğunu belirtmişlerdir. Bütün işletmeler yurt içi döviz kuru

belirsizlikleri ile dalgalanmadan olumsuz etkilendiklerini, buna ek olarak 2. 4. Ve 5. işletmeler çalıştırabilecekleri kalifiye ve ara elaman eksikliğinin olduğunu bu durumun ise faaliyetlerini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca 2. işletme bu konuda üniversite ve sivil toplum kuruluşlarını eleştirerek talep edildiği halde kendilerine stajyer ve yardımcı eleman gönderilmediğini vurgulamıştır.

5. SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte acımasız ve yoğun bir şekilde artan rekabet ortamında işletmelerin rakiplerinin artmasıyla birlikte hayatlarını idame ettirebilmeleri, rakipleriyle rekabet edebilmeleri, pazar paylarını koruyabilmeleri ve nihai olarak müşteri istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yeni ve farklı stratejileri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Günümüzde işletmeler sadece ürün kalitesi veya markalaşma ile rakiplerine üstünlük sağlayamamaktadır. Bu duruma etki eden en önemli faktör sürekli gelişen iletişim olanaklarıdır. İletişim olanaklarının gelişmesi ile müşteriler bilgiye daha kolay ve az maliyetle ulaşmakta, bu durumda ise müşteri istek ve ihtiyaçları durmaksızın değiştirmektedir. Artık müşteriler neyi istediklerini bilen bilinçli bireyler haline gelmiştir. Bu nedenle sürekli değişen müşteri algıları ile işletmeler ürün çeşitlendirme yerine belirli ürünlerde uzmanlaşarak, belirli pazarlara odaklanmayı hedeflemektedir. Küresel doğan işletmelerin de en önemli stratejileri bu şekildedir. Ulusal pazarlar yerine uluslararası pazarlara yönelerek ve ileri teknoloji kullanarak daha küçük pazarlara diğer bir ifadeyle niş pazarlara hitap etme yoluna gitmektedir. Genelde küçük ve orta ölçekli firmalar olan küresel doğan işletmeler müşteri odaklı stratejiler geliştirmeleri sayesinde büyük ölçekli rakipleriyle rekabet etme gücüne sahip olmaktadır. Bu bağlamda işletmeler doğru hedef kitleye, doğru iletişim kanallarıyla ve doğru iletilerle ulaşmakta, pazarlama stratejilerinde gerek pazarın özelliklerini ve gerekse müşterilerin kültürel özelliklerini göz önüne alarak pazarlama stratejilerini geliştirmektedir. Küresel doğan bir işletmenin başarısında en önemli etken, belirli bir hedef pazara yönelik küresel rekabet stratejisi oluşturmaları ve doğru pazarlama stratejilerini belirlemeleridir.

Çalışmada, küresel doğan özelliği gösteren işletmelerin kendi ulusal sınırları dışına çıkma kararlarında, dış ve iş çevre değişkenlerinin, yenilikçilik kabiliyetinin ve işletmede algılanan yakınlığın etkileri incelenmeye çalışılmakta, bu özellik gösteren beş işletme üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada irdelenen örnek olay kapsamında küresel doğan işletmeler özelliği gösteren firmaların yetenek üretme, kendilerini geliştirme becerileri değerlendirildiğinde çeşitli fuarlara ve diğer geliştirici faaliyetlere katılımlarıyla, AR-GE faaliyetlerine önem verdikleri ve bu alanda istekli oldukları görülmektedir. Bu durumdaki işletmeler daha fazla AR-GE ve fizibilite çalışmalarına gayret ederek pazarda daha iyi konumlara gelebilecektir. Çalışmada elde edilen diğer bulgu ise küresel doğan işletmeler hem dış çevre hem de iç çevre faktörlerinden etkilenmektedir. Yazında belirtildiği gibi (Hymer, 1976; Knight ve Çavuşgil, 2004; Çavuşgil vd, 2011; Koçel, 2014) işletmelerin kendi ülke sınırları dışındaki pazarlarda faaliyet gösterme isteklerini diğer bir ifadeyle uluslararası pazarlara giriş eğilimlerini etkilemede en önemli etkenlerden olan sektörün durumu, rakiplerin rekabet gücü, devletin koyduğu yasal düzenlemeler gibi işletmelerin dış çevre koşullarının etkisi oldukça fazla olmaktadır. İşletmeler ancak dış çevre şartlarına uyum sağladıkları sürece uluslararasılaşabileceklerdir. Araştırmamızda elde edilen bulgulara göre işletmelerin dış çevre şartlarına uyum sağlama çabaları görülmektedir. İşletmeler, fuarlara katılarak, çalıştay ve sempozyumlara katılarak dış çevre faktörlerine uyum sağlama yoluna gitmektedirler. Böyle faaliyetler, işletmelerin dış çevre rakiplerine göre daha esnek rekabet avantajı elde edebilmelerini sağlamaktadır. Bu sonuçlar dış çevrenin işletmelerin erken küreselleşmesine etken olduğunu göstermektedir.

İşletmelerin erken uluslararasılaşmasında en önemli etkenlerden biri de iç çevre koşullarıdır. Çalışmaya konu olan işletmelerin iç dinamikleri arasındaki faktörlerden en önemlileri arasında

girişimciler gelmektedir. Araştırmamızda girişimcilerinin erken uluslararasılaşmada önemli etken oldukları görülmektedir. İşletmelerin deneyimli ve eğitilmiş girişimcilerinin olması sebebiyle uluslararası alanda tecrübe sahibi oldukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle girişimcilerin deneyimli ve eğitilmiş olmaları sebebiyle, işletmelerin dış pazarlarda faaliyet göstermelerini kolaylaştırmaktadır (Hunt, 2002:85; Çavuşgil vd. 2011). Araştırma bulgularında elde edilen bir diğer sonuç ise işletmelerin nitelikli personel bulmada zorluk çekmeleridir. Bu bağlamda işletmelerin sosyal sermayelerini yani örgütsel ağlarını geliştirerek, çevrelerinde kalifiye eleman bulabilecekleri kurum ve kuruluşlarla sürekli irtibat halinde olmaları gerekmektedir.

Küresel doğan işletmelerin en belirgin özellikleri arasında gösterilen niş pazarlara girme stratejileri ile işletmeler belirli nitelikteki müşterilere yönelerek belirli ürünleri üretmeyi hedeflemektedir. Bu durum sonucunda ileri teknoloji kullanma yoluna gitmektedir. Araştırmada beş işletme de ileri teknoloji kullanarak müşteri odaklı faaliyet gösterdiklerini belirtmişlerdir. İşletmeler müşteri memnuniyet, istek ve ihtiyaçlarını karşılayarak uluslararası pazarda rekabet avantajı elde edebilmektedir. Bu bağlamda müşteri odaklılığın erken uluslararası pazarlara açılmada etkili olduğu belirlenmektedir.

Eldeki zamanın kısıtlı olması ve maddi imkanların yeterince var olmaması sonucunda ancak beş işletmeyle görüşme yoluna gidilmesi araştırmanın kısıtı olarak görülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu sayı daha geniş kapsamlı alanlarda faaliyet gösteren işletmeler de ele alınarak artırılması şeklinde olabilecektir. Ayrıca araştırmaya konu olan küresel doğan işletmelerin aile işletmeleri olmalarının belirlenmesi nedeniyle gelecekteki çalışmalarda küresel doğan işletmelere aile işletmeleri kavramını da ekleyerek inceleme yapılması düşünülebilecektir.

Sonuç olarak araştırmaya söz konusu olan beş işletme yazında incelenen küresel doğan işletmeler ile benzer özellikler göstermektedir. Ek olarak yazındaki çalışmalarda görülen erkek küreselleşme özelliği gösteren işletmelerin girişimcileri ile araştırmamızdaki girişimcilerin de benzer davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Yazında “Küresel Doğma” yeni bir konu olmasına rağmen (Çiçek ve Demirer, 2009), araştırmacılar tarafından rağbet gören bir alan özelliği göstermektedir. Küresel doğan işletmeler özellikle ülkemizde yeterince tanınmamaktadır. Bu çalışmada yoluyla küresel doğma konusuna değinilerek gelecekte yapılacak çalışmalara yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Araştırmada uluslararası pazarlar hakkında çalışma yapmak isteyen işletmeler için öneriler geliştirmeye çalışılmaktadır. Elde edilen bulgular ve sonuçlar dâhilinde incelemelerin yapılması konunun daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- AKTEPE, C., ÜNER, M. ve KOÇAK, A. (2011). “Küresel doğan işletmelerin öncülleri: Türkiye’deki bilgi teknolojisi yoğun işletmeler üzerinde nitel bir araştırma”, İktisat İşletme ve Finans, 26(301), 59-90.
- ANDERSEN, O. (1993). “The Internalization Process of Firms: A Critical Analysis”, Journal of International Business Studies, 24(2) ss.209-231.
- ATLI, H. ve KARTAL, B. (2015). “Küresel doğan işletmelerde girişimcilerin bireysel özelliklerinin erken uluslararasılaşmadaki rolü”, Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (39).
- BEĞENDİK, B. (2013). “Küresel doğan işletmelerin uluslararasılaşma sürecine etki eden girişimcilik yönelimi boyutları ve girişimci özellikleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, 331225.
- BELL, J., McNAUGHTON, R. ve YOUNG, S. (2001). “Born-Again Global Firms An Extension to the ‘Born Global’ Phenomenon”, Journal of International Management”, 173–189, 7.

- BİLKEY, W. J. ve TESAR, G. (1977). "The export behavior of smaller-sized Wisconsin manufacturing firms". *Journal of international business studies*, 8(1), 93-98.
- CRICK, D. ve JONES, M. V. (2000). "Small high-technology firms and international high-technology markets". *Journal of international marketing*, 8(2), 63-85.
- CZINKOTA, M. R. (1982). *Export development strategies: US promotion policy*. Praeger.
- ÇAVUŞGİL, S. T. (1980). On The Internationalisation Process of Firms, *European Research*, Vol. 8, No. 6, November, pp. 273-281.
- ÇAVUŞGİL, S. T., KNIGHT, G. A. ve RIESENBERG, J. R. (2008). "International Business-Strategy. Management, and The New Realities", New Jersey. Pearson Prentice Hall.
- ÇAVUŞGİL, S. T., KNIGHT, G. ve ÜNER, M. M. (2011). Türkiye'de küresel doğan işletmeler, Detay Yayıncılık.
- ÇİÇEK, R. ve DEMİRER, Ö. (2009). "Geleneksel Uluslararasılaşma Teorisine Karşı Çıkan Yeni Bir Uluslararasılaşma Modeli: Global Doğan İşletmeler". *Akademik Bakış*, (16), 1-12.
- ERBAY, Y. (1996). "Küresel işletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri", Mahalli idareler Genel Müdürlüğü Yayın No: 11, Ankara.
- EREN, E. (2003). "Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar", Beta Basım Yayım Dağıtım 9. Ş, İstanbul.
- FAİZ, E. (2013). "Uluslararası girişimcilik yöneliminin proaktiflik boyutu: Küresel doğan işletmeler üzerine bir araştırma", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- HEDLUND, G. ve KVERLAND, A. (1985). "Are strategies for foreign markets changing? The case of Swedish investment in Japan". *International Studies of Management ve Organization*, 15(2), 41-59.
- HUNT, S. D. (2002). "Foundations of Marketing Theory. New York, Amerika Birleşik Devletleri: Armonk Co.
- HYMER, S. H. (1976). "The international operations of national firms: A study of direct foreign investment" (Vol. 14, pp. 139-155). Cambridge, MA: MIT press.
- GANITSKY, J. (1989). "Strategies for innate and adoptive exporters: lessons from Israel' s case". *International Marketing Review*, 6(5).
- GÜLER, D. (2009). Küresel işletmelerin tutundurma faaliyetlerinin Gazi ve Bilkent üniversitesi öğrencilerinin satın alma davranışları üzerindeki etkileri: Coca Cola ve Pepsi örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İŞCAN, Ö. F. (2002). "Küresel işletmecilikte dönüştürücü liderlik anlayışı-büyük ölçekli işletmelerde bir uygulama", Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, 110259.
- JOHANSON, J. ve VAHLNE, J. E. (1977). "The internationalization process of the firm-a model of knowledge development and increasing foreign market commitments", *Journal of international business studies*, 23-32.
- JOHANSON, J. ve WIEDERSHEİM, P. F. (1975). "The internationalization of the firm -four Swedish cases" 1. *Journal of management studies*, 12(3), 305-323.

- KALYONCUOĞLU, S. ve ÜNER, M. M. (2010). “Küresel doğan işletme kavramı ve küresel doğmasında etki eden kurucu/üst düzey yönetici özellikleri üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma”, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(3), 1-42.
- KARRA, N. ve PHİLİP, N. (2004). “Entrepreneurship goes global”, Ivey Business Journal, 69(2), 1-6.
- KEYMAN, E. F. (2002). “Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül”, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunları. Doğu Batı, 5(18), 31-53.
- KNIGHT, G. A. (1997). “Emerging paradigm for international marketing: The born global firm (Doctoral dissertation”, Michigan State University. Dept. of Marketing and Supply Chain Management).
- KNIGHT, G. A. ve ÇAVUŞGİL, S. T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. *Journal of International Business Studies*, 35(2), 124-141.
- KOÇEL, T. (2014). İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Yayınevi.
- KOÇAK, F. A. (1997). “Bir İhracat Karar Süreci Modeli Denemesi”, A.Ü.S.B.F. Dergisi, Prof. Dr. Cemal Mihçioğlu’na Armağan, Ocak-Aralık, Cilt:52, No: 1-4, s.467-490.
- KONAKLIOĞLU, E. (2011). “Küresel doğan işletmelerin erken uluslararasılaşmasını tetikleyen kurucu ve/veya yönetici özellikleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, 280273.
- KURT, M (2001). “Bilişim teknolojilerinin küresel işletmelerde rekabet odaklı kullanımı”, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 101908.
- MADSEN, T. K. ve Servais, P. (1997). “The internationalization of born globals: an evolutionary process?”, *International Business Review*, 6(6), 561-583.
- McDOUGALL, P. P. (1989). “International versus domestic entrepreneurship: new venture strategic behavior and industry structure”, *Journal of Business Venturing*, 4(6), 387-400.
- MOEN, O (2002). “The born globals: a new generation of small European exporters”, *International Marketing Review*, 19(2), 156-175.
- MOEN, O. ve Servais, P. (2002). “Born global or gradual global? Examining the export behavior of small and medium-sized enterprises”, *Journal of international marketing*, 10(3), 49-72.
- MUTLU, E. C. (1999). “Uluslararası İşletmecilik”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Çağaloğlu-İstanbul.
- RENNIE, M. W. (1993). “Born global”, *The McKinsey Quarterly*, (4), 45.
- REID, S. D. (1981). “The decision-maker and export entry and expansion”. *Journal of International Business Studies*, 12(2), 101-112.
- RIDDLE, L. A. ve Gillespie, K. (2003). “Information sources for new ventures in the Turkish clothing export industry”, *Small Business Economics*, 20(1), 105-120.
- SEYEMEN, O. A. ve BOLAT, T. (2005). “Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik”, Nobel Dağıtım. Ankara.
- STYLES, C. ve SEYMOUR, R. G. (2006). “Opportunities for marketing researchers in international entrepreneurship”. *International Marketing Review*, 23(2), 126-145.
- ŞENGÜLER, E.P. (2013). Doğuştan küresel işletmelerde girişimciye ait özelliklerin yurt dışı pazarlara erken açılmaya etkisi: Sektörel bir karşılaştırma, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- TAĞRAF, H. (2002). “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3(2).
- TUİK ithalat ve ihracat verileri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 15.02.2016
- ÜNALP, A. T. (2007). Küresel işletmeler ve küresel işletmelerde farklılıkların yönetiminde kültürel farklılıkların önemi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÜNER, M. M. (1994). “Ankara Sanayi Odası'na Kayıtlı İşletmeleri İhracattan Alıkoyan Nedenler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(03).
- WEIDENBAUM, M. (2003). “Weighing the pros and cons of globalisation. A Presentation to the Woodrow Wilson International Center for Scholars”. Washington. D.C. Woodrow Wilson International center for Scholars.
- YIN, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*, 3rd edition, Applied social research method series; V: 5
- ZAHRA, S. A., Ireland, R. D., ve Hitt, M. A. (2000). “International expansion by new venture firms: International diversity, mode of market entry, technological learning, and performance”. *Academy of Management journal*, 43(5), 925-950.

YOKSULLUK VE KIRSAL KALKINMA POLİTİKALARI: GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

POVERTY AND POLICY OF RURAL DEVELOPMENT: AN ASSESMENT FOR SOUTHEAST ANATOLIA PROJECT

Hüseyin ÇELİK

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat ABD, Doktora Öğrencisi
huseyinclk17@gmail.com

Öz

Yoksulluk, bazı ülkelerde çok bazılarında az ama her ülkenin karşı karşıya olduğu bir olgudur. Devletlerin vatandaşını koruması, sosyo-ekonomik ve refah düzeyinin artmasını sağlayıcı tedbirler alması sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Bu çalışmanın amacı da kırsal kesim yoksulluğuna dikkat çekmek, kırsal kesime yönelik uygulanan kırsal kalkınma politikalarının yoksulluğu azaltıcı etkisinin önemini vurgulamaktır. Bu amaçla, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ele alınmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu kırsal kalkınma politikalarının yoksulluğu olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, kırsal kalkınma, GAP.

Jel Kodları: O10, Q00, R00.

Abstract

Poverty is a phenomenon while some countries feel in depth, some countries feel little but each country definitely has somehow. It is a requirement of the social state that to protect their citizen, to increase their socio-economic conditions at the level of prosper. The aim of this study is to draw attention to the rural poverty and to emphasize the importance of the poverty reduction effect of the rural development policies. For this purpose, the Southeast Anatolian Project was discussed and our result has resulted there is a positive impact of rural development on poverty.

Keywords: Poverty, rural development, GAP.

Jel Codes: O10, Q00, R00.

1. GİRİŞ

Maddi anlamda çok iyi seviyede olmayan insanlar belli zaman dilimlerinde baz imkanlara sahip olabilmeye noktasında yoksunluklar/yoksulluklar çekebilirler. Fakat insanların maddiyat durumlarına göre bu durumun tekerrür süresi farklı olmaktadır. Maddi durumun seviyesi iyi veya orta olan kişilerin yaşadığı bazı yoksunluklar geçici olacağından bu bir yoksulluk durumu değildir. Lakin maddi durum seviyesi daha da düştükçe insanların ihtiyaç duyduğu imkanlardan yoksun olma zaman periyodu devamlılık göstermekte ve bu durum neticesinde de yoksulluk dediğimiz kavram ortaya çıkmaktadır. İhtiyaçlarını karşılayabilme imkanından yoksun olarak tanımladığımız yoksulluk, kırsalda kırsal yoksulluk, kentlerde kent yoksulluğu olarak mekanın şartlarına göre farklılıklar göstererek karşımıza çıkabilmekte olup, buna mekansal yoksulluk denilebilir. Kırsal kesimde iktisadi faaliyetlerin çeşitli olmaması, ekonomik özgürlüğün tam olmaması, sosyal imkanlar bakımından kısır olması gibi nedenlerden dolayı kırsal kesim yoksulluğu kentlere nispeten daha fazla ve daha şiddetlidir. Kırsal kesime yönelik olarak uygulanan her politikanın yoksulluk üzerinde etkileri olabilmektedir. Bu açıdan kırsal kalkınma politikaları da önem arz etmektedir. Bu çalışmada giriş bölümünden sonra ikinci bölümde yoksulluk kavramı, neden ve türlerine, üçüncü bölümde kırsal kalkınma kavram ve yaklaşımlarına, dördüncü bölümde de kısaca Türkiye'nin genel yoksulluk durumunu son bölümde ise Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) bölge kalkınmasının yanında bölge yoksulluğuna sağladığı katkı ele alınmıştır.

2. YOKSULLUK

2.1. Yoksulluk kavramı

Sözlük anlamıyla yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir yaşamak için gerekli donanım, araç-gerece sahip olmayan fertlerdir. Yoksulluk ise yaşamın gerektirdiği imkanlardan mahrum olma manasına gelmektedir (Aktan ve Vural, 2002:1).

Yoksulluk teriminin ilk anlamlı tanımı, S. Rowntree tarafından 1901 yılında yapılmıştır. S. Rowntree'ye göre, kişinin elde ettiği toplam gelirlerinin hayatını idame ettirmek için gerekli olan beslenme, giyim, barınma vb. asgari seviyede fizyolojik gereksinimlerini karşılayamamasıdır (Sipahi, 2008:175). Fakat yoksulluk, sadece gelir, tüketim gibi ihtiyaçlardan (gıda, barınma, giyim vb.) mahrum olmalarını değil, ayrıca sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetlerden de mahrum olması demektir (World Bank, 2000).

Yoksulluğu azaltmak için yürütülecek olan politikaların hedeflenen başarıya ulaşabilmesi açısından, yoksulluğun etkili ve doğru bir şekilde tanımlanması ve sınırlarının iyi belirlenmesi gerekmektedir.

2.2. Yoksulluğun Nedenleri

Dünya genelinde yoksulluğun nedenleri, birbirine benzerlik gösterebilirken, bölgesel farklılıklar da gösterebilmektedir. Yani yoksulluk, bireylerin buldukları bölgenin ya da ülkenin kendine özgü sorunlarından da kaynaklanabilmektedir. Örneğin Hindistan yoksulluğunun nedeni nüfus artışı ve kast sistemi iken, Afrika ülkelerindeki yoksulluk, yoğun kentleşme ve ekonomideki hızlı değişimden kaynaklanmaktadır (Kılıç, 2013:12-13).

Ayrıca ülkelerin ekonomik yapısı, sosyal faktörler ve diğer konular bakımından sahip oldukları farklılıklar, yoksulluğun nedenlerinin ülkeden ülkeye değişikliklere yol açabilmektedir. Yoksulluğa neden olan unsur/unsurlar da diğer unsurları etkileyerek yoksulluğun boyutunu artırabilir (Sarısoy ve Koç, 2010: 329):

- **Doğal Afetler:** Deprem, yangın, sel vb. doğal afetler insanların yaşam standartlarını etkileyeceğinden, yoksulluğuna neden olabilmektedir. Doğal bir afete mağdur olan kimselerin, sahip oldukları şeyleri kaybetmeleri, afet öncesi yoksul değil iken afet sonrası yoksul duruma düşebilmektedir. Örneğin 13 Mayıs 2014 tarihinde Manisa-Soma’da kömür madenin çökmesi ile 301 vatandaşımız hayatını yitirdi. Normal şartlarda bile yoksulluk sınırının altında ve/veya dolaylarında olan bu işçilerin, maden kazası sonucu hayatlarını yitirmeleri, geride kalan aileleri ve çocukları için şüphesiz yoksulluk daha derin boyutlar almıştır.
- **Savaş, İç Savaş ve Terör:** Savaş, iç çatışma, terörizm gibi durumlar yoksulluğu iki açıdan neden olmaktadır. Birincisi savaş, çatışma ve terör nedeniyle devletin kamu kaynaklarının savaş, çatışma ve terör için harcaması yani güvenlik amaçlı kullanmasından dolayı kamu harcama ve yatırımlarını gerçekleştirememesi sonucu yoksun olan kesimin yoksulluğunun artarak devam etmesi; ikincisi normal şartlarda sosyo-ekonomik durumu iyi olup yoksul olarak nitelendirilmeyecek olan kimselerin, bu tür olaylar neticesinde mağdur olması maddi kayıp yaşaması ve güvenli ortamın kaybolması sonucu göç etmek zorunda kalması sonucu yoksullu ortaya çıkar.
- **Kaynak Dağılımındaki Çarpıklıklar:** Gelir dağılımındaki dengesizlikler sebebiyle ülkenin belli bir kesimi yoksul duruma düşebilir. Yani ülkenin bir kesimi çok ciddi bir refah içinde yaşar iken, belki refah içinde yaşayan insanlardan çok daha fazla bir kesim dar gelirli hatta yoksul durumda olabilmektedir.
- **Ekonomik Krizler:** Ekonominin yapısında olan konjonktür dalgalanmaların genişleme evresinde nasıl ki gelir artıyor ve yoksulluk olumlu etkilenerek azalabiliyorsa, daralma evresinde ise ekonominin daralmasına bağlı olarak üretimin azalması, işsizliğin artması gibi ortaya çıkan olumsuz makroekonomik sonuçlar da yoksulluğu artırmaktadır. Özellikle, yoksulluk sınırının hemen üstünde yer alan kişiler, ekonomideki bu olumsuzluklardan etkilenerek, insanca yaşamının gerektiği harcamaları yapacak gelirden yoksun durumda oldukları için yoksul düşebilmektedirler.
- **Sağlık Koşulları:** Sağlık koşulları ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi, insanların sağlık sorunları nedeniyle çalışma güçlerini kısmen veya büyük ölçüde yitirmeleri, diğer taraftan da gerek kamu kaynaklarının gerekse kişisel gelirin büyük bir bölümünün sağlık harcamalarının finansmanında kullanılması nedeniyle, kişilerin yaşam standartlarını yükseltecek harcamalardan mahrum kalmaları yoksulluğa neden olabilmektedir.
- **Sermaye Hareketliliğindeki Değişmeler:** Değişen ekonomi koşullarında, firmalar üretim faaliyetlerini bir ülkeden başka bir ülkeye ya da aynı ülkenin farklı bölgelerine taşıyabilmektedirler. Bu hareketlilik firmalara önemli avantajlar sağlarken, firmanın faaliyetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak faydalananlar olumsuz etkilenecektir. Örneğin faaliyet bölgesini değiştiren bir firmanın çalışanlarının, bu değişim sonucu işsiz kalabilme durumu, gelirlerinin azalması yoksullaşmaya neden olacaktır.
- **Kültürel İhtiyaçların Karşılanamaması:** 1997 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen “insani yoksulluk” kavramının bir parçası olarak gündeme alınan kültürel gereksinimler, yoksulluğun belirlenmesinde gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu faaliyetler sayesinde kişiler sosyal ortama ve hayata tam olarak intibak etmekte ve toplumla bütünleşmektedir. Dolayısıyla kültürel faaliyetlere erişemem, kültürel ihtiyaçların karşılanamaması yoksulluğun bir diğer nedenidir.

2.3. Yoksulluk Türleri

2.3.1. Mutlak / Göreli Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bir bireyin yada hane halkının yaşamını idame ettirmek için asgari refah düzeyini yakalayamamasıdır. Mutlak yoksulluk oranı ise, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Bu sebeple, mutlak yoksulluğun belirlenebilmesi, bireylerin hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan asgari tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekir. Bu değer üzerinden yoksulluk çizgisi hesaplanır (Kaynak, 2011:99). Mutlak yoksulluğun dünyanın her tarafında var olduğu açıktır, ancak bunun genel nüfusa oranlarında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Uluslararası yoksulluk sınırı mutlak yoksulluk düzeyine giren nüfusu tahmin etmek için kullanılmakta ve genellikle ABD doları olarak ifade edilmektedir (Todaro, 2000: 165-66).

Mutlak yoksulluk türündeki eksikliğe bir çözüm ve daha çok toplumsal farklılıkları dikkate alan bir tur olarak “görelî yoksulluk” kavramı ortaya çıkmaktadır. Görelî yoksulluk, insanın toplumsal varlık olmasından hareket etmektedir (Aktan ve Vural, 2002). Bu açıdan, görelî yoksullukta sadece asgari kalori ihtiyacına bakılmamakta, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi yoksul olanlar içinde zorunlu görülen malların kapsama alınması söz konusu olmaktadır (DPT, 2001:104). Bundan dolayı, belli bir toplumda kabul edilebilir tüketim seviyesinin altında olanlar, görelî yoksulluk kapsamına girmektedirler (Görün ve Elagöz, 2007:148).

2.3.2. Objektif-Sübjektif Yoksulluk

Yoksulluk düzeyinin belirlenmesinde yukarıda anlatılanlardan oldukça farklı bir kavram, öznel yoksulluk kavramıdır. Bu kavramda temel düşünce, mademki yoksulluk toplumun kabul edeceği minimum bir yaşam düzeyi ile ilgilidir. Öyleyse yoksulluk çizgisini belirlemenin bir yolu, büyük ölçekli anketler yaparak toplumun bu konudaki görüşünü belirlemektir. Öznel yoksulluğu belirlemek amacıyla yapılan anketlerde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Deneklere, yoksul olmamak, iyi bir gelire sahip olmak gibi bazı özel hedeflere ulaşmak için yeterli olduğunu düşündükleri gelir miktarı sorulur. Bu yöntem “Leyden Yaklaşımı” olarak bilinir. Örneğin ABD’de Gallup araştırma şirketi, “*Bu toplumda dört kişilik bir ailenin geçinebilmesi için minimum haftalık ne kadar gelir kazanması gerekir?*” şeklinde bir soruyu araştırmaya katılanlara yöneltmektedir. Öznel yoksulluk, anket sonuçlarından refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak, kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilir. Minimum gerekli gelir kamuoyu yoklamasıyla bir kez belirlendiğinde, bu cevaplar zamanla reel olarak artan yoksulluk çizgilerin üretilmesinde kullanılır (Kaynak, 2011:101).

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım (refah yaklaşımı) ise, yoksulluğu neyin meydana getirdiği ve kişileri yoksulluktan kurtarmak için nelerin gerektiği konusunda önceden belirlenen değerlendirmeleri içermektedir (Sam, 2008:62). Objektif yoksulluk yaklaşımına göre, bireylerin ve hane halklarının ihtiyaçlarını karşılayamayan gelir, tüketim harcamaları veya mal ve hizmetler ile tanımlanan yoksulluk çizgisinin altında kalan birey ve hane halkları objektif yoksulluk olarak kabul edilmektedir (Çetinkaya ve Başaran, 2013:245).

2.3.3. İnsani Yoksulluk - Gelir Yoksulluğu

“İnsani yoksulluk”, yoksulluk türleri ele alınırken ortaya konan diğer bir kavramdır. Bu kavramın temel çıkış noktası yoksulluğun sadece bir mal ve mülk yokluğu olmaması: bunun yanında yaşanabilir hayat imkânlarının mevcut olmamasıdır (Şenkal, 2005:395). UNDP’nin tanımına göre “İnsani yoksulluk”, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlara ve seçeneklere sahip

olmamaktır. Gelir ile ilişkilendirilmeyen bu tanımda yoksulluk, insanın, yeterli sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ve uzun bir yaşam sürme hakkına sahip olmaması olarak ifade edilir (Kaynak, 2011:101).

Gelir yoksulluğu ise, yaşamı sürdürmek ya da asgari yaşam standardını karşılamak amacıyla kişi veya hane halkının ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerin karşılanabilmesi bakımından yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak ifade edilebilir. Gelir yoksulluğu hesaplamalarında genellikle asgari bir yaşam düzeyini sağlamak için gerekli olan gelir, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında bir gelir/tüketim seviyesine sahip olan kişi veya hane halkı yoksul olarak adlandırılır (Akel, 2010:33).

2.3.4. Kırsal- Kentsel Yoksulluk

Diğer bir yoksulluk türü, yaşanan yerlere göre yapılan bir değerlendirme olarak “kır–kent yoksulluğu” kategorisinde ele alınmaktadır. Kır yoksulluğu özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik dönüşümlerin bir ürünü olarak tarım sektöründeki çözülme sonucu gizli işsizliğin acık işsizliğe dönüşümüne dayanmaktadır (DPT, 2001:105). Kentsel yoksulluk ise, kentleşmenin yaygınlaşması ve bireyselliğin hâkim hale gelmesi ile tarif edilen sanayi toplumlarının gelişimi ile ortaya çıktığı belirtilen yoksulluk sorununun kent ayağı konumundadır. Buna göre kent yoksulluğu, sadece kent ve bölgesinin belirli kaynaklarından yoksun olma olarak ifade edilmemekte, ayrıca kentin görece dengesizliği, düzensizliği ve bozulmuş işlevselliği olarak anlaşılmaktadır (Özcan ve Karakılçık, 2007:441).

3. KIRSAL KALKINMA

3.1. Kırsal Alan ve Kalkınma Kavramları

Kırsal alan, yaşam ortamı ve ekonomik aktivitelerin, önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanımına ve değerlendirilmesine bağlı olan, ekonomik toplumsal kültürel gelişme süreci görece olarak yavaş işleyen, teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansıma oranının, görece olarak gecikmeli olan, gelenek ve törelerin, yaşam biçimini ve kurallarını etkileme gücü yüksek olduğu ve ekonomik faaliyetlerin genellikle tarım ve hayvancılığa dayanan alanlar olarak tanımlanabilir (www.arem.gov.tr).

Türkiye’de kırsal alanlar kavramı, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, doğal kaynakların bol olduğu, iktisadi faaliyetlerin genel itibariyle tarıma ve hayvancılığa bağlı olarak yapıldığı, doğa şartlarının ve geleneksel değerlerin hayatın şekillenmesinde etkili olduğu, ayrıca eğitim, sağlık, haberleşme gibi imkanlarının yeterli düzeyde olmadığı yerler akla gelmektedir. Avrupa Birliği’nde ise her üye devlet kendine göre kırsal alanı tanımlamış olmakla beraber genel olarak sosyo-ekonomik kriterler temeline oturan ve birbirinden çok farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Örneğin “*Avusturya; 400 km²’den daha düşük alanlarda ve 1.000 kişiden daha az olan yerleri, İskoçya; km² başına 100 kişiden daha az olan yerel otorite bölgelerini, Danimarka; 200 haneden daha az olan toplulukların yaşadığı yerleri, İtalya; 10.000 kişiden daha az olan yerleşim yerlerini kırsal alan olarak belirtmiştir.*” (Kolukırcık, 2010:10).

Kırsal Kalkınma; kırsal alanlarda ikamet eden nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel durumunu olumlu yönde değiştirecek şekilde üretim- gelir ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, kentsel alanlarda mevcut fiziksel, beşerî ve altyapı hizmetlerinin kırsal kesime de sağlanması, tarımsal faaliyetlerin daha etkin yöntemlerle yapılmasını sağlayarak ürün verimliliğini ve buna bağlı olarak da kırsal kesimdeki bireylerin gelirlerinin ifade eder (Çeken vd., 2007:3).

Özellikle içinde bulunulan zaman diliminde küreselleşmenin hız kazanmasıyla, dünya genelinde ekonomik, siyasal, hukuki, kültürel, teknolojik ve çevresel değişimler meydana gelmektedir (Çeken, vd. 2007:2). Bu nedenle gelişmiş, gelişmekte olan ve özellikle az gelişmiş ülkeler olarak addedilen ülkelerin, kalkınmalarında uyguladıkları politikalar ve bu politikalar içinden de kırsal kalkınmaya yönelik politikaların yeniden değerlendirilmesi ve gerekli şekilde revize edilmesi gerekmektedir.

3.2. Kırsal Kalkınmaya Yönelik Yaklaşımları

Kırsal kalkınmandan amaç, kırsal kesim ile kentler arasındaki sosyal, beşerî ve ekonomik açıdan mevcut farklılıkların minimal düzeye indirilmesidir. Bu vesile ile kırsal kesimin imkânlarını iyileştirerek, kır nüfusunun kentlere taşınmasını önlemiş olacaktır (Yücer, 2009:15-16).

Kırsal kalkınmanın asıl amacı yukarıda belirtildiği gibi sağlanması noktasında da kırsal kalkınmaya farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Genel olarak bunlar; OECD Kırsal Kalkınma Yaklaşımı, AB Kırsal Kalkınma Yaklaşımı ve FAO (Dünya Gıda Örgütü) Kırsal Kalkınma Yaklaşımı'dır.

3.2.1. OECD Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

Kırsal kesimdeki doğal ve kültürel değerlere ilginin artması kırsal kalkınmanın önemini ön plana çıkarmaktadır. OECD üye ülkelerin sahip olduğu alanlarının % 75'inin kırsal alanları teşkil etmesi toprak, su, tarihi mekanlar vd. doğal kaynakların korunması ve devamlılıklarının sağlanması büyük önem arz etmektedir. Bu açıdan kırsal kesimde başta tarım olmak üzere hayvancılık, kırsal turizm gibi diğer farklı kırsal kesim faaliyetlerin ve kaynakların tanımlanması ve değerlendirilmesi gereksinimi her geçen gün artan bir önem taşımaktadır. Durum böyle iken OECD ülkelerinde hem mutlak hem de göreceli olarak tarımın toplam istihdamdaki ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)'daki payı düşmekte olduğu gözlenmektedir (Yücer, 2009:15-16).

OECD ülkelerinde kırsal kalkınma politikalarında bütüncül yaklaşımının giderek arttığı görülmektedir. Buna birkaç ülke örneği olarak;

i. Kanada'nın "Toplumsal Gelecek Programı" kırsal alanlarda ekonomik kalkınmanın aşağıdan yukarıya yaklaşımıyla belirlenmesini, bakanlıklar arası kırsal politika uyumunu ve kırsal önceliklerin sağlanması amaçlamaktadır.

ii. Finlandiya'nın "Çok Yıllık Kırsal Politika Programı" kırsal alanların özel ihtiyaçlarının altını çizerek, farklı sektörlerin ihtiyaçları ile merkezi hükümetin genel politikalarının entegrasyonunu sağlamaktadır.

iii. Almanya'nın geliştirdiği "Bölgesel Aktivasyon" programı, tarım ve diğer sektörel programlardaki eksiklikleri işaret ederek, seçilmiş küçük model alanlarda küçük ortaklıklar oluşturan kamu politikaları geliştirilmesini sağlamaktadır.

3.2.2. AB Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

AB kırsal kalkınma politikası iki temel politika sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu politikalarından biri Roma Antlaşması, diğeri ise 1970'lerin ortalarında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ile oluşturulan AB'nin Bölgesel Politikasıdır (Giray, vd. 2004:167).

AB kırsal kalkınma politikasının temel mevzuatı Gündem 2000 doğrultusunda çıkarılan 1257/99 sayılı Konsey Tüzüğüdür. Bu tüzükte AB'nin kırsal kalkınmayı desteklemek için ne tür

programlara yapısal fonlardan kaynak aktaracağı ele alınmaktadır. Kırsal kalkınma programlarının finansmanı üç fondan gerçekleştirilmektedir. Bunlar; Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Yapısal Fonu (ESF) ve Avrupa Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu (EAGGF)'dur. AB'nde "yeni kırsal kalkınma politikası" Ortak Tarım Politikasının (OTP) ikinci ayağı olarak düşünülmektedir. Avrupa tarımının karşı karşıya bulunduğu yeni gerçekler ve tehditler; dünya pazarlarının küreselleşmesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) yaptırımları, tüketici endeksli kalite gereksinimleri ve Birliğin genişlemesidir. Tarım anlaşması ile ülkelerin tarımsal üretimi ve tarımsal ürünler ticaretini doğrudan desteklemeleri sınırlandırılırken yeşil kutu içinde yer alan kırsal kalkınmaya yönelik desteklemelere bir sınırlama getirilmemektedirler. Böylece dünya ülkeleri kırsal kalkınma ve tarımın çok fonksiyonluluğu adı altında bu sınırlamalara karşın tarımı dolaylı olarak desteklemeye devam etmektedir. Avrupa ülkelerinde kırsal kalkınmaya yönelmenin artmasında bunun da etkisi olmaktadır. Bu değişimler sadece tarımı değil kırsal alanlardaki yerel ekonomileri de etkileyecektir. Bu nedenle tarım sektörünün geleceği kırsal alanlardaki dengeli bir gelişme ile doğrudan ilgilidir (Giray, vd. 2004:167).

Ayrıca söz konusu önlemlerin uygulanmasında her ülkenin öncelikleri farklı farklıdır. Örnek olarak, Hollanda, Almanya ve İngiltere bu önlemler yolu ile elde ettikleri kaynakları kırsal altyapıyı ve köyleri yenilemek üzere kullanırken, İspanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde ekonomik faaliyet çeşitlendirilmesi ve KOBİ'lere destek etkilidir (Giray, vd. 2004:167).

3.2.3. FAO Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), kurulduğu 1945 yılından bu yana, yaşam standartlarını, besin değerlerini, tarımsal verimliliği ve kırsal halkın yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla çalışmalarını devam ettirmektedir. Kuruluşundan bu yana, sürdürülebilir tarımsal kalkınmayı teşvik etmiş, beslenme ve gıda güvenliği konularını yakından takip ederek, açlık ve yoksulluğu ortadan kaldırmak için çalışmıştır (Akin, 2012:3).

1950'ler ve 60'larda dünyada modernleşme, sanayi ve teknolojik ilerlemelerin öne geçtiği dönemde, tarım daha çok geri kalmışlığı temsil eden bir sektör olarak ikinci plana itilmiştir. Bu dönemde FAO için öncelikli sorun tarımda verimlilik olmuştur. FAO gelişen teknolojileri de kullanarak tarımsal üretimi, üretim verimliliğini arttırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır (Akin, 2012:10-13).

1960'lara ve 70'lere gelindiğinde dünyadaki dönüşüm, teknoloji transferi ve mekanizasyonun tarıma daha çok girmesi, yayım konusunda yapılan çalışmalar, tarımsal büyümenin kırsal kalkınmadaki rolünü ortaya çıkarmıştır (Akin, 2012:10-13).

1980'ler ve 90'lar arz tarafından yönlendirilen değil: talep tarafından yönlendirilen bir kırsal kalkınma yaklaşımının benimsendiği dönemlerdir. Yani artık gündemde sadece tarımsal üretim, verimlilik gibi konuların değil, çiftçiler, üreticiler ve kırsal alanda yaşayanlar ve bunların kaynaklara erişimine ilişkin sorunların da yer aldığı görülmektedir. Daha sonra 90'lı yıllara ve 2000'lere geldiğimizde ise artık gıda güvenliği FAO'nun görev alanının odağına yerleşmiş: mikro kredi, katılımcı kırsal gelişme analizleri ve paydaş analizleriyle birlikte hedef kitlelerin daha iyi tanımlandığı bir dönem olmaktadır. FAO açısından açlık ve yoksullukla mücadelede öncelikli sorun olarak yine gıda güvenliği önemini korumaya devam etmektedir (Akin, 2012:10-13).

4. TÜRKİYE'NİN YOKSULLUK PROFİLİ

Yoksulluğun Türkiye'de izlediği gelişme dönemin ekonomik, politik ve toplumsal yapısına göre farklılıklar göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin, I. Dünya Savaşı hemen akabinde Kurtuluş

Savaşı'na girmiş ve bu savaşın yol açtığı olumsuz koşulların hüküm sürdüğü bir zeminde kurulması, ülkeyi daha kuruluşunun ilk yıllarında sosyo-ekonomik açıdan zor durumda bırakmış ve bu durum yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Nitekim bu dönemin akabinde, her ne kadar ülkemiz II. Dünya Savaşına girmemiş olsa da almış olduğu sıkı tedbirler neticesinde de belli zorluk ve sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde yapılanmanın gösterdiği farklılıklar, planlı döneme geçilmesi ve hem kent hem de kırsala yönelik iyileştirme politikalarının hayata geçirilmesi ile yoksullukla mücadele anlamında, bir dönem noktası olarak değerlendirilebilir. İlerleyen dönemlerden itibaren Türkiye'de ithal ikameci ve ihracata dayalı olmak üzere iki temel kalkınma stratejisi egemen olmuş, toplumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal yapılar da buna göre biçimlenmiştir. Bu stratejilere paralel olarak yoksullukta da değişim ve dönüşümler olmaya başlamıştır. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk için yeni tanımlamalara yapılmaya başlanmıştır. Bütün bunlarla beraber yoksullukla mücadele stratejileri de değiştirilerek şekilde çeşitlenirken, devletin izlediği stratejiler genel manada yoksulluğu hafifletmeye yönelik olmuştur (Çelik, 2015:26).

Türkiye'deki yoksulluğa kısaca değinmek için Türkiye İstatistik Kurumunun 2015 yılına ait yoksulluk çalışmasının sonuçları Tablo 1'de gösterilmektedir. Bu çalışmada, mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre beş ve göreceli yoksulluk sınırı yaklaşımına göre bir adet yoksulluk sınırı hesaplanmıştır. Gıda harcamaları (açlık sınırı) göz önüne alınarak hesaplanan yoksulluk sınırına göre Türkiye'de yoksulluk azalmaktadır. 2002 yılında aç insanların oranı %1,35 iken genel anlamda azalma göstermekte olup, 2004'te %1,29, 2006 ve 2008 yıllarında da sırasıyla %0,74 ve %0,54 şeklinde azalan bir seyir göstermiştir.

Kentlerde, 2002 yılında bu rakamlar %0,92 , 2006 yılında %0,04 ve 2008 yılında ise %0,25 ile genel olarak aç insanların sayısının azaldığı görülmektedir. Kırsal kesimde ise 2002 yılında %2,01, 2006 yılında %1,91 , 2008 yılında ise %1,18 olmuştur. Azalan seyir gösteren aç insan sayısı kırsal kesimde daha büyük oranlarda azaldığı görülmektedir. Gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre de yoksulluk azalmaktadır. Ancak bu yöntemle hesaplanan yoksulluk oldukça yüksektir. 2002 yılında Türkiye'de yaşayan insanların %26,96'sı, 2008 yılına gelindiğinde insanların %17,11'i gıda ve gıda dışı ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk sınırına göre yoksul sayılmaktadır. Kentlerde bu oran 2002 ve 2008 yıllarında sırasıyla %21,95 ve %9,38'dir. Kırsal kesimde ise yine 2002 ve 2008 yıllarında sırasıyla 34,48 ve %34,62'dir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi tüm yoksulluk sınır yöntemlerine göre 2002 yılından beri yoksullukta azalma görülmesine rağmen, Türkiye'de hala çok yüksek yoksulluk görülmektedir. Ayrıca, kimlerin yoksul olduğunu ve oranlarını göstermesi açısından çok yararlı olmasına rağmen tabloda belirtilen değerler yoksulluğun derinliğinin ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını yansıtmamaktadır. Dolayısıyla, yoksulluk sınırının altında bir gelir veya tüketim ile yaşayan insanların ne kadar bir yardımla yoksulluk sınırı üzerine çıkabileceği gibi bu hesaplamalarda bulunmamaktadır.

Tablo 1: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2015)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)								
TÜRKİYE	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2013	2014⁽⁵⁾	2015⁽⁵⁾
Gıda yoksulluğu (açlık)^(d)	1,35	1,29	0,74	0,54
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)^(d)	26,96	25,60	17,81	17,11
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı^(a)	0,20	0,02

Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı^(a)	3,04	2,49	1,41	0,47	0,21	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı^(a)	30,30	20,89	13,33	6,83	3,66	2,27	2,06	1,62	1,58
Harcama esaslı göreceli yoksulluk^{(b) (d)}	14,74	14,18	14,50	15,06
KENT									
Gıda yoksulluğu (açlık)^(d)	0,92	0,62	0,04	0,25
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)^(d)	21,95	16,57	9,31	9,38
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı^(a)	0,03	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı^(a)	2,37	1,23	0,24	0,19	0,04	0,02	0,02	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı^(a)	24,62	13,51	6,13	3,07	0,97	0,60	0,64	.	.
Harcama esaslı göreceli yoksulluk^{(b) (d)}	11,33	8,34	6,97	8,01
KIR									
Gıda yoksulluğu (açlık)^(d)	2,01	2,36	1,91	1,18
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)^(d)	34,48	39,97	31,98	34,62
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı^(a)	0,46	0,02
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı^(a)	4,06	4,51	3,36	1,11	0,57	0,14	0,13	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı^(a)	38,82	32,62	25,35	15,33	9,61	5,88	5,13	.	.
Harcama esaslı göreceli yoksulluk^{(b) (d)}	19,86	23,48	27,06	31,00
(a) 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır. (b) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır. (c) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır. (d) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanamamaktadır. (e) 2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temele alınmıştır; bu nedenle kır ve kent tahmini üretilmemiştir.									

Kaynak: TÜİK, 2015 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, 25.12.2016.

5. GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ

5.1. GAP'ın Tarihçesi

“GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, 27 Ekim 1989 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulmuştur” (www.gap.gov.tr).

“Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarından yararlanılması fikri Atatürk döneminde ortaya konulmuş ve ilk adımlar atılmıştır. 1936 yılında Atatürk'ün emriyle Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ) kurulmuştur. EİEİ, ülkenin sahip olduğu su kaynaklarından elektrik enerjisi üretilmesi için “Keban Projesi” ile ilgili keşif etütlerine başlamış ve Fırat Nehri'nde incelemeler yapmak üzere Palu, Pertek, Keban Boğazı, Kömürhan, Karakaya ile Kemaliye'de birer rasat istasyonu kurmuştur. 1938 yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topografik etütler yapılmış; 1950-1960 yılları arasında

Fırat ve Dicle üzerinde sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası ekonomik güçlükler çalışmaları uzun süre aksatmış, daha sonra yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine 1954 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye’de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve ülke 26 havzaya ayrılarak etüt ve planlama faaliyetlerine başlanmıştır. Çalışmaların verimli olabilmesi için yerel organizasyonlara gidilmesi benimsenmiştir. 1961 yılında Diyarbakır’da kurulan DSİ Fırat Planlama Amirliğince Fırat Havzası’nda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili ilk çalışmalar yürütülmüş, 1964 yılında Fırat Havzası’nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen “Fırat Havzası İstikşaf Raporu” geliştirilmiştir. 1968 yılında Aşağı Fırat Havzası’nda önerilen depolama tesisleri ve hidroelektrik santraller fizibilite aşamasında, sulama tesisleri de master plan aşamasında bir yerli-yabancı firmalar grubuna ihale edilmiş ve bu çalışmalar 1970 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan Dicle Havzası için de aynı paralelde çalışmalar DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne sürdürülmüştür. Böylece, Aşağı Fırat Havzası ile Dicle Havzası’ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında bu iki havza için düşünülen projelerin birleştirilerek “Güneydoğu Anadolu Projesi” olarak adlandırılması benimsenmiştir. Bölge’deki sosyo-ekonomik koşulların topyekün iyileştirilmesi düşüncesi ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile sulamaların sağlayacağı değişimin bu geniş çerçevede ele alınması rasyoneli, bir bölgesel kalkınma projesi olarak ve entegre bir yaklaşımla projeyi ele almak gereğini ortaya çıkarmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)’na verilmiştir. DPT 1988 yılında, GAP’ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile GAP Master Plan çalışmasını başlatmıştır. 1989 yılında tamamlanan bu çalışma kapsamında, proje için muhtemel yönetim sistemleri ve alternatifleri de ele alınmıştır. Bölge’de yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması nedeniyle planlama, projelendirme, uygulama ve izleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı kurulmuştur.” (GAP, 2013: www.gap.gov.tr)

5.1.GAP’ın Hedefleri

–Genel Kalkınma Hedefleri

“Ekonomik yapıyı geliştirerek GAP Bölgesi'ndeki gelir düzeyini yükseltmek ve böylece bu bölge ve diğer bölgeler arasındaki gelir farklılığını azaltmak, Kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırmak, Bölge’deki büyük kentlerin nüfus emme kapasitesini artırmak, Bölge kaynaklarının etkin kullanımı yoluyla ekonomik büyüme, sosyal istikrar ve ihracatın teşviki gibi ulusal amaçlara katkıda bulunmaktır” (www.gap.gov.tr).

–Tarımsal Kalkınma Hedefleri

“Tarımsal verimliliğin artırılması ve çiftçilik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi yoluyla kırsal bölgelerdeki gelir düzeyini yükseltmek, tarımsal sanayilere yeterli girdi sağlamak, istihdam olanaklarını artırarak kırsal nüfusun dışa göç etme eğilimini en aza indirmek, ihraç edilebilir ürünlerin üretilmesine katkıda bulunmaktır” (www.gap.gov.tr).

–Sınai Kalkınma Hedefleri

“Bir yandan GAP Bölgesi'nin ekonomik kalkınmasında itici bir güç rolü oynayarak, diğer yandan eğitim/öğretim ve teknolojik gelişme için talep yaratıcısı rolünü oynayarak GAP Bölgesi'nin imajını, toplumsal refahını ve halkın motivasyonunu geliştirmek, yüksek gelirli istihdam olanaklarını genişleterek, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunmak, ihracatın

teşviki ve döviz gelir ve tasarruflarının artırılması konusundaki ulusal amaçlara katkıda bulunmaktadır” (www.gap.gov.tr).

–Sosyal Politika Hedefleri

“Ortaya çıkan genel durumun iyileştirilmesi, kalkınma sürecinin hızlandırılması ve sorunlara çözüm getirmek amacıyla hazırlanan "GAP Sosyal Eylem Planı"nın temel ilkeleri şunlardır”:

“GAP çerçevesinde doğa ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla yürütülen planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme çalışmaları yöre insanının katılımı ile yapılacaktır. Temel kaynaklara ulaşılabilirliği sağlayacak ve kaynakların verimliliğini artıracak önlemler alınacaktır. Kamu, yerel ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılarak, kurumların insan gücü ve diğer potansiyelinden (finansman, araç-gereç, teknik bilgi vb.) yararlanılacaktır. Kadın ve genç nüfusa öncelik verilecektir” (www.gap.gov.tr).

5.2. GAP Bölgesi'nin Nüfus Yapısı

GAP bölgesi nüfusu ve nüfus artış hızı aşağıdaki tablolar gösterilmiştir. Tablo 2’de TÜİK verilerine göre, 1985 yılında Türkiye’de nüfus 50 milyonu, GAP Bölgesinde ise 4 milyonu aşkın olduğu görülmekte olup, GAP nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki oranı %8,55’tir. 2016 yılı itibariyle ise GAP Bölgesi nüfusunun Türkiye nüfusu içindeki oranı %11,66 olup GAP nüfusu 1985-2016 yılları arası dönemde yaklaşık iki kat artmıştır. Türkiye geneli nüfus artışı mevcut olmakla birlikte, GAP Bölgesi’nin nüfus artışı Türkiye genelindeki nüfus artışından fazla olduğu görülmektedir. Nitekim Tablo 3’te GAP Bölgesi ve Türkiye nüfus artış hızlarına baktığımızda, 1985-1990 yılları arasındaki dönemde GAP Bölgesi için nüfus artış hızı %34,3 iken Türkiye için artış %21,7 olup, ülke ortalamasının çok üstünde olduğu gözlenmektedir. 2012-2013 dönemine bakıldığında GAP Bölgesinde ve Türkiye için yıllık nüfus artış hızı yaklaşık %50 oranında azaldığı görülmektedir.

Tablo 2: Yıllara Göre GAP İllerinin Nüfus Durumları (1985-2016)

İller	Toplam nüfus					
	1985*	1990	1997	2000	2007	2016
Adıyaman	430,728	531,131	678,999	623 811	582 762	610.484
Diyarbakır	934,505	1.096.447	1.282.678	1 362 708	1 460 714	1.673.119
Gaziantep	865,1	1.010.396	1.127.686	1 285 249	1 560 023	1.974.244
Mardin	490,044	558,278	646,826	705 098	745 778	796.237
Siirt	228,681	243,435	262,371	263 676	291 528	322.664
Şanlıurfa	795,034	1.001.455	1.303.589	1 443 422	1 523 099	1.940.627
Batman	285,423	344,121	400,38	456 734	472 487	576.899
Şırnak	215,614	262,006	316,536	353 197	416 001	483.788
Kilis	101,818	130,198	109,908	114 724	118 457	130.825
GAP Toplam	4.346.947	5.158.013	6.128.973	6.493.895	7.170.849	8.508.887
Türkiye Toplam	50.664.458	56.473.035	62.865.574	67.803.312	70.586.256	79.814.871
GAP/TÜRKİYE (%)	8,5	9,13	9,74	9,74	10,15	10,66

*1985 Genel Nüfus Sayımı kesin Sonuçları, 1997 Genel Nüfus Tespiti günündeki idari bölünüşe göre yeniden düzenlenmiştir.

Kaynak: TÜİK (2016), GAP 2000 Yılı Faaliyet Raporu, 2001

Tablo 3: GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı Oranı (%0)

	Yıllık nüfus artış hızı ⁽¹⁾ (%)			
	1985-1990	1990-1997	2000-2007	2012-2013
GAP	34,3	24,3	11,66	18,04
TÜRKİYE	21,7	15,1	5,74	12,01

Kaynak: GAP Son Durum Raporu 2013

1- Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken 2012 yılı idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

Aşağıda Tablo 4’te Türkiye ve GAP Bölgesi hanehalkı büyüklüğü gösterilmiştir. GAP Bölgesi hane halkı büyüklüğü 1990 yılında 6,8 olup 2012 itibariyle 5,9’a düşmüştür. Fakat genel itibariyle baktığımızda GAP Bölgesi hanehalkı büyüklüğü Türkiye ortalamasının üstünde olmuştur.

Tablo 4: Yıllara Göre Hane Halkı Büyüklüğü

	1990	2000	2008	2012
GAP	6,8	6,5	4,5	5,9
TÜRKİYE	5,0	4,5	3,9	3,7

Kaynak: GAP 2013 Son Durum Raporu.

5.3. GAP Bölgesi Gelir Dağılımı

Tablo 5’te %20’lik gelir gruplarına göre gelir dağılımı gösterilmiş olup, GAP Bölgesi ve Türkiye için Gini Katsayısına yer verilmiştir. Genel olarak en zengin dilimi gösteren son %20 grup ile en fakiri gösteren ilk %20 grup arasında gelir dağılımında ciddi bir dengesizlik mevcuttur. 2006-2015 yılları arası için genel bir değerlendirme yapıldığında, gelir gruplarında değişiklikler olduğu görülmekte fakat çok ciddi değişimler olduğu söylenemez. Gini Katsayısı için de aynı durumun geçerli olduğu yani ciddi değişikliklerin olmadığı görülebilmektedir.

Tablo 5: İBBS’ye Eşdeğer ve Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı %20’li Gruplar İtibariyle GAP Bölgesi Yıllık Gelirler Durumu (2006-2015)

	İlk 20%	İkinci 20%	Üçüncü 20%	Dördüncü 20%	Son 20%	Gini Katsayısı
2006						
GAP	6,5	11,1	15,3	21,7	45,4	0,39
Türkiye	5,8	10,5	15,2	22,1	46,5	0,42
2007						
GAP	7,1	11,9	15,8	20,4	44,7	0,36
Türkiye	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,4
2008						
GAP	6,7	10,8	14,9	21,3	47,7	0,39
Türkiye	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,4
2009						
GAP	6	10,5	14,6	21,3	47,7	0,41

Türkiye	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	0,41
2010						
GAP	6,6	10,6	14,2	20,9	47,8	0,4
Türkiye	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,4
2011						
GAP	6,2	10,6	14,2	21,9	46,3	0,39
Türkiye	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,4
2012						
GAP	7	11,9	16,1	23,1	41,9	0,37
Türkiye	6,5	11	15,6	22	45	0,4
2013						
GAP	6,9	11,6	15,5	22,5	43,5	0,38
Türkiye	6,6	10,9	15,4	21,8	45,2	0,4
2014						
GAP	7,1	11,7	15,5	21,9	43,8	0,379
Türkiye	6,5	11,0	15,6	22,2	44,7	0,391
2015						
GAP	6,6	11,5	16,0	22,7	43,2	0,380
Türkiye	6,3	10,9	15,5	22,0	45,3	0,397

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (2016).

5.4. GAP Bölgesi Sulama Sonucuna Göre Gelir Artışı Durumu

GAP Bölgesinin sosyo-ekonomik durumunda meydana getirdiği değişikliği çok açık gösteren Tablo 6'da örnek alan olarak Harran Ovası'nda sulama öncesi ve sulama sonrası gelir ve katma değer değişimleri gösterilmiştir. Tabloya göre 1995 yılı öncesi yani sulama öncesi (GAP öncesi) sulanan arazi 30.000 ha alan iken 2006 yılında 130.000 ha, 2013 yılı itibariyle ise 150.000 ha olup beş katı kadar artış gerçekleşmiştir. Sulama öncesinden ve 2013 yılına kadar dönemler itibariyle gelir 31,5 milyon \$'dan 654,4 milyon \$'a, Bölgede kişi başına düşen gelir ise **1.044\$**'dan 4.362 \$ yükselmiştir. Katma değerdeki artışa bakıldığında ise yıllar itibariyle Bölge'nin katma değeri sulama öncesi 18.0 milyon \$ iken 2013 itibariyle 286,5 milyon \$ artış gösterirken; kişi başı katma değer ise 1995 yılı öncesi 596\$ iken 2013 yılında bu rakam 1700 \$'a yükselmiştir. Tabloda GAP'ın Bölge sosyo-ekonomik gelişimine ne derece ilerleme yaptığı alenen anlaşılmaktadır. GAP'ın ilerleyen dönemlerinde, şu an inşaat devam eden ve henüz planlama aşamasında olan projelerde tamamlandığında Bölge için çok ciddi sosyo-ekonomik ve refah düzeyinde artış olacaktır.

Tablo 6: Örnek Alan Harran Ovası'nda Sulama Sonucu Ortaya Çıkan Gayrisafi Tarımsal Üretim Değeri (GSÜD) ve Katma Değerler

Yıllar	Alan(Ha)	Nüfus	GSÜD ¹			Katma Değer ²		
			Milyon \$/Yıl	\$/Ha	\$/Nüfus	Milyon \$/Yıl	\$/Ha	\$/Nüfus
Sulama Öncesi	30.000	-	31.5	1.050	1.044	18.0	600	596
1995	30.000	30.165	65.4	2.180	2.168	49.8	1.661	1.652
1996	40.000	39.247	87.5	2.187	2.229	67.4	1.685	1.717
1997	60.000	66.360	125.8	2.097	1.896	100.6	1.677	1.516
1998	90.000	74.883	178.8	1.987	2.388	148.8	1.653	1.987
1999	103.000	91.603	199.0	1.932	2.172	160.1	1.554	1.747
2000	111.600	101.733	261.9	2.437	2.574	172.2	1.543	1.519

2001	116.000	107.330	181.3	1.563	1.689	113.8	981	1.061
2002	119.000	112.088	180.0	1.512	1.605	125.1	1.051	1.116
2003	121.400	117.665	237.0	1.952	2.014	154.3	1.271	1.312
2004	123.340	121.697	265.0	2.148	2.177	138.2	1.120	1.135
2005	125.000	128.564	250.6	2.005	1.949	114.2	913	888 ³
2006	130.000	135.712	276.8	2.130	2.040	116.6	897	859
2007	145.700	154.383	409.3	2.809	2.651	164.5	1.130	1.066
2008	147.581	158.722	585.7	3.968	3.690	196.9	1.335	1.241
2009	148.000	160.309	370.4	2.502	2.310	87.0	590	543
2010	148.000	163.646	611.7	4.133	3.737	284.4	1.674	1.515
2011	149.342	165.282	563.7	3.774	3.410	136.7	916	827
2012	149.342	166.934	562.9	3.769	3.371	158.7	1.063	951
2013	150.000	168.603	654.4	4.362	4.362	286.5	1.911	1.700

Kaynak: GAP, www.gap.gov.tr (2014).

1-GSÜD: Üretim Miktarı X Ürün Fiyatı

2-Katma Değer: GSÜD-Üretim Giderleri

3-Düşüş, Ürün satış fiyatından kaynaklanmaktadır.

Tablo 7’de görüldüğü üzere tarımsal gelişmenin önemli göstergelerinden olan makineli tarım, GAP Bölgesi’nde de son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. GAP Bölgesi’nde bölümler arası traktör kullanımı 1992 yılından 2015 yılına değişimi TRC1 bölgesi için %335,83 TRC2 için %436,21 ve TRC3 için %309,88 ayrıca GAP geneli için %372,96 Türkiye için %232,46 gibi ciddi oranlarda değişim meydana gelmiş olup, GAP Bölgesi’nin ortalama traktör sayısı Türkiye ortalamasının üstünde gerçekleşmiştir. Özellikle de GAP sonrası bölgede traktör sayısında ciddi bir artış olmuştur. GAP Bölgesi’nde traktör kullanımının bu derece artmış olması Bölge için çok büyük bir önem atfetmektedir. Çünkü sonuçta traktör sayısının artması çiftçilerin alım güçlerinin artmasına bağlı olarak artacaktır. Yani traktör sayılarındaki bu ciddi artış aynı zamanda Bölge halkının gelir seviyesindeki yükselmeyi göstermektedir. Makineli tarımın artması Bölge’de tarımsal üretimde verimi arttıracak, daha çok gelir elde edilmesini sağlayacak ve insanların satın alma gücünü arttırarak yaşam koşullarının ve refahın artmasını sağlayacaktır.

Tablo 7: GAP Bölgesi Traktör Sayıları

Bölgeler	1992	2005	2010	2015 ¹	1992-2015 Yılları Arası Değişim (%)
TRC1(Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	14.681	19.477	22.350	48.716	% 335,83
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	12.799	21.643	23.149	55.830	% 436,21
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	6.451	8.604	10.573	19.991	% 309,88
GAP	33.391	49.724	56.072	124.537	% 372,96
TÜRKİYE	725.933	1.022.365	1.096.683	1.687.545	% 232,46

Kaynak: GAP-2013, www.tzob.org.tr (2016)

1-2015 Verileri kasım ayı itibarıyla.

5.5. GAP Bölgesinde Sağlık Alanındaki Dönüşümler

GAP Bölgesi'ndeki gelişmelere paralel olarak sağlık sektöründe de ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. GAP Bölgesi sağlık alanındaki gelişmeler aşağıdaki Tablo 8 ve Tablo 9'da gösterilecektir.

Tablo 8'de 1990-2006 yılı itibariyle GAP Bölgesi ve Türkiye'deki sağlık ve kurumlarının sayıları ve Tablo 9'da da 2015 yılı itibariyle TÜİK güncel verileri ışığında GAP Bölgesi ve Türkiye'deki hastane ve yatak sayıları gösterilmiştir. Zaman dilimleri itibariyle sağlık alanındaki değişimleri ortaya koyabilmek için iki tablo bir arada verilmiştir. 1990 yılına bakıldığında GAP Bölgesi için toplamda 53 hastane, 2006 için hastane sayısı 74, 2015 yılı için ise 77(kamu hastanesi) olarak artmıştır. 1990-2006 yılları arasındaki verilerin referans alındığı kaynakta hastanelerin kamu, özel ve üniversite olarak dağılımı mevcut değildir. Bu durumda özel ve üniversite hastanelerini de genel hastane kategorisine kattığımız zaman 2015 yılı itibariyle toplam hastane sayısı GAP Bölgesi için 125 Türkiye için 1497 gibi çok ciddi bir rakama ulaşılmaktadır. Hastane sayılarındaki artışa paralel olarak yatak sayılarındaki artış da tablodan gözlenebilmektedir. Netice itibariyle, sağlık hizmetlerinden faydalanmak her insanın en doğal hakkıdır. GAP Bölgesi'nde sağlık hizmetlerinin bu şekilde artmış olması bölge halkının sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi ve bu hizmetlerden faydalanabilmesi kolaylaşmıştır. Bu durum ise insanların daha sağlık koşullar içinde yaşamlarını idame ettirme imkanı sunmakta, insanların yaşam standartlarının artmasına vesile olmaktadır.

Tablo 8: GAP ve Türkiye Sağlık Kurumları Sayıları (1990-2006)

Sağlık Kurumları	Hastane	Sağlık Evi	Sağlık Ocağı	AÇS-AP Merkezi	Verem Savaş Derneği	Halk-Sağ. Laboratuvarı	Sağlık Mes. Lisesi
1990							
GAP	53	992	276	10	19	5	12
Türkiye	857	11.075	3.454	220	--	--	--
GAP/Türkiye(%)	6,18	8,95	7,99	4,54	--	--	--
1995							
GAP	60	1.074	349	23	22	6	16
Türkiye	1.052	11.888	4.927	268	255	86	326
GAP/Türkiye (%)	5,70	9,03	7,08	8,58	8,62	6,97	4,90
2000							
GAP	73	705	409	25	28	5	16
Türkiye	1.138	11.905	5.366	280	267	--	321
GAP/Türkiye (%)	6,41	5,92	7,62	8,92	10,4	--	4,98
2006							
GAP	74	717	462	28	23	8	14
Türkiye	1.175	11.740	5.936	272	299	79	280
GAP/Türkiye (%)	6,3	6,1	7,8	10,3	7,7	10,1	5
GAP 1990-2006 (%)	39,6	74,6	67,3	180	21,05	60	16,6

Kaynak: GAP 2007 Son durum Raporu, GAP 1996 Yarıyıl Durum Raporu

1-Fiili yatak sayıları gösterilmiştir.

2-Diğer kamu hastane ve yatak sayısı, kamu hastane ve yatak sayısına eklenmiştir.

3-Kişilere, derneklere ve yabancılara ait hastaneleri kapsar.

Tablo 9: GAP Bölgesi ve Türkiye Hastane ve Yatak Sayıları (2015)

İller	HASTANE SAYISI				YATAK SAYISI ¹			
	Kamu Hastanesi ²	Özel Hastane ³	Üniversite	Toplam	Kamu Hastanesi ²	Özel Hastane ³	Üniversite	Toplam
Adıyaman	10	2	-	12	999	140	-	1139
Batman	5	6	-	11	665	592	-	1257
Diyarbakır	16	7	1	24	2551	634	1223	4508
Gaziantep	10	17	1	28	2236	1579	796	4611
Kilis	1	-	-	1	321	-	-	321
Mardin	10	2	-	12	830	174	-	1004
Siirt	6	3	-	9	615	171	-	786
Şanlıurfa	14	7	1	22	2046	785	313	3144
Şırnak	8	1	-	9	671	51	-	722
GAP	77	45	3	125	11034	4126	2332	17492
Türkiye	865	562	70	1497	127642	43645	38361	209648
GAP/Türkiye(%)	8,9	8,00	4,28	8,35	8,64	9,45	6,07	8,34

Kaynak: TÜİK, Sağlık İstatistikleri, 2016.

1-Fiili yatak sayıları gösterilmiştir.

2-Diğer kamu hastane ve yatak sayısı, kamu hastane ve yatak sayısına eklenmiştir.

3-Kişilere, derneklere ve yabancılara ait hastaneleri kapsar.

5.6. GAP Bölgesi Eğitim Alanındaki Dönüşümler

Tablo 10'da GAP Bölgesi ve Türkiye'de öğrenci, öğretmen, okul ve derslik sayıları gösterilmiştir. Tabloya göre GAP Bölgesi'nin okul öncesi eğitimde okul sayısı 2006-2015 dönem aralığında %84,77 öğrenci sayısı 101,32 öğretmen sayısı ise %453,36 oranında değişmiştir. Türkiye genelinde ise bu artışlar sırasıyla %34,42; %88,67; %191,53 şeklinde gerçekleşmiştir. İlköğretimde GAP bölgesi için okul sayısı %33,14 öğrenci sayısı %11,04 öğretmen sayısı %88,08 oranında değişirken bu oranlar Türkiye için sırasıyla %26,57; %-3,54 ve %56,30 olarak artmıştır. Ortaöğretim seviyesindeki okullar oranı %122,26, öğrenci %145,57 öğretmen sayısı ise %185,77 oranında artmıştır.

Tablo 10 daha da detaylı incelendiğinde de açıkça görülüyor ki hem GAP bölgesi hem de Türkiye genelinde eğitim alanında ciddi ilerlemeler kaydedilmiştir. Malumdur ki eğitimli insanlardaki yoksulluk durumu, eğitim alamamış insanlara göre çok daha düşüktür. Eğitim alanında bu denli gelişmeler olması şüphesiz bölgede yoksulluğun azalmasına ve refah ve yaşam standartlarının artmasına genel olarak da ülkenin kalkınmasına vesile olacaktır.

Tablo 10: GAP Bölgesi'nde ve Türkiye'de Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayılarındaki Değişim (2006-2015)

OKUL ÖNCESİ								
Yıllar	GAP				TÜRKİYE			
	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik
2006	2.069	75.017	1.677	---	20.675	640.849	24.775	----
2010	3.669	171.337	6.506	5.410	27.606	1.115.818	48.330	46.336
2013	3.644	142.150	6.945	5.691	26.698	1.059.495	63.327	50.466
2015 ¹	3.823	151.031	7.603	3.645	27.793	1.209.106	72.228	58.265
2006-2015 Değişim(%)	84,77	101,32	453,36	----	34,42	88,67	191,53	----

İLKÖĞRETİM								
Yıllar	GAP				TÜRKİYE			
	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik
2006	5.534	1.507.972	42.779	---	34.656	10.846.930	402.829	---
2010	5.598	1.714.291	62.194	38.041	32.797	10.981.100	503.328	339.653
2013 ¹	7.384	1.767.109	69.445	44.188	45.551	11.053.315	569.248	371.856
2015 ¹	7.368	1.674.476	80.462	52.412	43.865	10.572.209	629.641	411.033
2006-2015 Değişim(%)	33,14	11,04	88,08	-----	26,57	-3,54	56,30	----

ORTAÖĞRETİM								
Yıllar	GAP				TÜRKİYE			
	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik	Okul	Öğrenci	Öğretmen	Derslik
2006	512	294.540	11.384	---	7.934	3.386.711	187.665	---
2010	1.428	1.001.248	32.784	18.320	18.562	9.497.220	337.637	235.520
2013	916	642.432	23.015	12.633	10.955	5.420.178	278.641	140.560
2015 ¹	1.138	723.320	32.533	19.100	10.550	5.807.643	335.690	182.530
2006-2015 Değişim(%)	122,26	145,57	185,77	----	32,97	71,48	78,87	-----

Kaynak: MEB, <http://www.meb.gov.tr/istatistik/> (2016).

1-2012 ve 2013 yılındaki veriler, ilköğretim ve ortaokul birleştirilerek ilköğretim şeklinde tabloya yansıtılmıştır.

6. SONUÇ

Yoksulluğun ne olduğu konusunda farklı görüşler olmakla beraber genel geçer bir tanımı yoktur. Fakat her ülke yada her dünya görüşü kendine göre bir yoksulluk tanımı yapmaktadır. Ancak asıl olan politika yapıcıların hizmet ettiği kitlenin yoksulluğunu iyi bilmesi gerekir. Çünkü toplumdaki topluma veya dönemden döneme yoksulluğun boyutunun ve şiddetinin değişeceğinden politika yapıcıların hitap ettiği kesimin yoksulluğunu ölçmesi ve boyutunu bilmesi önemlidir. Yoksulluk boyutunun bilinmesi, yoksulluğu azaltma yönünde yürütülecek politikaların hedeflenen başarıyı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Yoksulluk, kırsalda ve kentlerde farklılıklar göstermekte olup, kırsal kesimin yoksulluğunun daha fazla ve şiddetli olduğu malumdur. Kırsal bölgelerin ve kentlerin ekonomik faaliyetlerinin birbirinden farklı olması, kırsal kesimde iş imkânlarının kıtlığı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin tam anlamıyla götürülememesi, altyapı hizmetlerinin yetersizliği kırsal kesimde yoksulluğu artıran birçok nedenden birkaç tanesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda gerek kır gerekse de kentlerde yani ülkenin genelinde azımsanmayacak bir yokluk ve yoksulluk mevcuttur. Zamanın ilerlemesiyle genel anlamda yoksulluğun azaldığını, ülke genelinde refah düzeyinin ve yaşam standartlarının arttığı söylemek mümkündür. Bu iyileşme hem halkın gelir düzeyinin artması hem de devletin yürüttüğü politikalar, teşvik ve transferlerle olabilmektedir. Fakat içinde bulunan zaman dilimi itibariyle her ne kadar yoksulluğun azaldığını söylemek mümkün olsa da Türkiye'de hala önemli ölçüde yoksulluk mevcuttur. Ayrıca bölgeler arasında da ciddi kalkınma farklılıkları bulunmaktadır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge'leri ülkenin geri kalmış bölgeleridir. Bu bölgelerin geri kalmışlığı, terör tehdidinin güven ortamına imkan vermemiş olması, yatırımların yetersizliğinden dolayı istihdam olanaklarının azlığı ve bu bölgelerin gelişimi için yeterli altyapı yatırımlarını sağlayamamış olması vb. sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir.

Ülkemiz genelinde birçok kalkınma politikaları izlenmiş ve hala devam etmekte olan projeler de mevcuttur. Bunların en önemlisi Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'dir. Ülkemizin en önemli ve dünyanın da önemli projelerinden olan GAP, ülkemiz ve bölge için büyük bir önem taşımaktadır. 1995 yılında fiilen uygulanmaya başlanan GAP, uygulanmaya başlandığı günden bugüne kadar bölgeyi birçok açıdan kalkındırmıştır.

Sonuç olarak GAP bölge ve Türkiye için çok önemli bir projedir. Türkiye'nin en geri kalmış bölgesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin GAP öncesi ve sonrası sosyo-ekonomik durumuna bakıldığında büyük farklar görülmektedir. Bölgenin GAP'la birlikte birçok alanda gelişmeler kaydetmesi, bölgenin kalkınmasına, gelir artışına, refah ve yaşam standartlarının yükselmesine ve bölgede yoksulluğun azalması konusunda önemli katkısı olduğu söylenebilir. Fakat bölge yoksulluğunun tam anlamıyla azalttığını söylemek mümkün değildir. GAP kapsamındaki projeler genel olarak bölgesel kalkınma amaçlıdır. Bu amaçların yanında bölgede yoksullukla mücadele için yoksulluğu direk hedef alan projeler yetersizliği önemli bir eksiktir. Direk yoksulluğa yönelik projelerin uygulanması, bölge yoksulluğunun azaltılmasında/azalmasında daha başarılı sonuçlar alınmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKEL, G. (2010). “Dış Ticaretin Serbestleşmesi Ve Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE İktisat ABD, Kahramanmaraş.
- AKIN, A. (2012), “Birleşmiş Milletler Gıda Ve Tarım Örgütü (Fao) Kırsal Kalkınma ve Yerel Koordinasyon” Ankara, (http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1355758959-5.Aysegul_Akin.pdf) (28.05.2014).
- AKTAN, C.C. ve VURAL, İ. Y. (2002). “Terminoloji, Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- ÇEKEN, H., KARADAĞ, L., DALGIN, T. (2007), “Kırsal Kalkınmada Yeni Bir Yaklaşım Kırsal Turizm Ve Türkiye’ye Yönelik Teorik Bir Çalışma”, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), ss.1-14.
- ÇELİK, H. (2015) “Yoksullukla Mücadelede Kırsal Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Güneydoğu Anadolu Projesi Örneği” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE İktisat ABD Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi.
- ÇETİNKAYA, M. ve BAŞARAN, A.A. (2013) ‘Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili’ Sosyo ekonomi Dergisi, Ocak-Haziran 2013-1, s.245.
- DPT (2001), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele ÖİK Raporu” , s.103, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (1993), “GAP 1992 Durum Raporu”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (1993), “GAP Bölgesel Ulaşım ve Altyapı Geliştirme Çalışması Nihai Raporu”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (1994), “GAP 1993 Durum Raporu”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (2003), “GAP Son Durum”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (2007), “GAP Son Durum Raporu”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ, (2013), “GAP Son Durum Raporu”, Başbakanlık GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- GAP GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ (2016) “GAP Tarihçesi”, www.gap.gov.tr (10.05.2016).
- GAP GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ (2016) “GAP Hedefleri”, www.gap.gov.tr (12.05.2016).
- GİRAY F.H, AKIN A, GÜN S, (2004),Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler, Türkiye VI.Tarım Ekonomisi Kongresi, s.161-168.
- GÖRÜN, M. VE İ. ELAGÖZ (2007), “Kentsel Yoksulluk: Sivil Toplum Ve Yerel Yönetim İşbirliği”, İv. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Çanakkale.
- KAYNAK, M. (2011), “İktisadi Kalkınma” 4.Baskı, Gazi Yayınevi, Ankara.

- KILIÇ, S. (2013), “Yoksulluk ve Çevre Sorunları”, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt5, Sayı 1, ss.12-13.
- MEB, (2016), “MEB Eğitim İstatistikleri” www.meb.gov.tr (13.06.2016).
- ÖZCAN, A., KARAKILÇIK, Y., (2007), Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Akdemir, A. vd., (edts.) IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı: Küresel Yoksulluk, (439–453), Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- SAM, N. (2008), ‘Yoksulluğa bir yaklaşım biçimi: Kapasite Yaklaşımı’, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, cilt 17, sayı 1, s.62.
- SARISOY, İ. ve KOÇ, S. (2010) “Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi”, Maliye Dergisi, Sayı:158, ss. 326-348
- SİPAHİ, E. B. (2004), ‘Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik Ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk’ Selçuk üniversitesi, Sosyal ve ekonomik araştırmalar Dergisi.
- ŞENKAL, A. (2005), “Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika”, Alfa Yayınları, İstanbul.
- T.C. Milli eğitim Bakanlığı, (2014), “MEB İstatistikleri”, <http://www.meb.gov.tr/istatistik/> (20.09.2014).
- TODARO, M.P. (2000) “Migration and Economic Development”, Institute for Development Studies, University of Nairobi, Nairobi
- TÜİK, (2016), “Sağlık İstatistikleri”, www.tuik.gov.tr (10.05.2016)
- TÜİK, (2016), “Bölgesel İstatistikleri”, www.tuik.gov.tr (01.04.2016)
- TÜİK, (2016), “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi İstatistikleri”, www.tuik.gov.tr (05.06.2016)
- TÜİK, (2016), “2015 Yoksulluk Çalışması”, www.tuik.gov.tr (25.08.2016)
- YÜCER, A. A. (2009), Türkiye’de Kırsal Kalkınma, TUTEV Yayını, Ankara
- WORLD BANK, (2000), “World Development Report 2000/2001 Attacking Poverty”, Oxford University Press, p.17.
- www.tzob.org.tr, (2016), “Türkiye’de Traktör Sayısı”, (19.08.2016).
- www.arem.gov.tr, (2016), “Kırsal Alan ve Kırsal Kalkınma Kavramları”, (30.09.2016).

2011-2013 YILLARI ARASINDA DÜZENLENEN ULUSLARARASI TÜRK COĞRAFYASINDA UFRS SEMPOZYUMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT OF IFRS SYMPOSIUM IN THE TURKISH REGION BETWEEN 2011-2013

Yrd. Doç. Dr. Cuma ERCAN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü
cercan27@gmail.com

Öz

Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS), 13 Ocak 2011 tarihinde yayınlanan ve 01 Temmuz 2012’de yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK) çerçevesinde 01 Ocak 2013’de uygulanmaya başlamıştır. Bu sürece paralel olarak, ülkemizdeki uygulamalara yönelik hazırlık düzeyinin tespit edilip, çıkarımlara ulaşılması amacıyla 25-26 Ekim 2011 tarihlerinde Birinci Uluslararası Türk Coğrafyasında Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) Sempozyumu düzenlenmiştir. Daha sonra, geçiş sürecinin incelenip karşılaştırılabilir verilere ulaşılması amacı ile 16-17 Haziran 2012 tarihlerinde İkinci Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu düzenlenmiştir. Son olarak, 2013 yılının ilk altı aylık uygulama sonuçlarını tartışmak ve öneriler geliştirmek amacıyla 07-08 Eylül 2013 tarihlerinde Üçüncü Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu düzenlenmiştir. Türk Coğrafyasında, adı UFRS’den alan ve tamamen UFRS konularını kapsayan başka bir sempozyum bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu sempozyumların Türkçe konuşulan ülkelerdeki UFRS uygulamalarında öncülük yapacağı beklenmektedir. Bu çalışmada, Uluslararası Türk Coğrafyası UFRS Sempozyumlarında sunulan bildiriler incelenerek, UFRS’ye olan katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede sunulan bildirilerin sayısı, niteliği, odaklandığı standartlar, üniversitelere ve unvanlara göre dağılımı, ortak çalışmaların ağırlığı ve araştırmacıların kullandıkları metodoloji gibi konular incelenmiştir. Buradan hareketle, sunulan bildirilerin yoğunluk alanı tespit edilerek, hangi konularda daha fazla yayın yapıldığı; hangi konularda eksikliklerin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: UFRS, TFRS, TMS.

Jel Kodları: M40, M41.

Abstract

Within the framework of the Turkish Commercial Law (TCL) no. 6102 which is published on January 13, 2011 and entered into force on 1 July 2012, The Turkish Financial Reporting Standards (TFRS) started to be implemented on January 1, 2013. Parallel to this process, the First International Turkish Geographical Symposium (IFRS) was organized on 25-26 October 2011 in order to determine the level of preparation for the applications in our country and to reach the conclusions. Then, the second International Turkish Geographical Symposium IFRS was held on 16-17 June 2012 with the aim of reviewing the transition period and reaching comparable data. Finally, the third IFRS Symposium was held not only to discuss the results of the application in the first six months of 2013 but also to improve the recommendations between 7-8 September 2013. There was no any other symposium convened in the Turkish Regions named International Financial Reporting Standards (IFRS) and no one covered the areas of IFRS issues. Therefore, it was expected that from the past symposia, Turkish-speaking countries would be pioneering the application of IFRS. In this study presented at the Turkish regions, International Symposium, we aim to examine the contributions made by the IFRS. In this context, the papers presented, their number and nature as well as focused standards were examined according to universities, professional titles, joint studies and research methodologies used. Consequently, we believe that it is possible to determine the density area of the papers that are presented, it has been determined which ones are lacking.

Keywords: IFRS, TFRS, TMS.

Jel Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ

Türkiye’de 1980’den sonra serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile birlikte, küreselleşme olgusu bütün alanlarda hissedilmeye başlanmıştır (İşseveroğlu vd. 2014:2). Bu süreç ile birlikte, finansal bilgilerin uluslararası düzeyde anlaşılması ve karşılaştırılması gündeme gelmiştir. Bu durum, finansal raporlamada uluslararası boyutta ortak bir dilin kullanılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu ortak dil UFRS olarak kendini göstermiştir.

Avrupa Birliği 2005 yılında hisse senetleri borsalarda işlem gören işletmelere finansal tablolarını UFRS’ye uygun olarak hazırlama ve sunma zorunluluğu getirmiştir (Akdoğan, 2007:101). Ülkemizde de bu tarihten sonra bankalar ve borsada işlem gören şirketler finansal tablolarını UFRS’ye uyumlu olarak düzenlemeye başlamışlardır. 01 Temmuz 2012’de yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK ile birlikte, TFRS’nin 01 Ocak 2013’de uygulanması zorunlu hale gelmiştir.

Bu gelişmelere paralel olarak, Ülkemizde UFRS ile ilgili birçok bilimsel çalışma ve toplantılar yapılmaktadır. Bunlardan birisi de MUMEYEK (Muhasebe-Finans Mesleki Yönetim, Eğitim ve Kültür) Vakfı tarafından her yıl gerçekleştirilen Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumlarıdır. Bu sempozyumların ilki, ülkemizdeki uygulamalara yönelik hazırlık düzeyinin tespit edilip, çıkarımlara ulaşılması amacıyla MUMEYEK Vakfı tarafından, 25-26 Ekim 2011 tarihleri arasında Sinop’ta düzenlenmiştir. İkincisi, geçiş sürecinin incelenip karşılaştırılabilir verilere ulaşılması amacı ile 16-17 Haziran 2012 tarihlerinde Trabzon ilinde MUMEYEK Vakfı ile Trabzon SMMMO iş birliğiyle gerçekleştirilmiştir. Üçüncüsü ise, 2013 yılının ilk altı aylık uygulama sonuçlarını tartışmak ve öneriler geliştirmek amacıyla 07-08 Eylül 2013 tarihlerinde Balıkesir il merkezinde MUMEYEK Vakfı ve Balıkesir SMMMO’nun paydaşlığı ile yapılmıştır (<http://sempozyum.mumeyek.org/>).

Bu çalışmada, 2011-2013 yılları arasında Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumları’nda sunulan bildiriler incelenerek, UFRS’ye olan katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR

Türkiye’de muhasebe alanında yapılmış literatür incelenmesi şeklindeki çalışmaların sayısı az olmakla birlikte, son yıllarda bu tür çalışmaların sayısında bir artış eğilimi gözlenmektedir. Bu çalışmaların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

İşseveroğlu, Ercan ve Aracı (2014), “Türkiye’de 2005-2013 Yılları Arasında UFRS Konusunda Yapılan Akademik Çalışmalara İlişkin Bir Araştırma” yapmışlar. Bu çalışmada 2005-2013 yılları arasında TFRS, TMS ve KOBİ TFRS konularında yapılmış olan makale ve bildirilerin profili ve katkısının ortaya konulması amaçlamışlar. Makalelerin %39’u TFRS, %54’ü TMS, %7’si ise KOBİ TFRS konularıyla ilgiliyken, bildirilerin %50,9’u TFRS, %35,2’si TMS, %13,9’u ise KOBİ TFRS ile ilgili olduğu görülmüştür.

Alkan (2014), “Türkiye’de Muhasebe Alanında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma” yapmıştır. Alkan bu çalışmada 1984-2012 yılları arasında muhasebe alanında yazılan ve erişime açık 656 lisansüstü tezlerin; profilini, alana katkılarını, içerik ve konu açısından zaman içindeki yönelimini incelemiştir.

Yine Alkan (2013), “Araştırmacıların UFRS Alanına Bilimsel Katkıları: UFRS Konusunda Yapılan Lisans Üstü Tezlerle İlişkin Bir Araştırma” gerçekleştirmiştir. Araştırma sonunda tezlerin TMS 12 Ertelenmiş Vergi Uygulamaları ve TMS 23 Borçlanma Maliyetleri konularında yoğunlaştığı görülmektedir.

Önce ve Başar (2010), “Türkiye’deki Akademik Araştırma Dergilerinde Muhasebe Alanında Yazılmış Makalelerin Analizi” ile ilgili bir çalışma yapmışlar. Bu çalışmaya göre, 2000-2008 yılları

arasında en fazla makalenin Finansal Muhasebe, Maliyet ve Yönetim Muhasebesi ile Muhasebe Standartları kategorilerinde yazıldığı saptanmıştır.

Yereli ve diğerleri (2010), “Uluslararası Muhasebe Eğitimi Literatüründen Bir Kesit: 1997-2008 Dönemi” ile ilgili bir araştırma gerçekleştirmişler. Araştırmada 1997-2008 döneminde uluslararası dergilerde muhasebe eğitimi ile ilgili makalelerin literatür taramasını yapılmış ve bu kapsamda toplam 789 adet makale incelenmiştir.

Dinç, Çankaya ve Kaya (2009), “Türkiye’de Muhasebe Eğitimi Literatürünün İncelemesi” ile ilgili bir çalışma yapmışlar. Bu çalışmada 1998-2008 yılları arasında Türkiye’de yayınlanmakta olan muhasebeyle ilgili 52 farklı akademik dergide yayınlanmış muhasebe eğitimi ile doğrudan ilişkili 74 makale konu, nitelik, esas alınan kitle vb. kriterler dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışma sonucuna göre etik, değişime uyum, üniversite sanayi iş birliği, öğretim yöntemi gibi konuların daha az işlendiği ortaya çıkmıştır.

Uysal (2009), “Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisinde 2004-2006 Yıllarında Çıkan Muhasebe Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi” üzerine bir çalışma yapmıştır. Uysal bu çalışmada Muhasebe ve Bilim Dünyası dergisinde 2004-2006 yılları arasında çıkan muhasebe araştırmalarına yönelik atıf analizi yapmıştır.

Selimoğlu ve Uzay (2007), “Türkiye’de Denetim Alanında Yapılan Çalışmaların İçerik Analizi” ile ilgili bir çalışma yapmışlar. Bu çalışmada, 1995-2006 döneminde yayınlanan bağımsız denetimle ilgili makale ve bildirimleri incelemişlerdir. Çalışma sonunda, denetime olan ilgisinin yıllar itibarıyla artmakta olduğu ve özellikle finansal skandalların yaşandığı 2002 ve 2003 yıllarında en üst düzeye çıktığı tespit edilmiştir.

Sakin (2008), 1972-2007 tarihleri arasında yayımlanmış olan muhasebe ve finans makalelerini incelemiştir. Yapılan bu çalışmada, finans ve muhasebe makalelerinin nitel ve nicel karakteristiklerine ilişkin genel değerlendirmeler yapılması amaçlanmıştır.

Gücenme (2006), “1979-2005 Yılları Arasında Düzenlenen Türkiye Muhasebe Eğitim Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme” yapmıştır. Bu dönemde toplam yirmi dört sempozyum yapılmıştır. Sempozyum konularının değişen ekonomik koşullara uyum sağlama çabası içindeki muhasebe eğitiminin gündemini izleyebildiğini söylemek mümkündür. İlk yıllarda muhasebe eğitiminin mevcut durumu ve eksik yönleri yabancı ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele alınıp incelenirken, son yıllarda küreselleşmenin gerektirdiği uluslararası entegrasyona dayalı konuların ele alındığı görülmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmada 2011-2013 yılları arasında yapılan Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumları’nda kabul edilen bildirimler incelenmiştir. Kabul edilen bildirimlerin tam metnine elektronik ortamda yayınlanan “WORLD OF IFRS” dergisinin “Dergi Arşivi” bölümünde ulaşılmaktadır (<http://dergi.mumeyek.org/arsivler.php>).

Buradan bildirimler tek tek incelenerek, ilgili olduğu standart tespit edilmiştir. Veri analizinde kategorik veri analizi tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır.

Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir yöntem olan içerik analizi, yazılı materyallerin sistematik bir şekilde incelenmesine olanak sağlamaktadır. İçerik analizinde veriler düzenlenerek kodlanır, temalar belirlenir ve elde edilen bulgular değerlendirilir (Alkan, 2014: 44).

Araştırmada bildiriler; sayıları, ortak çalışmaların ağırlığı, çalışmaların odaklandığı standartlar, üniversiteler arasındaki paylaşımı ve araştırmacıların kullandıkları metodoloji gibi konular çerçevesinde incelenmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında toplam 91 bildiri incelenmiştir. Bu bildirilerin sempozyumlar arasındaki dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi, Birinci Uluslararası Türk Coğrafyası UFRS Sempozyumu’nda 20, İkinci Uluslararası Türk Coğrafyası UFRS Sempozyumu’nda 38, Üçüncü Uluslararası Türk Coğrafyası UFRS Sempozyumu’nda 33 bildiri sunulmuştur.

Tablo 1: Bildirilerin Sempozyumlar Arasındaki Dağılımı

Sempozyumlar	Sayı	Yüzde
1.Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu	20	21,98
2.Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu	38	41,76
3.Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu	33	36,26
TOPLAM	91	100

Sempozyumlarda sunulan bildirilerin niteliklerine göre dağılımı incelenmiş ve Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırma kapsamında incelenen bildirilerin, %48,36’sı teorik, %31,77’si ampirik ve %19,78’i uygulama çalışmalardan oluşmaktadır.

Tablo 2: Bildirilerin Niteliklerine Göre Dağılımı

Konular	1.Sempozyum	2.Sempozyum	3.Sempozyum	Toplam	Yüzde
Teorik	9	21	14	44	48,36
Amprik	8	12	9	29	31,77
Uygulama	3	5	10	18	19,78
Toplam	20	38	33	91	100

Bildirilerin konulara göre dağılımı Tablo 3’te verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde, bildirilerin sırasıyla, Meslek mensuplarının TMS/TFRS ile ilgili farkındalığı (%14,29), KOBİ TFRS (%9,89), Denetim (%9,89), UFRS’ye geçiş Süreci/Sorunlar (%7,70), Yeni TTK (%5,49) konularına odaklandığı görülmektedir. Diğer (%6,59) başlığı altında yer alan bildiriler genellikle Azerbaycanlı akademisyenlerce yazılmış ve UFRS kapsamı dışında kalan konulardır.

Tablo 3. Bildirilerin Konulara Göre Dağılımı

Konular(Standartlar)	1.Sem.	2.Sem.	3.Sem.	Toplam	Yüzde
TMS/TFRS Algılama Düzeyi/Farkındalık	5	4	4	13	14,29
TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu		1		1	1,10
TMS 2 Stoklar		2	1	3	3,30
TMS 7 Nakit Akış Tabloları		1	1	2	2,19
TMS 8 Muh. Pol. M. Tah. Değ. Ve Hatalar			1	1	1,10
TMS 10 Raporlama Dön. Sonrası Olaylar			1	1	1,10
TMS 11 İnşaat Sözleşmeleri	1			1	1,10
TMS 16 Maddi Duran Varlıklar		2		2	2,19
TMS 18 Hasılat			1	1	1,10

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar		1		1	1,10
TMS 23 Borçlanma Maliyetleri			1	1	1,10
TMS 33 Hisse Başına Kazanç	1	2		3	3,30
TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü	1	1	1	3	3,30
TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar		2		2	2,19
TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller			1	1	1,10
TMS 41 Tarımsal Faaliyetler		1	2	3	3,30
TFRS 1 TFRS'nin İlk Uygulaması	1			1	1,10
KOBİ TFRS	2	6	1	9	9,89
Denetim	4	2	3	9	9,89
Yeni TTK		2	3	5	5,49
Muhasebe Eğitimi	1	2		3	3,30
F. Raporlama Yolsuzlukları		2	1	3	3,30
UFRS/Finansal Analiz/SPK		2	1	3	3,30
Değerleme		1	1	2	2,19
Araştırmaların UFRS'ye Bilimsel Katkıları			1	1	1,10
UFRS-Kurumsal Şeffaflık			1	1	1,10
TFRS'nin Yabancı Yatırımcılar Üz. Etkisi		1	1	2	2,19
UFRS'ye geçiş Süreci / Sorunlar	4	2	1	7	7,70
Diğer		1	5	6	6,59
TOPLAM	20	38	33	91	100

Sempozyumlarda sunulan bildirilerin yazar sayısına göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir. Tablo 4'de de görüldüğü gibi çalışmaların %40,66'sı tek yazarlı, %41,76'sı iki yazarlı, %15,38'i üç yazarlıdır. Bu sonuçlara göre en çok çalışma ikili olarak yapılmıştır. Diğer taraftan, bildirilerden birisi 5, diğeri ise 9 yazarlıdır. Bu iki bildiri de ön lisans ve lisans öğrencileri tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 4: Bildirilerin Yazar Sayısına Göre Dağılımı

Yazar Sayısı	1.Sempozyum	2.Sempozyum	3.Sempozyum	Toplam	Yüzde
1	7	15	15	37	40,66
2	9	13	16	38	41,76
3	4	8	2	14	15,38
4 ve üstü	-	2	-	2	2,20
Toplam	20	38	33	91	100

Sempozyumlarda sunulan bildirilerin unvanlara göre dağılımı incelenmiştir. Tablo 5 'te görüldüğü gibi 91 bildiri, farklı unvanlara sahip toplam 169 yazar tarafından hazırlanmıştır. Bunların %8,29'u Profesör, %13,01'i Doçent, %25,46'sı Yardımcı Doçent, %11,24'ü Doktor, %11,24'ü Öğretim Görevlisi, %11,24'ü Araştırma Görevlisi, %6,51'i Yüksek lisans ve Doktora Öğrencileri, %13,01'i ise diğer unvanlara sahip yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Diğer grup, SMMM, YMM, Ön lisans ve Lisans öğrencileri ile farklı unvanlarla kamu kurumlarında çalışan kişilerden oluşmaktadır. Bu sonuçlara göre en çok Yardımcı Doçentlerin çalışmalarda yer aldıkları görülmektedir. Yardımcı Doçentleri, Doçentler ve diğer grup izlemektedir.

Tablo 5: Çalışmaların Unvanlara Göre Dağılımı

Yazarların Unvanları	Tekli Çalışma	İkili Çalışma	Üçlü Çalışma	Dört ve Üstü	Toplam	Yüzde
Prof. Dr.	-	9	5	-	14	8,29
Doç. Dr.	5	14	3	-	22	13,01
Yrd. Doç.	13	17	11	2	43	25,46
Dr.	7	6	6	-	19	11,24
Öğr. Gör.	1	11	5	2	19	11,24
Arş. Gör.	4	9	6	-	19	11,24
Öğrenci	4	4	3	-	11	6,51
Diğer	3	6	3	10	22	13,01
Toplam	37	76	42	14	169	100

Yazarların bağlı oldukları üniversiteleri belirlemek amacıyla Tablo 6 oluşturulmuştur. Buna göre, 79 bildiri Türkiye'deki üniversitelerin akademisyenlerince hazırlanırken, 12 bildiri yurtdışındaki üniversitelerin akademisyenlerince hazırlanmıştır. Tablo 6'da görüldüğü gibi, yurtiçinde en çok çalışmanın Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nce yapıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla diğer grup (SMM, YMM ve Farklı kurumlarda çalışan kişiler), Dokuz Eylül Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi izlemektedir. Burada dikkat çeken bir konu, Trakya Üniversitesi yayınlarının tamamının yüksek lisan öğrencisi tarafından hazırlanmasıdır. Diğer bir konu ise, yurtdışındaki yayınların tamamının Azerbaycanlı yazarlar tarafından hazırlanmasıdır.

Tablo 6: Yazarların Bağlı Olduğu Üniversitelere Göre Dağılım

Üniversiteler	Sayı	Üniversiteler	Sayı
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	7,33	Süleyman şah Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	5,83	İstanbul Aydın Üniversitesi	1
Trakya Üniversitesi	5	Haliç Üniversitesi	1
Balıkesir Üniversitesi	4,50	Erciyes Üniversitesi	0,50
Sakarya Üniversitesi	4,71	Anadolu Üniversitesi	0,50
Karadeniz Teknik Üniversitesi	3,50	İstanbul Tic. Üniversitesi	0,50
Okan Üniversitesi	3,50	Amasya Üniversitesi	0,50
Celal Bayar Üniversitesi	3	Yalova Üniversitesi	0,50
Bülent Ecevit Üniversitesi	2,66	Osmaniye Korkut Ata Ün.	0,50
Selçuk Üniversitesi	2,50	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	0,50
Hakkâri Üniversitesi	2,50	K. Maraş Sütçü İmam Ün.	0,50
Kırklareli Üniversitesi	2	Gaziantep Üniversitesi	0,50
Çankırı Karatekin Üniversitesi	2	Cumhuriyet Üniversitesi	0,50
İnönü Üniversitesi	1,66	Afyon Kocatepe Üniversitesi	0,33
Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1,50	Bozok Üniversitesi	0,33
Muğla Üniversitesi	1,50	Uşak Üniversitesi	0,33
Niğde Üniversitesi	1	Pamukkale Üniversitesi	0,33
Ege Üniversitesi	1	Şırnak Üniversitesi	0,33
R. Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	Azerbaycan Devlet Ziraat Üni.	1
Ordu Üniversitesi	1	Azerbaycan Devlet İktisat Üni.	1

Sinop Üniversitesi	1	Azerbaycan Devlet Tarım Ünivers.	7
Erzincan Üniversitesi	1	Azerbaycan Kolej Direktörü	1
Düzce Üniversitesi	1	Azerbaycan Kredi İt.Böl.	1
İstanbul Kavram	1	Azerbaycan Unibank	1
Maltepe Üniversitesi	1	Diğer	6,66
Toplam			91

5. SONUÇ

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır. Bu sürece paralel olarak, MUMEYEK Vakfı tarafından 2011 yılında başlamak üzere her yıl “Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu” gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmaların Türkçe konuşulan ülkelerde UFRS uygulamalarında öncülük yapacağı beklenmektedir.

Bu nedenle, MUMEYEK Vakfı tarafından gerçekleştirilen bu sempozyumların UFRS’ye olan katkılarını ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Araştırmada 2011-2013 yılları arasında yapılan Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumlarında kabul edilen bildirimler incelenmiştir.

Araştırma kapsamında toplam 91 bildiri incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen bildirimlerin, %48,36’sı teorik, %31,77’si ampirik ve %19,78’i uygulama çalışmalardan oluşmaktadır. Sempozyum kapsamında sunulan bildirimlerin sırasıyla, Meslek mensuplarının TMS/TFRS ile ilgili farkındalığı (%14,29), KOBİ TFRS (%9,89), Denetim (%9,89), UFRS’ye geçiş Süreci / Sorunlar (%7,70), Yeni TTK (%5,49) konularına odaklandığı görülmektedir.

Sempozyumlarda sunulan bildirimlerin %40,66’sı tek yazarlı, %41,76’sı iki yazarlı, %15,38’i üç yazarlıdır. Bu sonuçlara göre en çok çalışma ikili olarak yapılmıştır. Bu bildirimler, farklı unvanlara sahip toplam 169 yazar tarafından hazırlanmıştır. Bunların %8,29’u Profesör, %13,01’i Doçent, %25,46’sı Yardımcı Doçent, %11,24’ü Doktor, %11,24’ü Öğretim Görevlisi, %11,24’ü Araştırma Görevlisi, %6,51’i Yüksek lisans ve Doktora Öğrencileri, %13,01’i ise diğer unvanlara sahip yazarlar tarafından hazırlanmıştır. Bu sonuçlara göre en çok Yardımcı Doçentlerin çalışmalarda yer aldıkları görülmektedir.

Sunulan bildirimlerin 79’u Türkiye’deki üniversitelerin akademisyenlerince hazırlanırken, 12’si yurtdışındaki üniversitelerin akademisyenlerince hazırlanmıştır. Yurtiçinde en çok çalışmanın Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi’nce yapıldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla diğer grup (SMM, YMM ve Farklı kurumlarda çalışan kişiler), Dokuz Eylül Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi izlemektedir.

KAYNAKLAR

- AKDOĞAN, N. (2007). “Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanma Süreci: Sorunlar Çözüm Önerileri”. Mali Çözüm Dergisi, s.80.
- ALKAN, G. (2014). “Türkiye’de Muhasebe Alanında Yapılan Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma (1984-2012)”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.611, s.41-52.
- ALKAN, G. (2013). “Araştırmacıların UFRS Alanına Bilimsel Katkıları: UFRS Konusunda Yapılan Lisans Üstü Tezlere İlişkin Bir Araştırma”, Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu, Balıkesir.

- DİNÇ, E., ÇANKAYA, F. ve KAYA, U. (2009). “Türkiye’de Muhasebe Eğitimi Literatürünün İncelenmesi (1998-2008)”. 28. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, 20-24 Mayıs 2009 Alaçatı-Çeşme. ss.201-229.
- GÜCENME, Ü. (2006). “1979-2005 Yılları Arasında Düzenlenen Türkiye Muhasebe Eğitim Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.31, s.33-40.
- İŞSEVEROĞLU, G., ERCAN, C. ve ARACI, H. (2014). “Türkiye’de 2005-2013 Yılları Arasında UFRS Konusunda Yapılan Akademik Çalışmalara İlişkin Bir Araştırma”. 2.Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu, 29-31 Mayıs, Bursa.
- SAKİN, T. (2008). “A Content Analysis of Papers Published in Journal of The School of Business Administration: Accounting and Finance (1972–2007)”. İ.Ü. İşletme Fakültesi Dergisi, 37(1):13-21.
- SELİMOĞLU, K. S. ve UZAY, Ş. (2007). “Türkiye’de Son 10 Yılda Bağımsız Denetim Alanında Yapılan Araştırmalar: Literatür Taraması” Mali Çözüm İSMMMOMO Yayın Organı, s.39.
- ÖNCE, S. ve BAŞAR, B. (2010). “Türkiye’deki Akademik Araştırma Dergilerinde Muhasebe Alanında Yazılmış Makalelerin Analizi:(2000-2008)”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, s.45, s.55-68.
- UYSAL, Ö. (2009). “Muhasebe ve Bilim Dünyası Dergisinde 2004-2006 Yıllarında Çıkan Muhasebe Araştırmalarının Bibliyometrik Analizi”, XXVIII. Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, s.181-198.
- YERELİ, A. N., KAYALI, C., ÖZDOĞAN, B., GACAR, A. ve İZMİRLİ, F. A. (2010). “Uluslararası Muhasebe Eğitimi Literatüründen Bir Kesit: 1997-2008 Dönemi”. Ege Üniversitesi İİBF Ege Akademik Bakış Dergisi, 10(3):885-910.
- <http://dergi.mumeyek.org/arsivler.php> (ET:10.06.2016).
- <http://sempozyum.mumeyek.org/> (ET: 15.06.2016).

PİYASA EKONOMİSİ VE TÜRK CUMHURİYETLERİ: SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASINDAN SONRAKİ SÜREÇ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

MARKET ECONOMY AND TURKISH REPUBLICS: AN EVALUATION ON THE PROCESS AFTER DISSOLUTION OF THE SOVIET UNION

Dr. Süleyman Adil AŞCI

adilasci@hotmail.com

Öz

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını elde eden Türk Cumhuriyetleri gerek Türkiye gerekse diğer dünya ülkeleri için önemli bir pazar haline gelmişlerdir. Bu ülkeler, bir yandan yetmiş yıl süren sosyalist sistemle bağlarını koparıırken, diğer yandan kapitalist sisteme uyum sağlama yollarını aramaktadırlar. Bu çerçevede, bu uyum sürecinde neler yapılabileceği ve sonuç olarak piyasa ekonomisine geçişin en az kayıpla nasıl gerçekleştirilebileceği üzerinde durulmaktadır. Sovyetler Birliği, asıl sınırlarına çekilmiş bulunmaktadır. Ancak, gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Bu nedenle Türkiye, atacağı adımlarda Rusya'nın da desteğini almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, Türk Cumhuriyetleri, Kapitalizm, Piyasa Ekonomisi.

Jel Kodları: P10, P20, P30.

Abstract

The Turkish Republics, which gained their independence after the disintegration of the Soviet Union, have become an important market for both Turkey and the rest of the world. These countries are looking for ways to adapt to the capitalist system while tearing off their bonds with seventy years on going socialist system. Within this framework, it is focused on what can be done in this adaptation process and ultimately how the transition to the market economy can be realized with minimum loss. The Soviet Union is drawn to its original limits. However, it has not lost anything from his strength. For this reason, Turkey should take the support of Russia in its next steps.

Keywords: The Soviet Union, Turkish Republics, Capitalism, Market Economy.

Jel Codes: P10, P20, P30.

1. GİRİŞ

Kapalı bir ekonomide üretim, iç piyasa hacmi ile sınırlıdır. Piyasanın darlığı ya da yetersizliği hem üretimin çeşitlenmesini hem de birçok alanda üretimin en etkin yöntemlerle yapılmasını ve uygun teknolojilerin kullanılmasını önler. Bu nedenlerle bir ülkenin üretim kaynaklarını harekete geçirerek üretim düzeyini yükseltmesi ve ekonomik bakımdan kalkınması, piyasanın büyümesine bağlıdır. Piyasanın büyümesiyle ekonominin üretim gücünde sağlanan artışı etkileyen unsurlardan en önemlisi, ekonominin teknolojik yeniliklerle geliştirilmesi oluşturmaktadır.

Eski Sovyet sisteminde, üretim kaynaklarının devlet elinde olması, ekonomik kararların piyasa mekanizması yerine merkezi bir karar organı tarafından alınması ve emredici bir planlama mekanizmasının uygulanması nedeniyle, birliğe dahil ülkelerin ekonomik gelişmeleri ayrı ayrı değil, bir bütün olarak gerçekleşmiştir. Bu anlayışın sonucu olarak da merkeze çok sıkı kurullarla bağlı ekonomiler doğmuştur.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri, piyasa ekonomisine geçmek amacıyla büyük atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Bu ülkeler, atılımlarında dikkatlerini Türkiye'ye yöneltmişlerdir. Çünkü Türkiye, gerek bu Türk Cumhuriyetleri'nin batıya açılmaları yolunda tecrübeli bir örnek ve gerekse batılı şirketlerle daha önceye dayanan iş ilişkilerinin bulunması nedeniyle doğu ile batı dünyası arasında bir köprü konumundadır. Bu durum, ekonomisi gelişmiş ülkelerin de bu pazara girmelerinde önemli rol oynamıştır. Aynı zamanda, Orta Asya'da Türk yatırımcıları ve iş adamları için çok büyük bir pazar oluşmuştur. Türkiye, bu büyük pazardan faydalanmasını bilmelidir.

2. PİYASA EKONOMİSİNİN TANIMI VE KOŞULLARI

Piyasa Ekonomisi ya da kapitalizm; rekabete dayalı, kârı esas alan, özel mülkiyet, miras, sözleşme yapma, teşebbüs ve tercih özgürlüğünün güvence altına alınmış olduğu ve devletin fiyat mekanizmasının işleyişine en az düzeyde müdahale ettiği bir ekonomik sistem modelidir (Aktan 1994:15).

Piyasa ekonomisi yerine bazen "fiyat mekanizması", "serbest piyasa", "liberal ekonomi" ve "kapitalizm" deyimleri kullanılmaktadır. Bu kavramların hepsinin ortak özelliği, tam rekabet koşullarının mevcut olduğu piyasa yapısına dayanmalarındır. Bu nedenle de hepsinde, tam rekabet piyasasının varlığı, ortak unsurdur.

Ayrıca piyasa ekonomisi, "ferdiyetçilik" ve "demokrasi" gibi siyasi kavram ve kurumlarla da sıkı bir ilişki içindedir. Bunun sonucu olarak, piyasa ekonomisini gerek siyasi liberalizmden gerekse de ekonomik liberalizmden kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir. Çünkü siyasi liberalizmin, yani demokrasinin ekonomik bir bedeli vardır. Öte yandan, ekonomik sorunların çözümünde ekonomi teorisinin doğruları olduğu kadar, siyaset adamlarının da tercihleri söz konusudur. İşte bu gerçekler çerçevesinde piyasa mekanizması, işleyişini sürdürmektedir.

Dar ve basitleştirilmiş anlamıyla piyasa; mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı yerdir. Piyasayı daha geniş anlamda tanımlamadan önce, piyasa ekonomisinin var olması için gerekli şartların neler olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bir ülkede piyasa ekonomisinin var olabilmesi için ilk koşul, kişilerin ve hükmi şahsiyetlerin ekonomik karar ve tercih serbestliğine sahip olabilmeleridir. Ekonomik karar ve tercih serbestliği,

1. Çalışıp çalışmama serbestliğini,
2. Dilediği işte dilediği sürece çalışma serbestliğini,
3. Çalışmadan elde ettiği gelir ile servetten sağladığı gelirini dilediği gibi kullanma serbestliğini,

4. Teşebbüs serbestliğini,
5. Mülkiyet hakkını,
6. Devlet müdahalesinin en az olması şartını içine alır (Kılıçbay, 1985:8).

Piyasa ekonomisinin dayandığı "Bırakınız Yapsınlar-Laissez Faire" felsefesi, devletin ekonomiye müdahale etmemesini öngörür. Ancak "devlet" varlığı ile gerçek vazgeçilmez otoritedir ki, "Laissez Faire" taraftarları da bu gerçeği gördükleri için devleti inkâr etmemiş, fakat onun sadece "dış savunma" ve "iç güvenlik" ile sorumlu olmasını, bunun dışında herhangi bir tesire yol açmaması gereğini vurgulamışlardır.

Bir girişimde üretimin yönetimi, üretim araçları üzerinde kullanım gücü gerektirir. Bu kullanım gücünün oluşturulması ya da düzenlenmesi, mülkiyet hukukunun konusudur. Mülkiyetin tipik hukuksal oluşturulma biçimleri, üretim araçları üzerinde özel ya da kamusal mülkiyettir. Özel mülkiyette tek bir kişi ya da kişiler grubu, bir girişimin sahibi olabilir. Kamu mülkiyeti düzeni politikası bakımından, önemli çeşitlemeler karşımıza çıkabilir. Güdümlü piyasa ekonomilerinde öncelikle ulaştırma (demiryolu, posta, havayolları) ve elektrik, gaz ve su işletmeleri gibi kamu hizmetleri ve mali tekeller alanlarında çeşitli girişimler söz konusudur. Hizmet kesimindeki kamu girişimleri, mali tekeller kural olarak kar maksimizasyonu ilkesine göre değil, kamu yararı açısından ve maliyetin uzun-dönemde karşılanması ilkesine göre yönetilir. Temel düzen olarak merkezden yönetilen ekonomilerde; üretim araçları üzerinde kamu mülkiyeti, ağır basar. Piyasa Ekonomisi'nin yönlendirilmesindeki gelişmelerden ve merkezden yönetilen ekonomi ile ilgili emredici planlamadan elde edilen deneyimler, mülkiyetin hukuksal düzeninin bu belirleyici öneme sahip olmadığını göstermiştir. Büyük üretim birimlerinde üretim araçları üzerinde kullanım gücüne sahip olan, yani girişimin gerçek karar öznese, kural olarak kapitalin sahibi ile aynı kişi değildir (Putz, 1994:158-160).

Devletin ana görevleri, bununla ilgili olmak üzere ekonomiye yapılan dolaylı-dolaysız etkiler, sınırlamalar, yasaklar, kontrol serbest piyasa modeli karşısında devletçilik, piyasa ve plan tartışmalarına yol açmış ve bu tartışmalar günümüze kadar güçlenerek uzanmıştır.

2.1. Piyasa Ekonomisinin Temel Nitelikleri

Piyasa Ekonomisi'nin temel özellikleri; ferdiyetçilik ve özel mülkiyet, rasyonellik, tam rekabet ve görünmeyen el ile en iyinin yaşaması ilkesi olarak sıralanabilir.

2.1.1. Ferdiyetçilik ve Özel Mülkiyet

Bireycilik, bir ölçüde liberal görüşün sonucu olarak, toplumdaki her bireyin kendi çıkarı için çalışmasının, aynı zamanda toplum yararına olacağı inancını ifade eder (Üstünel, 1988:73).

Piyasa Ekonomisi'ni belirleyen temel özelliklerden biri, "ferdiyetçi" olmasıdır. Ferdiyetçilik; ferdi, toplumun temeli kabul eden bir görüştür. Bu görüşe göre toplum, fertlerin toplamından ibaret olup, herhangi bir toplumsal hareket, ancak toplumu oluşturan fertler, hür iradeleriyle böyle bir harekette bulunmayı isterlerse ortaya çıkabilir. Fertlere, dışarıdan herhangi bir görüş ya da davranış biçimi empoze etmek söz konusu olamaz. "Eşitlik" ve "adalet" gibi ahlâki sorunlar, eğer toplumu oluşturan bireyler tarafından benimsenip istenirse ortaya çıkarlar. Öte yandan bireylerin, kazandıklarını elde tutma hakları vardır. Bu hak; öylesine mutlak bir hak sayılır ki, hiçbir dışsal otorite, vergi toplama yoluyla da olsa bu hakkı kısıtlayamamaktadır (Savaş, 1978:47).

Böylece, piyasa ekonomisinin önemli bir özelliğini oluşturan "özel mülkiyet" kavramı da, bir daha ayrılmamacasına, ferdiyetçilikle bütünleşmektedir.

2.1.2. Rasyonellik

Piyasa Ekonomisi'nin bir diğer özelliği, ekonomik ve sosyal birimlerin "rasyonel" olduğunu kabul etmesidir. Bir başka deyişle fertler ister tüketici ister üretici olsunlar, kendileri ile ilgili kararları alırken, mevcut bütün bilgileri ve kendi tercihlerini dikkatle değerlendirir ve "kişisel çıkarları"nı en iyi şekilde koruyacak kararları alırlar. Bu temel varsayımın gerisinde, fertlerin "bencil" (egoist) oldukları varsayımı yatmaktadır (Savaş, 1978:48).

2.1.3. Tam Rekabet ve Görünmeyen El

Piyasa Ekonomisi'nin temel özelliklerinden biri, tam rekabet piyasasının varlığının kabul edilmesidir. Tam rekabet koşullarının mevcut olması, çok sayıda alıcı ve satıcının var olması demektir. Bu çok sayıdaki alıcı ve satıcılar kendi çıkarları peşinde koşarlarken, bütün toplumun yararına da hizmet ederler. Böyle bir hizmet, fertler tarafından ne önceden tasarlanır ne de bir otorite tarafından zorla yaptırılır.

Tam rekabet ortamında fertler, özgür biçimde aldıkları kararların diğer fertler üzerinde ne gibi bir etki yapacağı ile hiç ilgilenmezler. Ancak kendi çıkarlarını korurken, toplumsal çıkarların da en iyi şekilde korunup geliştirilmesine neden olurlar.

Uluslararası rekabet alanında, piyasaların (Avrupa Birliği-AB, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi-EFTA) açılmasının yanı sıra, anlaşmalarla koşulsuz bir en çok yararlandırma yükümlülüğünün (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması-GATT) üstlenilmesi yoluyla, eşit rekabet koşullarının sağlanmasının, rekabeti geliştirici bir işlevi söz konusudur (Putz, 1994:172).

2.1.4. En İyinin Yaşaması İlkesi

Kişisel çikara, mülkiyete ve dolayısıyla hürriyete dayanılarak ekonomik düzenin dengeye getirilmesi amacıyla, sınırsız zenginleşme imkânlarının, devletin adalet ve güven ortamı içinde sağlanması sonucu ortaya çıkan bir olgudur (Özgüven, 1991:181).

Burada, herkesin rasyonel davranıp, kendi çıkarını koruduğu ve davranışlarının başkalarını nasıl etkilediğine hiç aldırmadığı bir ortamdan söz edilebilir. Bu davranış biçiminde, kendi çıkarını gereği gibi koruyamayan ya da başkalarını da düşünenlerin ayakta kalması söz konusu değildir. "En iyinin" ya da "en uygunun" yaşaması diye adlandırılan bir ilkeyi de "ölen ölür, kalan sağlar bizimdir" sözleriyle özetleyebiliriz.

2.2. Piyasa Ekonomisinin İşleyişi

Piyasa Ekonomisi, insanların mutluluğunu hedef alan, özel mülkiyet ve teşebbüs hürriyetine dayanan bir piyasa düzenidir. Günümüzde cari olan kapitalist ekonomi sistemi, uzun bir gelişme sonucu meydana gelmiştir. Günümüzdeki kapitalizm, bir asır öncesinin kapitalizminden çok farklıdır. Devlet müdahalesinin bulunmadığı kendi kendine işleyen bir piyasa ekonomisi, artık bugün söz konusu değildir. Kamu yararını korumak için kapitalizmin dayandığı temel araçlar, bazı kayıtlamalara tabi tutulmuşlardır. Ancak, özel mülkiyet ve teşebbüs hürriyeti kapitalizmin esasını oluşturmaktadır. Üretim ve tüketim faaliyetleri sayısı, ekonomik birimlerin kararlarına göre meydana gelmektedir. Hangi malların ne miktarda üretileceği, nasıl üretileceğine esas itibariyle kar elde etmek için çalışan özel firmalarca karar verilmekte; gelir dağılımı, üretim faktörleri piyasasında teşekkül eden fiyatlara göre gerçekleşmektedir.

Hareket serbestliği ve kıt kaynakların rasyonel kullanılması ilkelerinden yola çıkan kapitalist düşünce, liberalizm ve ferdiyetçilik olmak üzere, başlıca iki temel felsefeye dayanmaktadır.

Liberalizm; ekonomide hürriyet prensiplerinin yararlılığını savunan bir görüştür. Ekonomik hayatta insanların serbestçe hareket etmelerinin gereğine inancı açıklar. Her fert, dilediği gibi hareket ederek, arzuladığı mesleği seçebilmeli, kar ve zararı kendisine ait olmak üzere istediği teşebbüslerde bulunmalıdır. Ekonomide serbest rekabetin hâkim olması esastır. Devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkılır. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sözü, liberalizmin parolasıdır. Ferdietçilik, kişi ve hürriyetlerinin ön plana alınmasıdır. Ekonomide her ferdin kendi menfaatine uygun olarak çalışmasının aynı zamanda toplum yararına olacağı inancını ifade etmektedir. Buna göre, ferdin menfaatlerini azamileştirmesi, aynı zamanda toplum çıkarınadır. Fert ve toplum arasında, bir menfaat çatışması söz konusu değildir. Piyasa Ekonomisi'nin en belirgin özelliği, üretim araçları ile tüketim maddelerinde sınırsız mülkiyet hakkının esas alınmasıdır. Özel mülkiyetin tanınması, ferdin çalışma arzu ve gücünü artırıcı yönde etki yapar. Kapitalist düzende, her türlü maddi vasıtaya sahip olabilen ve bunları miras yoluyla çocuğuna bırakabileceğini düşünen kimseler, faaliyetlerinde en yüksek karı elde edecek şekilde hareket ederler. Miras hakkının tanınması, özel mülkiyet içinde bir teminattır. İsteddiği her konuda sözleşme hakkına sahip fertler için alışveriş serbestliği, hukuki bir teminata bağlanmış olur. Kapitalist düzende özel mülkiyet ve sözleşme yapma serbestliğine bağlı olarak fertler, kurum ve ortaklık kurma imkânına sahiptirler. Kapitalist sistemde özel mülkiyet, miras hakkı, sözleşme yapma ve ortaklık kurma hakkı, düzenin dinamizmini teşkil eder. Özel mülkiyet sınırlanır ve yasaklanırsa, miras hakkı ortadan kaldırılırsa toplum, dinamizmini kaybetmektedir (Demirci, 1996:54).

Kapitalizmde, ekonominin temel sorunları, fiyat ya da piyasa mekanizması tarafından çözülmektedir. Fiyatların oluşması, piyasada serbest bir şekilde ortaya çıkacak olan arz ve talebin karşılıklı işleyişine bağlıdır. Piyasada, tam rekabet şartları hâkimdir. Fiyatlar, bu şartlar altında meydana gelmektedirler. Fertlerin ve üretim faktörlerinin gelirleri, piyasada arz ve talebe göre oluşur. Tüketiciler, müteşebbisler, emek ve sermaye sahipleri ekonomik faaliyetlerini kendi iradeleriyle tayin ederlerken, kendi çıkarları yönünde hareket etmektedirler. Fakat sonuçta; toplumda, refah azamileştirilerek ekonomik faaliyetler ekonomik bir şekilde yürütülmektedir. Böylece, fiyat mekanizması ile üretim kaynaklarının en etkin bir şekilde kullanılması kolaylaşmaktadır. Ayrıca toplum için en yararlı görülen malların en uygun metotlarla üretimi gerçekleşmektedir. Piyasa mekanizmasının iyi işleyişi ile kaynakların tam kullanımı sorunu da otomatik olarak bu şekilde çözümlenmektedir. Örneğin, bir ekonomide bol miktarda işgücü varsa; serbest piyasada ücretler, emek arz ve talebine göre oluşacağından, düşük bir seviyede belirecektir. Düşük ücretle işçi çalıştırmak isteyenlerin emek talebi artarak, işsizlik ortadan kalkmış olacaktır. Aynı mekanizma, diğer faktör piyasalarında da işleyerek, ekonominin genel dengesi, tam kaynak kullanımı seviyesinde korunmaktadır (Demirci, 1996:55).

Her ekonomik birim, kendi planını, bağımsız olarak hazırlar ve planı hazırlarken piyasaya uyum sağlar ya da piyasadaki koşulları dikkate alır. Buna göre, ekonomik birimlerin piyasaya uygun kendilerine mahsus bir koordinasyonları vardır. Fiyatlar ve gelir; piyasalarda, başka bir deyişle satış anlaşmaları, ücret anlaşmaları, kira anlaşmaları ve borç anlaşmaları gibi anlaşmalar yoluyla sunanlar ve istem yapanlar arasında oluşur. Ortaya çıkan fiyatlar ve gelirler, ekonomik birimlerin kendi planlamaları için dikkate alacakları temel göstergeleri oluştururlar. Genel ekonomik düzen, bağımsız ekonomik birimlerin sorumlu yöneticilerinin birbirinden bağımsız, tek tek ekonomik kararlarının sonucu olmaktadır (Putz, 1994:48).

Piyasa Ekonomisi'ni benimsemiş bir toplumda üretim kaynaklarının gelişmesi problemi de kendiliğinden çözümlenmiş olacaktır. Bu sistemde kendi iradeleri ile hareket eden ve kar imkânları ile geniş ölçüde tahrik edilen müteşebbisler, yeni yatırımlara girişecekler ve yeni mallar bulup, piyasaya süreceklerdir. Bunların gayretleri sonucu, yeni buluş ve teknolojik ilerlemelerle üretim kapasitesi genişleyecektir. Bu şekilde bir piyasa ekonomisi, hiçbir ülkede uygulanmamaktadır. Her ülkenin ekonomik ve sosyal şartlarına, doğal kaynakları ve teknolojiye göre değişik şekiller altında görülmektedir.

Sistemin savunucuları, müteşebbislerin yalnız günlük çıkarlarını değil, geleceği de düşünmek zorunda olduklarını, bunun ise bir tür yazılı olmayan plan olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca üretim birimlerinin her zaman ürettikleri malları piyasa fiyatından yüksek fiyata satmaları ve üretim araçlarını da piyasa fiyatından düşük fiyata temin etmeleri mümkün değildir. Bu açıdan, kârın artırılmasının, verimliliği artırmaya bağlı olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca, serbest olarak tasarruf ve yatırımda bulunmanın fazla kâr elde etmeğe engel olacağını, zira karlı olmaya başlayan üretim alanlarına sermaye akımının artacağını, bu suretle doğacak rekabet sonucu aşırı karın ortadan kalkacağını ifade etmektedirler. Öte yandan devlet de tekelleşmeye karşı tedbirler almaktadır.

3. PİYASA EKONOMİSİ VE TÜRK CUMHURİYETLERİ

3.1. Azerbaycan: Ekonomik Sorunlar ve Beklentiler

Azerbaycan, bütün Türk Dünyası için son derece önemli bir bölgede yer almaktadır. Türk Dünyası doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığında, Hazar Denizi'nin batısında bulunan Azerbaycan, Anadolu gibi Türk Dünyası'nın batısında yer almaktadır. Bu konumuyla Azerbaycan, Türkiye ile Türk Dünyası arasında bir köprü olarak nitelendirilebilir. Azerbaycan zengin petrol yataklarına sahip olup, bu durum Sovyetler Birliği'ni ve Batı Dünyası'nı, Azerbaycan üzerinde hassas davranmaya sevk etmektedir (Yalçınkaya, 1997:444).

Azerbaycan'ın piyasa ekonomisine geçiş süreci, Haziran 1991 yılında yürürlüğe giren "Ekonomik Bağımsızlık Temeli" kanunu ile başlamıştır. Ekonomik Reform Paketi olarak adlandırılan bu süreç; özellikle yabancı yatırımları koruma, özelleştirme gibi konuları içermektedir (Özlenen vd., 1996: 88).

Özelleştirme alanında çeşitli önlemlere rağmen, somut adımlar atılamamıştır. Bu konuda temel teşkil edecek bir kanun tasarısı, Ağustos 1991'de çıkarılmıştır. Devrik Lider Muttalibov'un düşüncesine göre piyasa ekonomisine geçiş için acele edilmemeliydi. Ocak 1992'de ekonomide monopolleşme ve devlet kontrolünün bertaraf edilmesi amacıyla, ilk adımlar atılarak; devlet işletmelerinde çalışanların dörtte üçünün işlerini bırakmaları, dörtte birinin de devlette kalmaları gerekiyordu. Bu planların realize edilmesi durumunda; devletin, işletmeleri ve bu işletmelerin gelirleri üzerindeki kontrol gücü, ortadan kalkıyordu. Muttalibov'un devrilmesinden sonra, ekonomi alanındaki politik reformlara yeni bir rota önerilmesine rağmen, henüz bu konuda somut bir gelişme ortaya konulamamıştır (Götz vd., 1992:63).

Azerbaycan'da, Piyasa Ekonomisi'nin temel kurumları henüz oluşturulmaktadır. Merkez Bankası yeni kurulmuştur. Ülkede geçerli para birimi olarak, tedavüle sunulan para birimi Manat'tır. Mevcut bankalar, devletindir ve hukuken Moskova bankalarının şubeleridirler. Çağdaş bankacılık hizmetleri henüz yerleşmemiş, sermaye piyasası fikri de oluşmamıştır. Mevcut sigorta kuruluşları da devletin elindedir (Avşar vd., 1994:54).

Bütün bunlara rağmen; Azerbaycan Hükümeti tarafından, özelleştirme alanında cesur olarak nitelendirilebilecek kararlar alınmaktadır. Örneğin; Azerbaycan Tarım Bakanlığı, tarım sektöründe 1997 yılı içinde, 2790 işletmenin özelleştirileceğini açıklamıştır (Avrasya Dosyası, 1997:6) Bu da ülkenin, Piyasa Ekonomisi'ne geçiş konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermektedir. Bu amaçla Azerbaycan Hükümeti, 1 Eylül 1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere uluslararası taşımacılık yapan araçlardan, Azerbaycan Cumhuriyeti sınırlarından geçişlerinde, gümrüksüz olarak 200 litreye kadar yakıt geçirebilecekleri, belirtilen miktardan fazla yakıt geçirdiklerinde ise; sınır kapılarında, her fazla litre benzin için 0,3 ABD Doları, her fazla dizel yakıtı için ise 0,2 ABD Doları tutarında gümrük resmi alacağını, karara bağlamıştır (Avrasya Dosyası, 1997:7).

Ülkenin dışa açılması, dolayısıyla piyasa ekonomisine geçiş çabaları sonucu, bağımsızlıktan bu yana çeşitli borç ya da alacak ilişkileri de ortaya çıkmıştır. Azerbaycan Hükümeti, 1998 yılında dış

borç ödemelerine 83.754 milyon Dolar ayırmayı planlamaktadır. Bunun 57.416 milyon Doları anapara, 26.338 milyon Doları ise, faiz ödemelerini içermektedir (Avrasya Dosyası, 1997:6).

Piyasa ekonomisi ve serbest dış ticaret, ülkenin ekonomi politikası hedeflerini göstermektedir. Ülke, 1997'den beri Dünya Ticaret Örgütü'ne katılma çabaları içerisinde (Auswärtiges Amt, 2016).

Döviz rezervleri, devlete önemli yatırımlarında; sosyal yardımlar, ücret ve maaşların artırılması gibi önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle, Uluslararası Para Fonu (IMF), önümüzdeki yıllarda Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'da güçlü ve istikrarlı büyüme beklemektedir. Öte yandan Azerbaycan, bu istikrarlı büyümeyi özellikle petrol dışı sektörlerde artışlarla beklemektedir. Diğer olumlu bir gelişme olarak, Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olma niyetinde olması görülebilir (Yazdani, 2016).

3.2. Özbekistan: Ekonomik Sorunlar ve Beklentiler

Etnik gerginlikler, ekonomik yoksunluklar, ekolojik kirlenme ve politik kargaşa gibi sorunlar, diğer cumhuriyetlerde olduğu gibi Özbekistan'da da mevcuttur ve gündemi oluşturmaktadır. Ülke, bu sorunları çözümleme yolunda istikrarlı bir politika izlemektedir (Avcı, 1997:1305).

Özbekistan'da bağımsızlık sonrası genel ekonomik göstergeler, piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşayan diğer cumhuriyetlerle benzerlik taşımaktadır. Enflasyon, işsizlik ve fiyat artışları, bu geçiş sürecinin zorluklarını teşkil etmektedir. Piyasa Ekonomisi'ne geçiş sürecinde önemli bir rol oynayan özelleştirme girişimleri, Özbekistan'da diğer cumhuriyetlerden önce başlamış olup, özellikle tarım sektöründe özelleştirme çalışmalarında önemli mesafeler kat edilmiş bulunmaktadır. Bu amaçla, 1992'de çıkarılan özelleştirme ile ilgili bir yasayla sürdürülmektedir. Bunun yanında, Haziran 1991'de yabancı işletmelerin ortak yatırımlar kurmalarını teşvik eden "Yabancı Sermaye Kanunu" kabul edilmiştir (Erbay, 1996:143).

Özel mülkiyet kavramının toplumda henüz yerleşmemiş olması, gayrimenkullerin kullanım haklarının devlet daireleri ve kuruluşlarında bulunması, bunların ise ellerindeki gayrimenkulleri özelleştirme komisyonuna devretmekte isteksiz davranmaları gibi nedenlerle bu çalışmalar, beklendiğinden çok daha yavaş ilerlemektedir. Bankacılık alanında ise; piyasa ekonomisinin gereksinim duyduğu düzeye ulaşabilmek için; yasal düzenlemelere başvurularak, günümüz bankacılık sisteminde var olan işlemlerin uygulanmasına başlanması öngörülmektedir (Avcı, 1997:1314).

Özbekistan'da, bağımsızlığın ilanından günümüze kadar piyasa ekonomisine geçişin gerçekleştirilmesi amacıyla fiyatların serbest bırakılması, özelleştirme, mülkiyet, maliye ve yabancı sermaye alanlarında, reform niteliğinde adımlar atılmıştır. Ancak; halen üretim ve ticaret alanında merkezi planlama söz konusudur. Ayrıca, dağılan SSCB'deki merkezi üretim planlaması döneminde sanayileşmiş cumhuriyetlere hammadde, bunların içinde özellikle pamuk, sağlanması amacına yönelik organize edilen ekonomik yapıda, radikal bir değişim gerçekleştirilememiştir (Özlenen vd., 1996:84).

Ülke, dış yatırımlar konusunda kurulacak yeni tesislerin, küresel işletmeler şeklinde olmasını istemektedir. Kurulan ortak işletmeler, bir devlet kuruluşuyla ortaklık yapma zorunluluğunda olduklarından, Özbek devlet kuruluşlarının yavaş işlemesi sonucu, yeterince verimlilik sağlanamamaktadır. Bunu önlemek amacıyla devlet başkanı İslam Kerimov, yayınladığı bir emirname ile yabancı yatırımcılara uygulanmakta olan döviz gelirlerinin vergilendirilmesinin beş yıl süreyle kaldırılmasını, ülkeye olan döviz giriş ve çıkışları ile bankalarda döviz hesabı açılmasını, serbest bırakmış bulunmaktadır. Bu da ülkenin, piyasa ekonomisine geçme yolunda ne kadar kararlı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Avcı, 1997:1314).

Özbek Ekonomisi'ne devlet hâkimdir. Bu nedenle, tamamen çeşitlendirilmiş ve döviz kontrol sistemleri tarafından karakterize edilmiş değildir. Genel Ekonomik büyüme, dikkate değerdir. Tüketici fiyat endeksleri değerleri, saydam olmayan bir kur politikası ve belirsiz anket yöntemleri eleştirilebilir. Ayrıca, olası olduğuna Rusya krizi, birçok Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'na üye cumhuriyetlerdeki döviz kurlarındaki hareketlilikleri, ana ihraç ürünleri olan gaz, metaller ve pamuk fiyatlarının düşük olması, yurtdışındaki Özbek işçilerin ülkeye para transferlerinin azalması, ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Ülkede, özel teşebbüsün geliştirilmesi için çabalar sarf edilmektedir. Küçük ve orta ölçekli yabancı bir işletmenin karşılaşılabileceği sorunlar şu şekilde sıralanabilir (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Para transferi sorunları (Döviz kontrolü, nakit ödemelere ilişkin kısıtlamalar ve dolaşımdaki paranın kontrolü amacıyla kendi hesabına erişim kısıtlamaları, karaborsadan kaynaklanan döviz kontrolü)
- 2- Özel sektördeki ithalat güçlükleri
- 3- Bürokrasi ve yolsuzluk
- 4- Yüksek kredi faiz oranları
- 5- Birçok sektördeki devlet tekelleri

Özbekistan'ın stratejisi, halihazırda işlemekte olan endüstrinin hammadde bağımlılığını ortadan kaldırmaktır. Bunun için özellikle göz önünde bulundurulmuş sektörler (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrisi
- 2- Gaz Üretim ve İşleme
- 3- Enerji üretimi ve Dağıtım
- 4- Ulaştırma altyapısının modernizasyonu ve yaygınlaştırılması
- 5- Kimya ve İnşaat Malzemeleri sektörü
- 6- Gıda Endüstrisi
- 7- Kablosuz Haberleşme
- 8- İçme suyu temini ve sulama
- 9- Genel eğitim okulları, meslek okulları ve liselerin yeni inşaat ve ekipmanları ile yenilenmeleri

Özbekistan Orta Asya'nın en kalabalık ve Kazakistan'dan sonra ekonomik olarak en önemli ülkesidir. 1990'lı yılların başlarında Özbekistan, Orta Asya'nın "ekonomik lokomotifini" olarak kabul edilmiştir. Yükselen hammadde fiyatları, güçlenen Kazakistan ekonomisi ve 1996'dan bu yana giderek kısıtlayıcı ekonomi politikaları nedeniyle Özbekistan, Kazakistan karşısındaki liderliğini kaybettiği söylenebilir. Özbekistan, her şeyden önce yeni yatırımlar yapabileceği petrol ve gaz sektöründe atılımlar yapabilir. Böylelikle, otomotiv sektörünün daha da geliştirilmesi sağlanabilir. Öte yandan, dünyanın en büyük pamuk üreticilerinden biri olması da ülkenin artılarından. Uluslararası ekonomik aktörler için büyük bir tüketici potansiyelinin bulunması, enerji maliyetlerinin düşüklüğü ve ucuz işgücünün bulunması, ülkenin avantajları olarak görülebilir (Hetsch ve Shunusalieva, 2016).

3.3. Kazakistan: Ekonomik Sorunlar ve Beklentiler

Kazakistan, Rusya'nın bilim ve teknoloji merkezi olarak nitelendirilebilir. Çünkü, ülkede bulunan Baykonur Uzay Üssü, tamamen Rus denetim ve korumasında olmasına rağmen, faaliyetlerine devam etmektedir. Ülkede, aynı zamanda Rusya'nın atom ve atom silahları denemeleri yapılmaktadır. Zengin doğal kaynaklara ve teknolojik bilgi birikimine sahip olan ülkede, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Rus ve Ukrayna menşeli sanayi kuruluşlarının yoğun olarak faaliyet göstermeleri nedeniyle, tarım sektöründen çok, endüstri gelişmiştir (Özlenen vd., 1996:82). Bu

sayede, önemli ekonomik ve siyasi bir güç olarak dünya ülkeleri arasındaki yerini alma yolunda hızla ilerlemektedir.

Geniş mineral kaynakları, reform hareketleri ve siyasi istikrar, ülkeye yabancı yatırımların artan bir şekilde gelmesine neden olmuştur. Doğrudan yatırımların çoğunluğu, birbirine bağlı küresel işletmeler, %100 yabancı sermayeyle kurulmuştur. Kazakistan, 800 milyon Doları Almanya'dan, 198 milyon Doları Avusturya'dan, 166 milyon Doları Türkiye'den olmak üzere, farklı kaynaklardan toplam 1,6 milyar Dolar ihracat kredisi almış, Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD)'ndan da 1,9 milyar Dolar Kalkınma Yardımı sağlamıştır (Avrasya Dosyası, 1997:5).

Kazakistan'da 1996 yılı için toplam yatırımların %64'ü, özel girişimciler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. 1996'daki yatırımlar, 1995'e göre %34,9 azalarak, 92,5 milyar Tenge (Yaklaşık 123 milyon Dolar) tutarında gerçekleşmiştir. Üretim amaçlı olmayan yatırımların payı, 1996 yılındaki toplam yatırım hacminin %25'i kadar realize edilmiştir. Yakıt, demir ve demir dışı metalurji sektörlerindeki yatırımlar, ülkedeki asıl yatırım alanlarını oluşturmaktadır (Avrasya Dosyası, 1997:5).

Kazak Yönetimi, ülkeye daha çok yabancı sermaye çekmek amacıyla, 28 Şubat 1997 tarihinde, bir Başkanlık Kararnamesi yayınlamıştır. Kararname, yabancı yatırımcılara birçok kolaylığın yansira, yabancı sermayeye, yasal koruma da sağlamaktadır. Yeni oluşturulan Devlet Komitesi, yatırımlarla ilgili tek devlet kuruluşudur.

Yatırımcıların,

1. Gelir vergisi, toprak vergisi ve mülk vergisinde yatırımın ilk beş yılında %100, ikinci beş yılda %50 oranında indirimlerden yararlandırılması,
2. Yatırım projelerini gerçekleştirirken ithal edilen teçhizat, hammadde ve diğer gereçlerin gümrüklerden kısmen veya tamamen muaf tutulması, gibi bazı kolaylıklar temin etmeleri söz konusudur (Avrasya Dosyası, 1997:5).

Ülkedeki özelleştirmenin amacı, merkezi planlı bir ekonomiden, piyasa ekonomisine geçmektir. Uygulanan politika, mevcut devlet işletmelerinin anonim şirketler haline dönüştürülmesini ve hisse dağıtımını yoluyla halkın, özelleştirme sürecine katılımını sağlamaktır (Kazakistan Ülke Raporu, 1996:74).

Ülke Ekonomisi; kamu ve özel olmak üzere, iki tür mülkiyeti tanımaktadır: Özelleştirme Programı çerçevesinde, 2100'ü tarım sektöründe olmak üzere, küçük ve orta ölçekli toplam 15.000 tesis satılmış ve 40.000 yeni çiftlik oluşturulmuştur. Ülkedeki kamu tesislerinin %70'i, diğer bir deyişle 150.000 tesisin 120.000'i, özel teşebbüsün elindedir. Özelleştirme çalışmalarını sürdürmekte olan Kazakistan, 1996 yılı içinde 33 kuruluşu özelleştirmiştir (Avrasya Dosyası, 1997:5).

1992'de 20, 1996 yılı içinde ise, 4056 devlet işletmesinin özelleştirilme işlemleri tamamlanmıştır. Kazakistan Hükümeti, bu özelleştirme faaliyetlerini 1997 yılı içinde tamamlamayı planlamaktadır (İbadullaev Azamat vd., 1997:1219).

Özelleştirilen bu tesislerden 16'sını, 9 ülke satın almıştır. Bu ülkeler sırasıyla; ABD, İngiltere, İsviçre, İsveç, Belçika, Japonya, Güney Kore, Kıbrıs Rum Kesimi ve Rusya'dır. Kazakistan'da, 1997-1998 yılları içinde, 166 tesisin özelleştirilmesi planlanmaktadır. 2005 yılına kadar ülkede gerçekleştirilecek özelleştirme operasyonları sonucunda elde edilen kaynaklarla, yaklaşık 5 milyar Dolar tutarında yeni yatırımın yapılması hedeflenmektedir (Avrasya Dosyası, 1997:5).

Kazakistan'da önce serbest teşebbüsün geliştirilmesi söz konusudur. Günümüze değin küçük ve orta ölçekli işletmeler daha az gelişmişlerdir. Devlet tekelleri önemli sektörler hâkimdir.

Kazakistan'da için faaliyette bulunan yabancı şirketler, çeşitli sorunlarla karşı karşıyadırlar (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Devlet ve politikadan kaynaklanan kısıtlamalar, öte yandan stratejik öneme sahip endüstrilerin devletçe desteklenmesi, her zaman korunması garanti altına alınmakta, dolayısıyla her zaman devlet müdahalesine imkân tanımaktadır.
- 2- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ)'lerin çok az gelişim göstermeleri
- 3- Nispeten yüksek Kredi Faiz Oranları
- 4- Bürokrasi ve Yolsuzluk.

Buna karşılık Kazakistan, üretim endüstrisini geliştirmeyi büyümenin olmazsa olmazı olarak benimsemektedir:

- 1- Yağ üretim ve işleme
- 2- Gaz üretim ve işleme
- 3- Uranyum, bakır, çinko, karbon, demir cevheri gibi doğal kaynakların işlenmesi
- 4- Enerji üretimi ve dağıtımı
- 5- Ulaştırma, kimyasallar, inşaat malzemeleri, gıda sanayi ve tarımın altyapı, modernizasyon ve genişletilmesi
- 6- Kablosuz Haberleşme
- 7- İçme suyu temini ve sulama
- 8- Genel eğitim okulları ve meslek okulları, hastaneler gibi tıbbi tesislerin ve polikliniklerin modernizasyonu için yeni inşaat ve ekipmanları

Ülkede, yüksek kaliteli ticari mallara farkındalık artmakta olup; Kazakistan, daha çok yabancı dış yatırımcılarla ilgilenmektedir.

3.4. Türkmenistan: Ekonomik Sorunlar ve Beklentiler

Türkmenistan, SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri'ndendir. Diğer Türk Cumhuriyetleri gibi yıllarca Rus egemenliğinde yaşamış, buna rağmen ulusal kimliğini kaybetmemiş, yeraltı ve yerüstü zenginliklerine sahip bir ülkedir. Zengin doğalgaz, petrol gibi kaynaklara sahip olmakla birlikte, bunun yanında, bir tarım ve hayvancılık ülkesidir.

Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov, piyasa ekonomisi kurallarıyla, ülkenin ekonomik potansiyelini geliştirmeye ve devletin sanayi, sosyal politika, bilim, sağlık ve ulusal kültürün gelişimindeki rolünü korumaya yönelik çalışmalar yapmıştır (Türkmenistan İgeme Ülke Profili, 1992:1).

Ekonomik yapılanmada, çeşitli güçlüklerle karşılaşıldığından, bu güçlükleri aşabilmek amacıyla, piyasa ekonomisine geçişte 10 yıllık bir program uygulanmaya başlanmıştır (Sönmez, 1996:69).

Türkmenistan Hükümeti, giderek artan bütçe açığını kapatabilmek amacıyla, kapsamlı bir özelleştirme programı uygulamaya çalışmaktadır. Ocak 1992'de konutların özelleştirilmesine başlanmış, bunu özel küçük ticari işletmelere izin verilmesi izlemiştir. Özelleştirme; tarım sektöründe ise, boş arazilerin bir bölümünün 10 yıl süre ile çiftçilere kiralanması şeklinde kendini göstermiştir. Sanayi Sektöründe ise, 160 fabrika işçilere kiralanmıştır. Gelecekte, küçük sanayi işletmelerinin özel kişilere devri ve bu kişilerce yeni işletmeler kurulmasının teşvik edilmesi öngörülmektedir (Türkmenistan Ülke Raporu, 1996:127).

Ülkeye yatırım yapmak isteyen yabancılar, Türkmenistan projelerinin, jeopolitik gelişmesini beklemektedirler. Uluslararası küresel işletmeler, şu an için gelişmeleri uzaktan takip edip, bazı küçük petrol işletmeleri gibi işletmelerle yatırım yapmaktadırlar. 1992 yılında ülke çapında özelleştirmeye

geçilmiş, ancak birkaç büyük işletme özelleştirilmiştir. Özelleştirme, yabancı yatırımcılara da açıktır. Ancak öncelik, Türkmen yatırımcılara aittir. Kamu işletmeleri, sürekli olarak mali yardımlardan yararlanmaktadırlar. Özel sektör ise, ekonomik faaliyetin ancak %5'ini oluşturmaktadır. Devlet Başkanı Saparmurad Niyazov, sosyal çalkantılar endişesiyle 1992 ve 1993 yıllarında iki defa fiyatların serbest bırakılmasına izin vermiştir. Halkın hoşnutsuzluğunu gidermek için; elektrik, su ve gazın ücretsiz olarak kullanılması sağlanmıştır. Reformlara yönelik bu oyalayıcı tutum, bugüne kadar Uluslararası Para Fonu'nun sağlayacağı bütün kredi olanaklarını durdurmuştur. Dışa bağımlılığı göz önüne alarak Türkmenistan, dış ticarete ve yabancı yatırımcılara ilişkin mevzuatını, serbest piyasa yönünde değiştirmiştir (Avşar vd., 1997:81-82).

Türkmenistan'da piyasanın geliştirilmesi kolay olamamaktadır. Ülkenin amacı, piyasayı yabancı yatırımcılar için daha cazip hale getirmektir. Piyasanın gelişmesine engel olan nedenler şu şekilde sıralanabilir (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Hükümetin sıkı ekonomik düzenlemeleri,
- 2- Bürokratik karar verme yollarının uzunluğu,
- 3- Piyasa odaklı reformlar yönünde isteksizlik,
- 4- Siyasi amaçlı ihaleler,
- 5- Kısıtlayıcı vize rejimi
- 6- Yaygın yolsuzluk
- 7- Geliştirilememiş bir eğitim sistemi
- 8- Yağ ve gaz gelirlerinin kötüye kullanımı,

Ekonomik göstergelerini içeren İstatistiksel veriler, Türkmenistan'da stratejik resmi bilgiler olarak kabul edilmekte, bu nedenle resmi olarak kullanılmamaktadır. Ülkede bir İstatistik Ajansı bulunmasına rağmen, örneğin gerçek Gayrisafi Yurtiçi Hasıla büyüme bilinmemektedir. Günümüzde kamu yatırımlarının kanalize edilmesi ve yatırımların devletçe kanalize edilmesinin planlandığı sektörler ise şu şekilde sıralanabilir (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Petrol ve Gaz İşleme Endüstrisi
- 2- Yağ İşleme Endüstrisi
- 3- Gıda Maddeleri Endüstrisi
- 4- Tüketici Eşya Endüstrisi
- 5- Yapı Gereçleri Endüstrisi
- 6- Kimya Endüstrisi
- 7- Lojistik
- 8- Ulaşım ve Trafik

3.5. Kırgızistan: Ekonomik Sorunlar ve Beklentiler

Kırgızistan emre dayalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçerken, birçok büyük sosyal ve aynı zamanda ekonomik sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunlar;

1. Finansal kaynakların kısa dönemi içeren güvenlik ve uzun dönemi içeren sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerle ilgili politikaları gerçekleştirmek için var olup olmadığıdır. Bu harcamalar, geçmişte hükümet bütçesinin harcamalarının yarısından fazlasını oluşturmuştur. Her ne kadar 1991 ve 1992'deki sosyal harcamalarda yarıya yakın azalma olduysa da, bu azalmanın devam etmesi için gerekli girişimlere devam edilmesi,

2. Reformlar döneminde halkın çektiği sıkıntıların önlenmesi için adımlar atmaktır. Günümüzde hükümet tarafından alınan tedbirler, yaralayıcı olabilmektedir. Bütçe kesintileri, fakirliğin korunmasına engel teşkil edebilmektedir. İşsizlik oranı yükseldiği gibi, sağlık ve eğitim

hizmetlerinde de düşüşler yaşanmaktadır. Bu nedenle fakirliği önleyecek uygun gelir dağılımları için adımlar atılması,

3. Uzun dönemli planlarla etkin ve verimli bir sağlık ve eğitim sistemi oluşturulması, aynı zamanda sosyal gelir yardımları ve işe yerleştirme hizmetleri için çalışmalarda bulunulması olarak sıralanabilir (Kyrgyzstan, 1993:8).

Sınırlı fonlar ve özel teşebbüsün yetersizliğine rağmen Kırgızistan; insan kaynaklarını geliştirmekte, tarihsel olarak başarılı olmuştur. Günümüzde hükümet, emre dayalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçebilmek için, bir reform programı izlemektedir. Bu programın bir parçası olarak, işgücü piyasasının etkinliğini artırmak için atılan adımlar, sosyal güvenliğe harcanan kaynakların karşılanabilir düzeye indirilmesi ve halkın sosyal hizmetlere yaptığı harcamaların etkinliğini sağlama sayılabilir. Bütün bu çabaların olumlu yanlarına karşılık, Kırgız halkını güç durumda bırakan yanları da vardır. Örneğin; artan işsizlik ve kötüleşen sosyal hizmetler bunun en açık belirleyicisi olarak görülebilir.

Hükümet, vergi sisteminde büyük bir reform yaparak, vergi sistemini piyasa ekonomisine adapte etmek ve gelirlerini artırmayı hedeflemektedir. Bu, aynı zamanda kurumları yeniden yapılandırarak kamu fonlarının yönetimlerini de etkinleştirmektedir. Bu reformlar, ekonominin yeniden yapılanması için gereklidir. Fakat bu, 1993 bütçesinin dengesi için zorluklar oluşturmaktadır. Kısa döneme ait manzara da oldukça belirsiz olup, Kırgızistan'ın kontrolü dışındaki dışsal faktörlere bağlıdır. Reformların başarılı bir şekilde uygulanması, sosyal sektör harcamalarında alınacak bazı sert önlemleri gerekli kılmaktadır. Belirgin olarak, bazı nakit yardımlarda kesintiler gerekmektedir. Bazı sosyal hizmetler hükümet dışında, özel sektör ve hükümet dışı kuruluşlar tarafından finanse edilmelidir. Ülke aynı zamanda, teknik yardım ve yatırımlar bakımından, uluslararası yardımlara başvurmalıdır (Kyrgyzstan,1993:29).

Hükümetin ekonomik reform programının, gelecek bir kaç yılda, ekonomik büyümeden önce, şüphesiz bir şekilde işsizliğe yol açacağı söylenebilir. İşsizlik oranı, resmi kayıtlardaki kadar düşük olmayıp gerçekte çok daha fazladır. İşgücü piyasasının genişlemesine yol açmaktadır. Bazı göstergeler de işsizlik oranının artacağına işaret etmektedir. Örneğin, 1992'de 61.000 kişi okulu terk etmiş, 41.000 mesleki okul ve üniversite mezunu, bir işleri olmadığından, işgücü piyasasına katılmışlardır. Daha da önemlisi, tarımda özelleştirmenin başlaması, işsizliğin artışı hızlandırmaktadır. Birçok firma, günümüzde diğer firmaların borçlarını ödememesi, girdilerin teslim edilememesi ve girdilerin maliyetlerindeki önemli artışlar ve mallarını tüketicilere ulaştırmadaki engeller nedeniyle, finansal güçlükler yaşamaktadır. İşgücünün geniş bir kesimi, ya ödeme yapılmamasından dolayı işi bırakmakta ya da daha az saat çalışmaktadırlar. Firmaların birçoğu, eski Sovyetler Birliği'ndeki ticaret ve tedarik bağlantılarındaki kopma nedeniyle zorluklar yaşamaktadır. Fakat şirket temsilcileri, bunun geçici bir durum olduğunu belirtmektedirler. Bu durumun 1993'te düzelmesi; hammadde, yakıt ve elektrik maliyetlerinin hızla yükselmesi nedeniyle mümkün olmamıştır. 1992'de tahmin edildiği üzere 1993'te büyük işten çıkarmalarla karşılaşmıştır. Resmi işsiz sayısı 1992'nin sonunda çok düşük bir düzeyde (işgücünün % 0,1'i olan 1800 kişi) idi. Ekonomik reform programı başlamadan önce bile bu rakamın 18.000 yani %1 olduğu tahmin edilmekteydi. 1993'ün başlarındaki açık işsizlik oranı 1990 yılındakinin iki katıdır (40.000 kişi). Bu rakama, işletmelerdeki gereksinim fazlası işçiler dahil değildir. Bu rakama, aynı zamanda, ekonomiye marjinal katılımda bulunan, fakat başka iş bulma imkânları bulunmayan kişiler de dahil değildir. 1993 yılı boyunca, kayıtlı ve gerçek işsizlik durumu daha da kötüleşmiştir. 1992'nin son çeyreğinde, devletin sahip olduğu işletmelerden işten çıkarmalar gerçekleşmiştir. 1993 yılında, işten çıkarılanların sayısı, 60.000 kişidir. Bu çıkarmaların nedeni, personel azaltımı, organizasyonların yeniden yapılandırılması ve kapatılmasıdır. Ek olarak, 39.000 genç, iş piyasasına girmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda, askeriyeden çıkarılan 9.000 Kişi de iş bulmaya çalışmaktadırlar. Göçlerle gelen, hapishanelerden çıkan ve hamilelikler nedeniyle iş piyasasından uzak kalan 41.000 Kişi de iş bulma

çabasıdır. 1993'ün sonunda, tahmin edilen işsizlik oranı, işgücüne oranla %5 ve %10 arasında değişmekte olup; tahminlere göre, işsizlerin toplam işgücüne oranının 1999'larda %6'lara düşeceği söylenebilir (Kyrgyzstan, 1993:28-29).

Günümüzde Kırgızistan yatırım ortamını iyileştirmek için mücadele etmektedir. Rusya'daki ekonomik kriz gibi güncel konular, ekonomik gelişmenin önünde engel teşkil etmektedir. Rusya, çeşitli alanlarda planlanan yatırımları dondurmuş bulunmaktadır. Ayrıca Rusya'da çalışan yüzbinlerce Kırgız işçi, Kırgızistan'a daha az para transferi gerçekleştirmektedirler. Bu koşullar altında, ekonomik reformların yavaşlamış bulunmaktadır. En büyük sorun Kırgızistan'da kanunla teminat altına alınmasına rağmen, uygulamada özel mülkiyet yetersiz koruma altında olup, bu konuda yasalar sınırlı uygulanmaktadır. Girişimcilerin şikâyetçi oldukları sorunlar şu şekilde sıralanabilir (Hetsch ve Shunusalieva, 2016):

- 1- Yasal belirsizlik ve sınırlı yasa uygulamaları
- 2- Yolsuzluk
- 3- Düzensiz vergi, gümrük ve diğer denetimler
- 4- Sözleşmeye uyum eksikliği ve
- 5- Kalifiye işgücü yetersizliği,

Prensip olarak yabancı şirketler, Kırgızistan'da yatırım yapabilirler. Ancak, yabancıların arazi sahibi olmaları mümkün değildir. Öte yandan bu durum, krediler için teminata güvence sorunlarına neden olduğundan, kredi imkanlarını da zorlaştırmaktadır. Özel sektörde, fiyatlandırma piyasa ilkelerine dayanmaktadır. Sadece kalan birkaç devlet işletmelerinde, fiyatlar devlet tarafından belirlenir. Bu da özel enerji sektöründe söz konusu olmaktadır (Hetsch ve Shunusalieva, 2016).

4. SONUÇ

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan soğuk savaş sona ermiş ve yeni bir dünya düzeninin oluşumu başlamıştır. Bu düzende, ülkeler arasında soğuk barış süreci kendini göstermiştir. Bu da Moskova'nın hakimiyetinin gerek Türk Cumhuriyetleri'nde gerekse de diğer cumhuriyetlerde sona ermesi şeklinde tezahür etmiş bulunmaktadır. Böylece Moskova, önceden beri gerçekleştirme arzusunda bulunduğu hedeflerine ulaşabilmek amacıyla, yeni stratejiler belirlemek durumunda kalmıştır.

Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmaları, 70 yıl gibi bir sürecin geçmesini gerektirmesine rağmen, sanki daha dün imiş gibi Türkiye ile yeni iş birliği imkânları doğmuştur. Bu tarihi buluşmada, Türkiye'nin jeopolitik konumu önemli rol oynamaktadır. Eğer Türkiye, örneğin Azerbaycan'a daha uzak bir konumda bulunsaydı, belki bu buluşma süreci daha da güç olabilirdi. Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarından günümüze değin, hemen hemen her alanda iş birliği ve bütünleşme yönünde adımlar atılmış ve atılmaya da devam edilmektedir. Bu durum, Türkiye Cumhuriyeti var olduğu sürece de devam edecektir.

Kafkasya ve Orta Asya Türklüğünün beklentilerinin gerçekleşip, gerçekleşmeyeceği; ticari ve kültürel alanda gerçekçi olarak tanımlanıp ortaya konacak ve her iki tarafın da gerçekten çıkarlarına olan ilişkinin kurularak yürütülüp yürütülemeyeceği; iş birliğinin yarar ve sakıncalarının doğru saptanıp saptanmadığı ancak, Türkiye'nin, bu cumhuriyetlere yönelik resmi politikasıyla değerlendirilebilir. Bu çerçeveden hareketle, Türk Dışişleri Bakanlığı verilerine göre Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik politikalarının ana hedefleri ve sonuçları şunlardır:

1. Türkiye, aralarında tarihi, sosyal, kültürel, etnik ve dini bağlar bulunan bu cumhuriyetlerin birer modern devlet olarak uluslararası camia içindeki yerlerini almalarını şiddetle arzu etmek ve bu cumhuriyetlere yardımda bulunulmasını, tüm medeni Batılı ülkelerin ortak görevleri arasında saymaktadır. Türkiye, bu yöndeki çabaların ve yardımların yönlendirilmesi ile aktarılmasında köprü

görevi olmaya hazırdır. Yine Türkiye, batı ile bütünleşmede bu cumhuriyetlerin, başta Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı, Avrupa Konseyi olmak üzere bütün uluslararası kuruluş ve örgütlere üye olmalarını teşvik etmekte ve bu konuda onlara destek vermektedir.

2. Türkiye, bu cumhuriyetlerle olan ilişkilerinde, bu cumhuriyetlerin hamisi olma rolünden ziyade, hak eşitliği ve ortak yarar ilkelerinden hareket etmektedir. Türkiye'nin bu cumhuriyetlerle olan ilişkilerinin Pantürkizm gibi bir amaç ve hedefi de yoktur. Aralarında güçlü tarih, kültür, dil ve din bağı bulunan bu cumhuriyetlere, içinde buldukları bu zor dönemde yardımda bulunması ve onlara, bağımsız ve egemen bir devlet olmanın maddi ve manevi nimetlerinden yararlanmaları için yol göstermesi, Türkiye'nin görevidir.

3. Türkiye, bu cumhuriyetlerle olan ilişkilerini geliştirirken, geçmişte, maksatlı olarak, eski SSCB yönetimi tarafından bu cumhuriyetler arasında derin ayrılık, rekabet ve düşmanlıklar meydana getirilmiş olduğunu dikkate alarak, bu cumhuriyetlere eşit davranmakta, aralarındaki sorunlara hassasiyet göstermekte, birini ötekine tercih etmemekte; uzun vadede, bütün cumhuriyetler arasında barış, işbirliği ve güven ortamının kurulmasını amaçlamakta ve bu cumhuriyetlere sabır ve saygıyla yaklaşmaktadır.

4. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile kuracağı yakın ilişkilerin, aynı zamanda bu ülkelere yönelik birtakım risk ve tehditlere de yol açabileceğinin bilincinde olarak, Rusya Federasyonu ve diğer bağımsız cumhuriyetlerle olan ilişkilerini de sıcak tutmakta ve bu politikanın, belirtilen sakıncayı gidermekle kalmayıp, Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkileri kolaylaştıracağına inanmaktadır.

5. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerin tek bir merkezden, Dışişleri Bakanlığı'na yönlendirilmesini ve bu amaçla yurt içi ve yurt dışında gerekli yapılanmaya gidilmesini kararlaştırmıştır. Bu cumhuriyetlerin gençlerine Türkiye'de eğitim yapma imkânları sağlanmıştır. Bu cumhuriyetlerde, Türk Dili kurslarının verileceği Türk Kültür Merkezleri'nin açılması kararlaştırılarak, radyo ve televizyon yayınlarının bu cumhuriyetlere ulaştırılması yönündeki çalışmalar da sonuçlanmış ve TRT yayınları bu cumhuriyetlerde izlenmeye başlanmıştır. Türkiye, bu cumhuriyetlerin dini yardım isteklerini de laiklik ilkesine bağlı kalmak kaydıyla, karşılama azim ve kararı içindedir. Özellikle, rejim ihraç etme amaçlı din politikalarına karşı, laiklik ilkesine bağlı din adamlarının yetiştirilmesinde ve din adamı gereksiniminin karşılanmasında gereken yardımlar, bu cumhuriyetlere yapılmaktadır.

6. Aynı şekilde Türkiye, ekonomik bakımından büyük sıkıntı içinde bulunan bu cumhuriyetlere; imkânları ölçüsünde ekonomik ve teknik yardımda bulunmaya kararlıdır. Bu tür yardımlar, Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde diğer ilgili bakanlık ve kurumlarla koordineli olarak yürütülmektedir. Bu cumhuriyetlerle Türkiye arasında uydu haberleşme sisteminin kurulması ile karayolu, demiryolu, havayolu ulaşım imkânlarının geliştirilmesi çalışmaları devam etmekte; sanayi ve turizm alanlarında ortak yatırım imkânları araştırılmaktadır. Türkiye, Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinde, rasyonel davranmakta; yerine getiremeyeceği ve dolayısıyla hayal kırıklığına yol açabilecek her türlü tutum, davranış ve vaatlerden özellikle kaçınmaktadır.

Artık, Moskova sokaklarında dahi batılı firmaların reklamlarına rastlanabilmekte, moda takip edilebilmektedir. Sovyetler Birliği artık, asıl kabuğuna çekilmiş, ancak gücünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Yine, dünyanın en önemli önde gelen ülkelerinden birisidir. Çünkü kendisi için gereken hammaddeleri Türk Cumhuriyetleri'nden sağlamış durumdadır. Günümüzdeki faaliyeti; bu hammaddeleri, batı teknolojisi ile birleştirip, piyasaya sunmaktır.

Orta Asya Bölgesi'nde Türkiye'nin, atacağı adımlarda Rusya'nın da desteğini alması; bölge ülkelerinin kalkınmasında, bölgede barışın, demokrasinin yerleştirilmesinde, en önemlisi de piyasa ekonomisi koşullarının ilgili ülkelerde benimsenerek uygulanmasında en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Çünkü Rusya, bölgenin vazgeçilmez bir patronu olarak etkinliğini günümüzde de sürdürmekte olup, bölgeyi en iyi tanıyan bir konumdadır.

KAYNAKÇA

- AVCI, N. (1997). "Özbekistan'ın Dünü ve Bugününde Siyasi ve Ekonomik Oluşumlar". *Yeni Türkiye*. Mayıs-Haziran 1997. Yıl:3. Sayı:16. Semih Ofset. Ankara.
- AVRASYA DOSYASI. (1997). Türk İş birliği ve Kalkınma Ajansı (Tika) Bülteni. Sayı: 80. Ağustos'97/1. Tika Yayınları. Ankara.
- AVRASYA DOSYASI. (1997). Türk İş birliği ve Kalkınma Ajansı (Tika) Bülteni. Sayı: 83. Eylül'97/2. Tika Yayınları. Ankara.
- AKTAN, C. C. (1994). *Gerçek Liberalizm Nedir?* T Yayınları. İzmir. 1994.
- AVŞAR, Z., SOLAK F., YORULMAZ F. ve YORULMAZ, A. (1994). *Yeni Bir Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri*. Vadi Yayınları: 22. Ankara.
- AUSWÄRTIGES Amt, Wirtschaft, Stand: März 2016, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/Aserbajdschan/Wirtschaft_node.html. (27.03.2016).
- AVŞAR, Z., SOLAK F. ve TOSUN S. (1997). "Türk Dünyasının Demografik Yapısı". *Yeni Türkiye*. Mayıs-Haziran 1997. 3(15). Semih Ofset. Ankara.
- DEMİRCİ, R. (1996) *Ekonominin Temelleri*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara.
- ERBAY, Y. (1996). *Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerinin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri*. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No: 11. Kent Matbaacılık. Ankara.
- GÖTZ Roland, Halbach Uwe, (1992), *Politisches Lexikon Gus*, C. H. Beck München Verlag, München.
- HETSCH Jörg, Shunusalieva Galia Delegation der deutschen Wirtschaft für Zentralasien, Usbekistan- Probleme und Perspektiven, <http://zentralasien.ahk.de/laenderportal/usbekistan/wirtschaftliche-kennzahlen/>. (27.07.2016).
- HETSCH Jörg, Shunusalieva Galia, Delegation der deutschen Wirtschaft für Zentralasien, Wirtschaftliche Lage, <http://zentralasien.ahk.de/laenderportal/usbekistan/wirtschaftliche-kennzahlen/>. (27.07.2016).
- HETSCH Jörg, Shunusalieva Galia Delegation der deutschen Wirtschaft für Zentralasien, Probleme und Perspektiven, <http://zentralasien.ahk.de/laenderportal/kasachstan/wirtschaftliche-kennzahlen/>. (27.07.2016).
- HETSCH Jörg, Shunusalieva Galia Delegation der deutschen Wirtschaft für Zentralasien, Probleme und Perspektiven, <http://zentralasien.ahk.de/laenderportal/turkmenistan/wirtschaftliche-kennzahlen/>. (27.07.2016).
- HETSCH Jörg, Shunusalieva Galia Delegation der deutschen Wirtschaft für Zentralasien, Probleme und Perspektiven, <http://zentralasien.ahk.de/laenderportal/kirgistan/wirtschaftliche-kennzahlen/>. (27.07.2016).
- İBADULLAEV, A., KENJETAYEV, D., DAURENKULOV K. ve ERBOSİNOV N. (1997). "Kazakistan Cumhuriyetinin Ekonomik ve Sosyal Yapısı". *Yeni Türkiye*. Temmuz-Ağustos 1997. 3(16), Semih Ofset. Ankara.
- KAZAKİSTAN ÜLKE RAPORU. (1996). Tika Yayınları. No:30.
- KILIÇBAY, A. (1985). *Türkiye'de Piyasa Ekonomisi*. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3303. Gür-Ay Matbaası. İstanbul.

- KYRGYZSTAN: Social Protection in A Reforming Economy. A World Bank Country Study. (1993). The World Bank. Washington D.C.
- ÖZGÜVEN, A. (1991). *İktisat Bilimine Giriş*. 6. Baskı. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- ÖZLENEN S., ÇEŞMECİOĞLU S. ve ROCA D. B. (1996). *Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri ve Gümrük Birliği*. İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1996-53. İstanbul.
- PUTZ, T. (1994). *Kuramsal Ekonomi Politikasının Temelleri*. (Çeviren: Naci Kepkep). Der Yayınevi. İstanbul.
- SAVAŞ, V. (1978). *Piyasa Ekonomisi ve Devlet*. Beta Basım Yayım Dağıtım. İstanbul.
- SÖNMEZ, A. (1996). *Kafkasya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Ülke Profilleri ve Türkiye ile Ekonomik İlişkiler*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü. Ankara.
- TÜRKMENİSTAN. (1992). *İgeme Ülke Profili*. T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. Sayı:4. Ankara.
- TÜRKMENİSTAN ÜLKE RAPORU. (1996). T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı (Tika) Yayınları No: 29. Ankara.
- ÜSTÜNEL, B. (1988). *Ekonominin Temelleri*. Beşinci Bası. Ankara.
- YALÇINKAYA, A. (1997). *Türkistan*. Timaş Yayınları. İstanbul.
- YAZDANI O. P. DAF, Deutsch Aserbaidshanisches Forum e.v. Günstiges Geschäftsklima. 2016. <http://www.aserbaidshan-aktuell.de/wirtschaft/infos-fuer-investoren/> (27.07.2016).

İKTİSADİ İDARİ VE SİYASASAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ YAZIM KURALLARI

İKTİSAD'a gönderilecek makalelerde, yazarların aşağıda belirtilen ilke ve kurallara uymaları gerekmektedir.

Belirtilen ilke ve kurallara uygun olarak hazırlanmayan makaleler değerlendirme sürecine **alınmayabilir** ya da bu sürecin herhangi bir aşamasında **değerlendirme dışında bırakılabilir**.

Örnek Word Şablonu için [tıklayınız](#). Bu word şablonu derginin tam formatıdır. Makalenizi bu formata getirdikten sonra sisteme yükleyiniz.

Not:

- Eğer makaleyi ilk kez dergiye yükleyecekseniz kör hakemlik uygulanacağı için yazar ve kurum bilgileri kısmını boş bırakarak sisteme yüklemeniz gerekmektedir.

Yazım Kuralları

1. Makaleler "Office Word" programında A4 boyutlarında hazırlanmalıdır.
2. Makalelerin uzunluğu dergi formatında olup, 25 sayfayı geçmemelidir.
3. Sayfa düzeni; Sol: 2 cm, Sağ: 2 cm, Üst: 2 cm ve Alt: 2 cm olmalıdır.
4. Makaleler 12 punto ve "Times New Roman" karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
5. Paragraflarda başlangıç girintisi (ilk satır – 1 cm) olmalıdır, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmamalıdır.
6. Makalenin ilk sayfasında 14 punto olarak Türkçe ve İngilizce başlık, 11 punto olarak 200 kelimeyi geçmeyecek Türkçe ve İngilizce özet ile en az 3 - en fazla ise 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır.
7. Anahtar kelimelerin altına 2 ya da 3 adet [JEL kodu](#) eklenmelidir.
8. Yazarın unvanı ile ad ve soyadı 12 punto olarak makale başlığının sağ altında belirtilmelidir. Yazar ad soyadının altında ise 10 punto olarak yazarın görev yeri ve e-mail adresi gösterilmelidir.
9. Makalede ana başlıklar ve alt başlıklar 12 punto kalın (bold) ve sola yaslı (girintisiz) olarak 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana başlıkların bütün harfleri büyük yazılmalı, alt başlıkların ise sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Başlıklar en çok 4 düzeye kadar bölümlendirilmelidir. Başlıklarından önce 1 satır boşluk bırakılmalı, başlık sonrasında ise boşluk bırakılmamalıdır.
10. Makale içindeki tüm tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık olarak numaralandırılmış bir şekilde, sayfaya ortalı olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafiğe bir başlık verilmelidir. Başlık; tablo, şekil veya grafiğin üstünde, sayfaya ortalı, yalnızca kelimelerin baş

harfleri büyük olacak şekilde ve 12 punto olarak yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 9-11 punto aralığında olmalıdır. Tablo, şekil veya grafikler kolaylıkla okunacak biçimde olmalı ve yukarıda verilen sayfa yapısına (sayfa marjlarını aşmayacak şekilde) uygun olmalıdır. Örnek: **Tablo 3: İhracat Verileri**

11. Atıflar metin içerisinde bağlaç yöntemi kullanılarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde ve 10 punto olarak ifade edilmelidir. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örnek;

- *Tek yazarlı yayınlarda atıf:* (Paksoy, 2011:70).
- *İki yazarlı yayınlarda atıf:* (Paksoy ve Gökçe, 2012:22).
- *Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf:* (Paksoy vd., 2014:35).
- *Birden fazla kaynağa atıf:* (Schumpeter, 1934:66; Wood, 2005:36)
- *Kaynağın tamamı için atıf:* (Drucker, 1995)
- *Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf:* (TÜİK, 2012:45).

12. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılmalıdır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılmalıdır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır. Örnek;

- *Yazar adı ve yayın yılı belli olan atıf:* (Gökçe, 2012)
- *Yazar adı ve yayın yılı belli olmayan atıf:* (Rekabet Kurumu, 2008).

13. Bir yazarın aynı yıl içinde yayımlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, eserler yılın yanına a, b, c, şeklinde harf verilerek gösterilmelidir. Örnek;

- Paksoy (2013a), Paksoy (2013b).

14. Makalede kullanılan her türlü kaynak, kaynakça bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri “en yeni tarihli” olandan başlanarak kaynakçaya yerleştirilmelidir. Kaynakça girintisi (Asılı – 1 cm) olarak ayarlanmalıdır. Kaynakça aşağıda belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.

- Kitaplar

- EROL, E. (2008). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- ACAR, D. ve TETİK, N. (2008). Genel Muhasebe, Detay Yayıncılık, Ankara.

DEMİR, Y., ÖZDEMİR, O. ve EREN, İ. (2008). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Finansal Yönetim Uygulamaları, Asil Yayın, Ankara.

- Çeviri Kitaplar

DRUCKER, P. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, (Çev.) ÇORAKÇI, B., İnkilap Kitabevi, İstanbul.

- Editörlü Kitaplar

OKÇU, M., AKTEL, M. ve KERMAN, U. (2007). “İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve 'Avrupalılaştırma’”, (Ed.) YILMAZ, A. ve BOZKURT, Y., Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Yazar Adı Olmayan Kitaplar

DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Yayın No: DPT 2671, Ankara.

- Dergiler

YAVUZ, A., ALBENİ, M. ve KAYA, D.G. (2009). “Ulusal İnovasyon Politikaları ve Kamu Harcamaları: Çeşitli Ülkeler Üzerine Bir Karşılaştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4): 65-90.

- Gazeteler

GÖKÇE, D. (1997). “Merkez Bankasının Bağımsızlığı Sorunu”, Milliyet, 15 Mart.

- Tezler

ÖZKUL, G. (2008). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İBBS Düzey 2 TR61 Bölgesinde) İmalat Sanayi KOBİ'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- İnternet Bazlı Kaynaklar

(i)Eğer kaynağın yazarı belirli ise süreli yayımlardakine benzer şekilde kaynakçada verilmelidir. Ancak, kaynağın yer aldığı internet adresi de tüm uzantılarıyla verilmelidir. Eğer internette indirilen kaynaklar için tarih verilmemişse, ilgili dosyaya erişim tarihi hem kaynakçada hem de metin içinde kullanılmalıdır. Örnek;

ENER, N. (2002). “Yeni Yükselen Pazarlar (Emerging Markets) İçin Pazarlama Stratejileri”, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/02-neriman/02-neriman.htm>, (10.05.2005).

(ii) Eğer kaynak bir yazara ait değil de bir kurum veya kuruluşa ait web sayfasından alınmış ise, kaynakçada kurumun adı, yazının başlığı (varsa) ve tüm uzantılarıyla internet adresi verilmelidir. **rnek;**

REKABET KURUMU (2010). "Rekabet Hukukunun Esasları",
<http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icId=53>, (17.03.2010).

15. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda, bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.